

Katalogs

N-000043956

327(474.3)(09)(043)

327(438)(09)(043)

3. n o d a ļ a. POLIJAS KARASPĒKS LATVIJĀ.
VALSTS PĀRVALDES VEIDOŠANĀS
DIENVIDLATGALĒ (1920. G.
JANVĀRIS - APRĪLIS)

Tūlīt pēc Daugavpils ieņemšanas pilsēta kļuva par poļu karaspēka grupas bāzi. Šeit bez garnizonā ietilpstošā 6. Leģionu pulka un dažādām artilērijas daļām atradās grupas štābs (Alejas 7, Vladimira 18) ar saimniecības pārvaldi, daudzām saimnieciskām iestādēm,¹ tā dēvētās tehniskās grupas daļa (4. un 16. dzelzceļa kolonnas, 1., 2. Tiltu kolonnas, 2 sapieru rotas, celtniecības rota, tehnisko ierīču kolonna un prožektoru vads), 13., 14. un 15. vezumnieku kolonnas, 22. un 27. autokolonnas ar darbnīcām,² 523. gūstekņu savākšanas stacija, grupas vadības un 3. Leģionu divīzijas pārtikas un 2 munīcijas noliktavas, 9. radiostacija,³ 101. un 102. lauka hospitālis, vairākas mazākas medicīniskas iestādes,⁴ 1. zirgu hospitālis, veterinārā ambulance un aptieka, 3. Krakovas etapu bataljons. Bez tam Kalkūnos bija vēl 1 karavīru naktsmītne un barošanas punkts, bet dzelzceļa līnijā Kalkūni-Turmanti bez bruņotā vilciens "Smigły" - arī sanitārais vilciens. Citās Latvijas vietās atradās: Červonkā - 30. zirgu hospitālis, Varnovičos - 17. vezumnieku kolonna, Baļbinovā - sanitārā priekšgrupa, starp Krāslavu un Baļbinovu - 1. un 3. sanitārais vilciens, pretī Krāslavai Daugavas kreisajā krastā - sanitārā priekšgrupa, tiltu rota, Krāslavā - pārtikas priekšgrupa, apģērba noliktava, 3. divīzijas štābs ar saimniecības pārvaldi, 21., 22. vezumnieku kolonna, 4 sapieru rotas, 113. un 602. Lauka hospitālis, bet Dagdā -

slimnieku savākšanas punkts un 1. brigādes štābs, ko apkalpoja 13. vezumnieku kolonna.⁵ 27. janvārī uz Baltinu no Rušoniem pārvietojās visas 1. brigādes aizmugures daļas ar 12. vezumnieku kolonnu.⁶

Ārkārtīgi svarīga poļu daļu apgādei un funkcionēšanai bija dzelzceļa un cita satiksme pāri Daugavai. Tilti bija izpostīti, tādēļ trešā grupas pakļautībā tika noorganizēta tehniskā grupa kapteiņa L.Hickēviča vadībā,⁷ kura 10 dienu laikā uzcēla 350 metru garu (pagaidu) tiltu (ar 12 tonnu celtspēju) Daugavpilī un 160 metru pagaidu tiltu Krāslavā.⁸ Vienlaicīgi tika uzsākts pastāvīgo, 1919. gada septembrī izpostīto tiltu remonts (upē gulēja dzelzceļa tilta joms, bet 2 koka tilta jomi bija sadedzināti). Īpaši sarežģīta bija dzelzceļa tilta atjaunošana, kas sākās 19. janvārī. Lai atvieglotu satiksmi ar Daugavpili, bija paredzēts izbūvēt līniju ar abiem sliežu platumiem.⁹ Jau 4. janvārī tehniskās grupas rīcībā pie Rīdza-Smigļļa vilciena Kalkūnos tika nodoti 180 Daugavpilī sagūstītie sarkanarmieši kā darbaspēks.¹⁰ Vēlāk tikai dzelzceļa tilta atjaunošanā nodarbināto gūstekņu skaits sasniedza 300 un civilo strādnieku skaits - arī 300 cilvēku¹¹ (pēdējie saņēma samaksu). J.Balodis sarunā ar J.Pilsudski janvāra beigās deva mutisku solījumu palīdzēt tilta būvē Daugavpilī ar speciālistiem un tehniskajiem līdzekļiem,¹² tomēr praktiski sadarbības nebija - vēl 12. februārī poļu štāba priekšnieks T.Kučeba lūdza A.Veisu novērst "latviešu varas iestāžu patvarīgo rīcību", vervējot kvalificētus strādniekus no tilta būves Daugavpilī darbiem Rīgā.¹³

Arī Krāslavā, kur tehniskās grupas daļas (8. Leģionu

pulka tehniskā rota) pēc pagaidu tilta uzbūves sāka pastāvīga tilta būvi, darbos iesaistīja vietējos strādniekus. 14. janvārī par Krāslavas miesta valdes priekšsēdētāju ieceltais F.Miltovičs¹⁴ (starp citu, polis) sūdzējās, ka L.Hickēvičs piespiež viņu, kā "speciālistu", piedalīties tilta būvē. Rezultātā apgabala priekšnieks A.Bērziņš lūdza E.Ridzu-Smigļiju panākt valdes priekšsēdētāja atbrīvošanu no darbiem.¹⁵ Šis gadījums pierāda, ka iesaistīšanās tiltu būvē ne vienmēr bija labprātīga.

Bez tam poļi jau janvārī uzbūvēja pagaidu tiltu pie Rozališķiem (celtspēja 4 tonnas),¹⁶ Maļinovkas pagastā pāri Līksnas upei un vēl vairākās vietās, kā arī atjaunoja Sarkaņās armijas uzspriecināto dzelzceļa tiltu pāri Sarjankas upei Daugavpils-Polockas dzelzceļa līnijā.¹⁷ Tomēr lielākais darbu apjoms bija Daugavpilī, 280 (145 - uz ūdens) metrus garā dzelzceļa tilta atjaunošanā. Poļi iedarbināja 2 kokzāģētavas, nelielu elektrostaciju (nakts darbu laikā tika izmantots arī prožektoru vada apgaismojums¹⁸), kalēju, virpotāju un atslēdznieku darbnīcas. Sakarā ar tīfa epidēmiju starp gūstekņiem, tika uzbūvēts neliels hospitālis ar 20 gultām. Bez tam - barakas, kantīnes un citas ēkas. Kokmateriālus piegādāja no 12 kilometrus attālā meža.¹⁹

Līdz tiltu nodošanai lietošanā bija jāatrisina satiksmes jautājums ar Daugavas kreiso krastu, kas kļuva sevišķi aktuāls marta sākumā, kad ledus sāka kustēties un pagaidu tiltus vajadzēja izjaukt, lai tos neaiznestu straume (kustība pāri tiltam Daugavpilī tika slēgta 6. martā, jo ūdens līmenis bija cēlies par 1,56 metru). Poļu štābs organizēja ie-

robežotu pārvadāšanu Daugavpilī ar 10 Braslavas apriņķa vecākā piešķirtām laivām (tāpat - arī Krāslavā²⁰). Latvijas pusē biļetes braucienam uz Grīvu varēja iegādāties tehniskās grupas štābā pie tilta, un privātpersonai pārceļšanās maksāja 20 Latvijas rubļus (atpakaļbrauciens bija ievērojami lētāks - tikai 1 Polijas marka). Šī nauda daļēji tika izmantota poļu sapieru sadzīves apstākļu uzlabošanai, daļēji - Daugavpils pilsētas labdarības iestāžu uzturēšanai. Par pārvadēju - poļu sapieru piekukuļošanas mēģinājumu privātpersonām draudēja kara tiesa un šīs kategorijas pasažieru pārvadāšanas pārtraukšana. Vēlāk, pēc lielākās poļu karavīru daļas aiziešanas, pārvadāšanu pārņēma Daugavpils pilsētas valde, 20. aprīlī nolemjot ar 27. aprīli aicināt laivu īpašniekus sākt darbu, ņemot samaksā no cilvēka 1 Latvijas rubli un maksājot pilsētas kasē 100 rubļus nedēļā. Grīvas pilsētas valdei bija jāmaksā 100 Polijas markas, bet poļu laiviniekiem - 1 marku no cilvēka.²¹

Pēc poļu galveno spēku aiziešanas no Latvijas remontdarbu nobeigšanai vēl palika kapteinis L. Hickēvičs ar 1 sapieru, 2 tiltu rotām, pontonu kolonnu, 8. Leģionu un 23. kājnieku pulka tehniskajām rotām.²² Dzelzceļa tilta būve Daugavpilī pamatos tika nobeigta 16. maijā, bet satiksmi atklāja vēlāk.²³ Savukārt Krāslavas tilta būvi poļi pārtrauca aprīļa vidū un sagatavotos kokmateriālus 18. aprīlī nodeva Latvijas armijas Kara ēku un būvju valdei, kura nobeidza darbus.²⁴

Kad poļi jūlijā atstāja Latviju, bez dzelzceļa tilta (tā pilnīgai nobeigšanai tika atstāti materiāli), viņi Dau-

gavpilī bija uzbūvējuši koka tiltu, pa kuru varēja pārvietoties arī smagā artilērija un pontonu tiltu, kas derēja vienīgi vezumniekiem.²⁵

Tūlīt pēc operācijas sākuma bija jānoregulē arī dzelzceļa izmantošanas jautājumi. Tādēļ 10. janvārī grupas štābā Daugavpilī notika apspriede, kurā piedalījās A.Veiss, Kara Satiksmes pārvaldes priekšnieks P.Ozols, Dzelzceļu direktors G.Klaustiņš, dzelzceļu 2. ekspluatācijas rajona priekšnieks Barščs no Latvijas un grupas štāba priekšnieks T.Kučeba, transporta daļas priekšnieks Boreks no Polijas puses. Panāktā vienošanās noteica, ka visi dzelzceļa kalpotāji Daugavpils mezglā pakļauti Latvijas dzelzceļu valdei. Izņēmums bija posms no tilta līdz bijušajai Petrogradas stacijai, kas atradās poļu pārziņā. Stacijās uz Daugavpils-Baļbinovas līnijas karaspēka izvietojuma rajonos bija jānozīmē poļu komandanti, pie kuriem darbotos Latvijas armijas pārstāvji (reāli gan tas ievērots netika diezgan ilgi - Ē.J.). Savukārt Daugavpilī - pasažieru stacijā uz Orlas līnijas bija jāieceļ latviešu komandants, pie kura darbotos poļu pārstāvis, kas kārtotu poļu štāba organizētos pārvadājumus un "vērotu to izpildi". Latvijas dzelzceļi pārņēma augšminētās līnijas tikai 13. janvārī. Līdz tam darbojās poļu štāba iecelts dzelzceļu direktors un poļu komandants Daugavpils stacijā. Bez tam poļu karavīriem tika garantēta pārvadēšana par puscenu.²⁶ Vienošanās tomēr nevarēja pilnībā novērst nesaprašanos uz dzelzceļa. Tā, 29. janvārī Rīdzs-Smiglijs informēja Miškovski Rīgā, ka satiksme visās Daugavpils mezglā līnijās ir apturēta, jo nav iespējams salabot lokomotīves - latvie-

ši aizveduši uz Rīgu visas darbnīcu iekārtas un pieprasīja panākt vismaz 2 remontlokomotīvu atsūtīšanu. Latvijas puse atbildēja, ka no Daugavpils izvestas vienīgi dažas tehniskās iekārtas, un ieteica remontējamās lokomotīves nogādāt darbnīcās Krustpilī.²⁷

Latgales atbrīvošanas operācijas sākumā un zināmā mērā arī vēlāk poļu vara Daugavpilī bija pilnīga. Jau 1919. gada 28. decembrī par pilsētas pagaidu komandantu tika nozīmēts 5. Leģionu pulka majors J. Dobrodzickis, kurš ar 1. Leģionu divīzijas lauka žandarmērijas vadu (50 cilvēkiem) tūlīt pēc pilsētas ieņemšanas 3. janvārī plkst. 13.30 stājās pie kārtības uzturēšanas tajā. Galvenais uzdevums bija "tūlītēja visāda veida laupīšanu novēršana"²⁸. Kopumā apstākļi bija samērā mierīgi, kaut arī Daugavu patvaļīgi pārgāja Turmantu grupā ietilpstošā 23. kājnieku pulka 6. un 7. rota, kuru karavīri "uzvedās neatbilstoši", "aplaupot garāmgājējus". Sakarā ar to grupas vadība 3. janvārī plkst. 20.00 pavēlēja nekavējoties izvest minētās rotas no pilsētas un komandantam nodrošināt "privāto un sabiedrisko īpašumu". Tika kategoriski aizliegts atrasties pilsētā garnizonam nepiederošām daļām, uzsverot, ka "poļu karavīra uzvedībai šajā zemē jābūt nevainojamai". Arī attiecībā pret civilajiem iedzīvotājiem, kuri mēģinātu pāriet uz Daugavas kreiso krastu, bija jāievēro pieklājība, ar attiecīgiem paskaidrojumiem nosūtīt tos atpakaļ.²⁹

Latvijā tomēr izplatījās baumas par poļu varmācībām Daugavpilī, kas kopumā bija pārspīlētas. Latviešu prese tās politisku iemeslu dēļ atspēkoja, apgalvojot, ka baumas iz-

plata valsts ienaidnieki - neviens iedzīvotājs neesot nošauts, un par katru "varbūtēju stingrāku izturēšanos poļu pavēlniecība esot uzsākusi stingru izmeklēšanu".³⁰ Savukārt laikraksts "Сегодня", kuram nekādi nevarēja piedēvēt simpatizēšanu antisemitismam, noliedza baumas par ebreju grautiņiem Daugavpilī.³¹ Vēlāk, kad Daugavpilī sāka darbu policija, II iecirknī tika sastādīts 3.-4. janvārī aplaupīta 31 veikala saraksts. Apmēram 90% no īpašniekiem bija ebreji,³² tomēr nevar apgalvot, ka tie būtu cietuši tautības dēļ, jo, pirmkārt, pilsētas iedzīvotāju nacionālajā sastāvā ebreji šajā laikā sastādīja augstu procentu, un starp tirgotājiem tas bija vēl augstāks. Otrkārt, nevar izslēgt varbūtību, ka daļa veikalu bija aplaupīti agrāk, un to īpašnieki Latvijas varas iestādēm liecības devuši, cerībā atgūt vismaz daļu zaudējumu, piedēvējot Polijas armijai kara un lielinieku laika nodarīto. Tomēr nevar noliegt, ka 1920. gadā Latgalē poļu karavīri bija iesaistīti atsevišķās antisemitiskās akcijās.³³ Arī 1. Leģiona pulka virsnieks V. Broņevskis rakstīja, ka personīgi redzējis 4. janvārī Daugavpilī "varonīgo armiju pa stūriem laupam ebreju veikalus", kā arī, ka daži poļu karavīri atklājuši savus "zemākos instinktus".³⁴

Visai neskaidri Latvijas prese izteicās arī par notikušajām represijām pret Daugavpilī apcietinātajiem komunistiem un viņu likteni. 9. janvārī parādījās ziņa, ka arestēti bijušie Revolucionārā tribunāla locekļi un "šī slepkavu banda saņēmusi pelnīto sodu". Kāds tas bija, nav norādīts, taču citur teikts, ka poļi visus apcietinātos komunistus no-

sūta uz savām koncentrācijas nometnēm. Parādījās ziņa, ka Daugavpilī apcietināti arī daži bijušie Rīgas padomju darbinieki (piemēram, I dzelzceļa stacijas komandants Birkmanis un komisārs Jirgensons).³⁵ "Sociāldemokrāts" 22. janvārī ziņoja, ka "arestētos čekistus" tiesās poļu kara tiesa, bet no bijušajiem padomju iestāžu darbiniekiem daļa jau atbrīvota uz vietējo iedzīvotāju galvojuma pamata.³⁶

Savukārt Latvijas armijas štāba Iekšējās izlūkošanas Daugavpils nodaļas vadītājs J.Sausais 9. janvārī ziņoja, ka pilsētā poļi apcietinājuši 30, bet 3. Jelgavas pulka 2. bataljons - ap 60 "lielinieku".³⁷ Tomēr pilnīgu ainu par poļu represīvo darbību varam gūt vienīgi no Polijas avotiem.

Jau 3. janvārī 1. Leģionu pulka komandierim bija dots rīkojums pirmām kārtām ieņemt padomju iestādes Daugavpilī, lai neļautu iznīcināt dokumentus. 4. janvārī pilsētā ieradās 8 pretizlūkošanas aģenti ar uzdevumu apzīmogot atstātos padomju materiālus. Tajā pašā dienā, kopā ar ģenerāli S.Šepticki pilsētā ieradās Lietuvas-Baltkrievijas frontes štāba pretizlūkošanas sekcijas vadītājs kapteinis I.Berners ar 2 jaunākiem virsniekiem, no kuriem podporučņiks K.Višiņskis palika Daugavpilī kā 4. Pretizlūkošanas posteņa priekšnieks.³⁸ Postenis pirmo un šajā dienā vienīgo turēto aizdomās par "bolševismu" aizturēja tikai 5. janvārī, nākošajā dienā - 6, 17. janvārī - 16. Pēdējais arī bija lielākais skaits - vēlāk arestēto bija mazāk. Kopumā līdz 26. janvārim Daugavpilī bija aizturēti 170 cilvēki, taču nelielu daļu bija aizturējuši arī Leģionu pulki (6. Leģionu pulka atskaitē teikts, ka veselas rotas laiku pa laikam tika piekomandētas

pretizlūkošanas postenim policejisku darbību veikšanai³⁹) un lauka žandarmērija.⁴⁰ 4. posteņa darbību raksturo sekojoši skaitļi: līdz 15. janvārim bija arestētas 87 personas, no kurām 21 tika atbrīvota, 2 - nosūtītas uz "centrāli",⁴¹ 4 - uz "internēto nometnēm", un 60 joprojām atradās arestā. Bija izmeklēta 632 personu darbība un sarīkotas 3 "masveida revīzijas". Bez tam - lai paātrinātu izmeklēšanas darbu, ar Ridze-Smiglija rīkojumu tika izveidota komisija, kurā iegāja pa pārstāvim no Kara lauka tiesas, lauka žandarmērijas, pretizlūkošanas posteņa un 2 "uzticības personām" no vietējiem iedzīvotājiem.⁴² Ar komisijas lēmumu "pabeigtās lietas" tika atdotas latviešiem izpildīšanai, bet aizdomīgos (kā teikts poļu frontes pretizlūkošanas sekcijas atskaitē) pēdējie nosūtīti uz savām "koncentrācijas nometnēm". Tika īpaši uzsvērts, ka vienīgi personas, kuru lietas "skar Polijas valsti un armiju" tiek nosūtītas uz poļu kara tiesām un internēto nometnēm.⁴³

Atskaitē, acīmredzot, ir runa par Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas daļas Daugavpils nodaļu, kas tika izveidota 5. janvārī un kuras priekšnieka vietas izpildītāja virsleitnants J.Sausais pilsētā ieradās 7. janvārī, stājoties pie tās veidošanas darba.⁴⁴ Tas bija smags, jo pilsētā vēl nedarbojās Latvijas iestādes, trūka atbilstošu kadru un atradās poļu izlūkošanas un pretizlūkošanas struktūras, ar kurām vajadzēja sadarboties. Jau 10. janvārī poļi nodeva nodaļai daļu no kara gūstekņiem, bet 11. janvārī - no arestētajiem komunistiem un padomju iestāžu darbiniekiem. J.Sausais vienojās ar 4. posteņa vadību,⁴⁵

M-000043956

ka poļi arī turpmāk aizturēs aizdomīgās personas un izmeklēs viņu lietas, taču darīs to saziņā ar J.Sausā nodaļu. Savukārt visi latviešu tautības un Latvijas pavalstniecības aizturētie tiks nodoti tai (bez tam poļi sniedza arī viņu rīcībā esošās ziņas par padomju laika darbiniekiem Daugavpilī). Tomēr nodaļa nevarēja strādāt pilnvērtīgi, jo trūka darbinieku. Sākumā bija tikai 6 - pats J.Sausais, izmeklēšanas virsnieks leitnants Skuja, ierēdnis Gulbis, aģents Incītis, kaprālis Kampe un kantoriste E.Zarāne. Jau 15. janvārī Sausais lūdza atsūtīt darbiniekus, kuri prastu krievu, poļu vai ebreju valodu (jo, "šeit to vajag").⁴⁶

Iespējams, ka tieši valodas prasmes dēļ 1. februārī par nodaļas priekšnieku tika iecelts bijušais Daugavpils apriņķa apsardzības priekšnieks kapteinis S.Girdo, kurš ar 4. posteņi sarakstījās tīrā poļu valodā. Šī sarakste un sadarbība bija samērā aktīva. Abas puses apmainījās ar informāciju par meklējamajiem komunistiem u.t.t.⁴⁷ Dažos gadījumos iestādes sadarbojās tiešā akcijā (piemēram, februārī, kad kāds A.Elksniņš kopā ar poļu karavīriem aplaupīja drēbnieku darbnīcu⁴⁸). Neiztika arī bez ļaunprātībām: maijā nodaļas darbinieks R.Kvietiņš izdarīja vairākas nelikumības kopīgi ar poļu žandarmiem un redzot, ka ir atklāts, dezertēja.⁴⁹ Tomēr nodaļa bija spiesta pakļauties Rīdza-Smigļija 12. janvāra pavēlei, kura noteica, ka Daugavpilī revīzijas drīkst veikt vienīgi poļu pretizlūkošanas postenis (vai ar tā atļauju), ar kuru latviešu pārstāvji var sadarboties.⁵⁰

Arī pilsētas poļu komendantūra pārvaldīja Daugavpili nedalīti. Par latviešu komendantu ieceltais kapteinis

J.Everts ieradās Daugavpilī 6. janvārī, bet oficiāli amatā stājās 10. janvārī ⁵¹ (5. februārī viņu nomainīja pulkvedis - leitnants E.Graudiņš), kaut arī Ridzs-Smiglijs jau 3. janvārī lūdza A.Veisu gādāt par pilsētas latviešu komandanta nozīmēšanu, kurš "darbotos ciešā kontaktā ar poļu komandantu". Tas tiešām bija tikai kontakts, ko parādīja Ridza-Smiglija 12. janvāra pavēle. Tā noteica, ka poļu komandantūrai jāierāda latviešu militārpārvaldei zināmu pilsētas daļu, bet visos garnizona, dzīvokļu un policijas jautājumos pēdējā pakļauta pirmajai; Latviešu komandantūras rīkojumi jāaskaņo ar poļu pusi ("lai neradītu nepietiekošas sadarbības iespaidu starp sabiedrotajām armijām"); Poļu komandantūrai sadarbībā ar latviešu civilo un militāro pārvaldi jāsāk policijas organizēšana, kurai gan nebūtu nekādu tiesību pret poļu militārpersonām. Problēmu paredzēja atrisināt, piekomandējot pie katras poļu karavīru patruļas latviešu karavīru un otrādi, lai katru reizi pie attiecīgas valsts militārpersonas vērstos viņa tautietis (reāli tas realizēts netika - E.J.). Civiliedzīvotāju kustība tika atļauta līdz līnijai Stropi-Hoftenberga. Tuvāk frontei drīkstēja pārvietoties vienīgi ar caurlaidēm, ko izdeva - uz apvidu austrumos no Cietokšņa-Bramaņu līnijas - poļu, uz rietumiem no tās - latviešu komandantūra. ⁵² Šāda kārtība neapmierināja latviešus. 18. janvārī A.Veiss lūdza Ridzu-Smigliju norobežot katra karaspēka darbības sfēru līdz rajonam, kurā tas izvietots, un noteikt, ka abām komandantūrām ir vienādas tiesības, vienīgi vispārīgos jautājumos pakļaujoties garnizona priekšniekam (pārējos - tiešajam komandierim). Ridzs-Smiglijs atbildēja,

ka kara apstākļos militāros jautājumos jābūt vienam komandierim, un tas pagaidām (pasvītrojot šo vārdu) ir pilsētas poļu komandants. Bez tam viņš piekrita, ka turpmāk abām komandantūrām jāinformē otra par saviem rīkojumiem (līdz šim tas bija jādara vienīgi latviešiem) un 22. janvārī izdeva attiecīgu rīkojumu. A.Veiss atbildēja, ka viņš domājis abu komandantu pakļaušanos vienam kopīgam komandierim - poļu garnizona priekšniekam, un, ja poļu komandants vienlaicīgi ir arī pilsētas garnizona priekšnieks, jautājums atrisinās pats no sevis.⁵³

Ārēji abu armiju attiecības, vismaz sākotnēji, bija labas. Augstāko komandieru līmenī otru pusi parasti dēvēja par "draudzīgās un sabiedrotās valsts armiju". Arī "Jaunāko Ziņu" korespondents janvārī rakstīja, ka, vērojot latviešu un poļu karavīru attiecības Daugavpilī, radusies "silta sajūta" - tik draudzīgas tās bijušas. Latviešu virsnieki vairākkārt tika ielūgti uz viesībām poļu virsnieku klubā (piemēram, 16. janvārī)⁵⁴, tomēr zināma nesaprašanās pastāvēja praktiski no paša sākuma. Daudzējādā ziņā Kurzemes divīzijas daļas bija atkarīgas no poļiem. Līdz Daugavpils garnizona lazaretēs izveidošanai (aprīlī) daudzi latviešu karavīri ārstējās 101. lauka hospitālī, kas atstāja Latviju 15. aprīlī, un infekcijas slimību hospitālī, kurš palika Daugavpilī ilgāk.⁵⁵ Daugavpilī poļu karaspēka bija ievērojami vairāk un, kā jau minēts, poļi bija stāvokļa noteicēji visur, kur atradās viņu karaspēks (līdz aprīlim - teritorijā starp Daugavpili, Krāslavu un Dagdu: Daugavpils apriņķī ieņemot Kaupiņu, Višķu, Maļinovkas, Krāslavas, Dagdas, Izabelinas,

Asūnes, bet daļēji - Līksnas, Kalupes un Izvaltas pagastus; Ludzas apriņķī - daļēji Landskoronas, bet Rēzeknes - daļēji Silajāņu pagastu). To nācās atzīt arī Latvijas pusei, ievērojot poļu noteikto kārtību. 5. februārī Daugavpils latviešu komandants lūdza, sakarā ar Latvijas ierēdņu skaita palielināšanos pilsētā, pagarināt laiku, kurā civilpersonas drīkst uzturēties uz ielām bez īpašas atļaujas līdz plkst. 23.00, jo atļauju izrakstīšana aizņem daudz laika (poļu ieņemtajos apgabalos brīva iedzīvotāju kustība bija atļauta no 6.00 rītā līdz 20.00 vakarā).⁵⁶

2. februārī grupas štābs deva atļauju dibināt latviešu komandantūras līdz Dagdas-Balbinovas līnijai.⁵⁷ Tikai tad darbu varēja sākt jau 22. janvārī par Krāslavas iecirkņa latviešu komandantu iecelts kapteinis P. Maksimovs,⁵⁸ kura darbība atspoguļo latviešu militāriestāžu stāvokli poļu ieņemtajos apgabalos. Sākumā radās grūtības ar telpu atrašanos un tādās (Ezera ielā 7) izdevās ieņemt tikai pēc "incidents ar poļu priekšniecību", kas tika atrisināta "mierīgā ceļā" 7. februārī.⁵⁹ 8. februārī latviešu komandants izdeva pirmo pavēli, kurā noteica, ka visas iebraukšanas atļaujas jāuzrāda poļu 3. Leģionu divīzijas lauka žandarmērijā vai komandantūrā (abas atradās Vācu ielā). 17. februārī sekoja rīkojums arī izbraucējiem no Latvijas griezties pie poļu komandanta. Savukārt 1. martā poļu komandants podporučņiks Brandts lūdza Maksimovu turpmāk neiejaukties dzīvokļu sadales lietās, jo "visa izvietošana un pārvietošanās Krāslavas robežās ir poļu 3. Leģionu divīzijas miesta komandantūras, nevis latviešu komandantūras pārziņā". Sekoja aicinājums

griezties šādos jautājumos pie poļiem, lai nerastos pārpratumi. Maksimovs 4., pēc tam 11. martā, sakarā ar komandantūras štata palielināšanos, lūdzta atļaut ieņemt telpas, ko tikko bija atstājis poļu majors un kapelāns. Viņa atkarību no 3. Leģionu divīzijas štāba apliecina arī 11. marta lūgums piešķirt "ārkārtējas nepieciešamības dēļ" 1 Sarkanajai armijai atņemto telefona aparātu.⁶⁰

Līdzīgi smagā stāvoklī Dienvidlatgalē atradās ar grūtībām topošā valsts pārvalde. Jau 1919. gada decembrī sarunās Rīgā tika panākta vienošanās, ka tūlīt pēc ieņemšanas Latgalē sāksies civilpārvaldes organizācija, bet A.Veiss, ierodoties decembra beigās, informēja Ridzu-Smigliju, ka Daugavpils "administratīvais aparāts" jau sagatavots un tuvākajās dienās ieradīsies Dukštos.⁶¹ Tomēr, kaut arī tiešām pastāvēja noruna ar Iekšlietu ministriju, ka Latgales apgabala priekšnieks ieradīsies Daugavpilī dienā, kad to atbrīvos,⁶² tas nenotika.

Sākotnēji valdība šajā atbildīgajā (vairāk politiskajā) amatā bija iecerējusi iecelt J.Zālīti, taču viņa nāve nodomu izjauca. Beidzot izvēle krita uz Karatiesas locekli - advokātu Muižnieku, kurš kopā ar komandantu J.Ēvertu un Anglijas militārās misijas vadītāju ģenerāli A.Bertu pa dzelzceļu ieradās Daugavpilī 6. janvāra vakarā⁶³ (vēl 5. janvārī A.Veiss izmisīgi jautāja virspavēlniecībai: "Kāpēc neierodas civilpārvalde?"⁶⁴). Oficiāli viņš amatā stājās tikai 10. janvārī, kaut gan jau 8. janvārī izdeva vēstījumu iedzīvotājiem, uzsverot, ka par savu uzdevumu uzskata normālu apstākļu atjaunošanu Latgalē.⁶⁵

Tas tiešām bija nepieciešams un grūts darbs. No 130 000 pirmskara iedzīvotājiem Daugavpilī bija palikuši tikai apmēram 25-36 000 cilvēku.⁶⁶ Pilsētā uzturējās liels skaits dažādu tautību bēgļu, bijušie Krievijas dzelzceļu darbinieki ar ģimenēm, no kuriem valsts ar darbu spēja nodrošināt tikai 10%. Trūka pārtikas, bet iedzīvotājiem bija galvenokārt padomju nauda, par kuru arī no zemniekiem neko iegādāties nevarēja. Trūka medikamentu, drēbju un kurināmā, veikali nestrādāja (pēc 10. janvāra tika atvērta Latvijas armijas veikals, kas izraisījis liela pūļa sapulcēšanos⁶⁷), apmēram 2/3 (pēc citiem datiem - 80%) namu bija nederīgi dzīvošanai. No artilērijas stipri cietuši bija centrālie rajoni - Krasta, Rīgas, Petrogradas ielas, elektrības stacija un Cietokšņa katedrāle.⁶⁸

Tālīt pēc ierašanās poļi izdalīja slimnīcām, patversmēm un skolām 4512 700 gramu maizes klaipus, 612 kilogramus dārzeņu, 310 - speķa, 337 - marmelādes, 208 - kafijas, 112 - sāls un 68 - zivju (vēlāk Latvijas iestādes norēķinājās par šiem produktiem ar poļu grupas intendantūru).⁶⁹ Tomēr 6. janvārī 3. Jelgavas pulka 2. bataljona komandieris A. Apsītis ziņoja uz Rīgu, ka pilsētas bērnu patversmē bērni mirst no bada un slimībām.⁷⁰ Šo faktu apstiprina arī poļu avoti, no kuriem izriet, ka jau pēc pilsētas atbrīvošanas pamestā patversmē Viļņas ielā no bada miruši 26 bērni.⁷¹

Stāvoklis pilsētā iedvesa šausmas visiem, kas tajā ieradās. Par to liecina gan Latvijas preses korespondenti, kuriem janvārī tika sarīkots izbraukums uz Latgali, gan poļu pārstāvji. Dažu pēdējo liecības ir īpaši nozīmīgas, jo ap-

gāj Latgales muižnieku un nacionāldemokrātu apgalvojumus par pilsētas "poliskumu" un svinīgo sagaidīšanu no vietējo iedzīvotāju puses. Lietuvas-Baltkrievijas frontes Pretizlūkošanas sekcijas vadītājs, J.Pilsudska līdzgaitnieks I.Berners, kurš iebruca Daugavpilī 4. janvārī, rakstīja, ka viņam bijis grūti iedomāties tik izpostītu pilsētu (lielākā postījumu daļa nebija cēlusies kara rezultātā, bet no "lielinieku postošās darbības"). Valdījusi neticama netīrība un trūkums. Ģenerālim Šeptickim ar pavadoņiem iebraucot, cilvēku ielās gandrīz nav bijis, retie garāmgājēji lūkojušies uz poļiem "ar pilnīgu apātiju un vienaldzību". I.Berners atzīmēja, ka poļu pilsētā esot maz un retie apsveicēji, kas saukuši "sveicināti tautieši", bijuši ebreju tautības.⁷² Arī V.Brončevskis⁷³ 4. janvārī redzēja "platas ielas, mazas, netīras koka mājiņas", kuras devušas tai "tipiski krieviskas" pilsētas izskatu. Viss bijis "nospiests, bailīgs un naidīgs", kas radījis "nepatīkamu iespaidu".⁷⁴ Vēl februārī korespondentam P.Mončevskim, iebraucot pilsētā radās iespaids, ka Minska, kurā viņš bijis nākošajā dienā pēc atbrīvošanas, "salīdzinot ar Daugavpili bijusi kā Parīze". Savukārt Daugavpilī Mončevskis raksturoja kā "visnelaimīgāko un visriebīgāko pilsētu", kādu viņam jebkad gadījies redzēt frontē.⁷⁵

Šīs liecības lieliski raksturo apstākļus, kuros nācās darboties Latgales apgabala priekšniekam. Tūlīt pēc ierašanās viņš vienojās ar poļu štābu par turpmāko sadarbību. Tas izpaudās jau 9. janvārī izdotajā Muižnieka rīkojumā Nr. 1, kas noteica, ka Latgalē kā maksāšanas līdzeklis jāpieņem Latvijas rublis, Polijas marka, Krievijas cara rublis, Vācijas "ost-

rublis" un Vācijas marka (attiecībā 1:2:2:1:2), aizliedzot norēķināties ar padomju naudu, bet pagaidām atļaujot - ar Krievijas Pagaidu valdības maiņas naudu no 1 līdz 50 kapeikām (summā, kas nepārsniedz 3 Latvijas rubļus).⁷⁶ Tādējādi 1920. gada pavasarī Latgalē apgrozībā bija vairāku valstu valūtas (arī Rīgas biržā no 24. janvāra kursu apgrozībā tika ieviesta poļu marka⁷⁷).

Otru vienošanos Muižnieks ar poļu štābu noslēdza par poļu karaspēka apgādi ar kurināmo. Domes sēdē viņš oficiāli deva atļauju nojaukt atsevišķas koka ēkas, jo nebija spējīgs apgādāt ar malku ne iedzīvotājus, ne garnizonu (tikai poļu štābs pieprasīja 100 kubikasis dienā, un vēlāk šo daudzumu vēl palielināja armijas maizes ceptuvju atklāšana). Bez tam 15. janvārī Muižnieks oficiāli apsolīja, ka Latgales civilpārvalde norēķināsies ar poļu Dzīvokļu celtniecības pārvaldi par kazarmās un citās ~~iestādēs~~ izdarītajiem remontdarbiem (vēlāk poļi, balstoties uz to, pieprasīja atmaksāt maizes ceptuves un kazarmu remontizdevumus).⁷⁸

Īpatnēja situācija izveidojās pēc Ministru kabineta izsludinātās kara stāvokļa ieviešanas Latgalē ar 15. janvāri.⁷⁹ Pirms tam Muižnieks un poļu štābs bija vienojušies, ka atbrīvotajos apgabalos, saskaņā ar virspavēlniecību līgumu, poļu kara tiesām jāizskata vienīgi nodarījumi pret Polijas "valstiskumu", pārējie - topošajām latviešu civiliestādēm. Muižnieks un poļu štāba pārstāvis sarunā secināja, ka poļu ieņemtajās teritorijās kara stāvokļa pasludināšana nebūtu vēlama, jo nodotu militāriestāžu, t.i. poļu rokās (latviešu formējumi šeit pagaidām nebija spēka faktors⁸⁰) visu

varu, ko viņi nemaz nevēlas.⁸¹ Tādējādi Latvijas valdības lēmums netika pildīts Letgales teritorijas daļā un ar apgabala priekšnieka neoficiālu piekrišanu.

Faktiski Muižnieks pirmajā savas darbības laikā strādāja bez sakariem ar valdību. Sakari un satiksme vispār bija ļoti apgrūtināta. Pirmais vilciens no Rīgas Daugavpilī iebrauca tikai 6. janvārī (līdz tam bija iespējams nokļūt vienīgi līdz Jersikas stacijai). Pirmais pasažieru vilciens no Rīgas uz Daugavpili devās 14. janvāra vakarā, taču tiem, kas brauca tālāk par Koknesi, bija jāuzrāda īpašas atļaujas (vēl aprīlī policijas iecirkņiem tika atgādināts, ka tiem nav tiesību izsniegt atļaujas iebraukšanai Letgalē, ko varēja saņemt vienīgi Rīgas pilsētas komandantūrā. Policija drīkstēja izdot tikai apliecinājumu, ka tai nav iebildumu pret personas iebraukšanu Letgalē⁸²). Telegrāfa sakari privātpersonām Daugavpilī tika atklāti 21. janvārī pasta-telegrāfa kantora telpās, no 15. janvāra Teātra ielā 28 darbojās valsts kases nodaļa, bet no 22. janvāra - pasta nodaļa, kas pieņēma un izsniedza vienkāršos sūtījumus.⁸³

Poļi tālīt pēc Daugavpils atbrīvošanas bija organizējuši no 5 iedzīvotāju pārstāvjiem pagaidu valdi,⁸⁴ kura darbojās līdz apgabala priekšnieka apstiprinātās valdes ievēlēšanai. Muižnieks apspriedās ar atsevišķu iedzīvotāju grupējumu pārstāvjiem, 10. janvārī Daugavpils latviešu, poļu, ebreju un krievu sabiedrisko darbinieku apspriedē tika sastādīta pilsētas dome 35 cilvēku sastāvā (ar 10 latviešiem,⁸⁵ 10 poļiem, 7 krieviem, 5 ebrejiem un 3 dzelzceļniekiem neatkarīgi no tautības, kas minēto ebreju skaitu palielināja līdz 7,

bet krievu - līdz 8 cilvēkiem⁸⁶). Uz pirmo sēdi tās sanāca 12. janvārī (piedaloties poļu un latviešu armiju pārstāvjiem). Sēdi atklāja par tās goda priekšsēdētāju ievēlētais Muižnieks, kurš uzsvēra Latvijas Satversmes demokrātiskumu un vienlīdzīgo attieksmi pret visām tautībām. Pēc tam dome ievēlēja valdi ar vācieti E.Zinkelu kā priekšsēdētāju, poļiem Dubicki, Zaļeski, ebreju Kapilovski un latvieti J.Čālīti kā locekļiem. Tomēr bija grūti uzsākt darbu, jo nebija gandrīz nekādu līdzekļu.⁸⁷

Daugavpilī un Latgalē vispār katastrofāli trūka Latvijai uzticamu ierēdņu. No Vidzemes un Rīgas tie uz nelatviskajiem austrumu novadiem brauca nelabprāt, neraugoties pat uz izsludināto 25% piemaksu pie algas (darba piedāvājumi Latgalē tika publicēti arī centrālajā presē⁸⁸). Tādēļ, it īpaši Daugavpilī, apgabala priekšnieks bija spiests meklēt kompromisus ar daudzajām minoritātēm (kuras šeit bija neapšaubāmā vairākumā) un veidot pašvaldības un policiju iekļaujot tajā poļus, krievus un ebrejus. Daudzi iedzīvotāji bija pārliecināti, ka oficiālā valoda pilsētas iestādēs arī turpmāk būs krievu, tāpat, kā līdz šim.⁸⁹ Sākotnēji tiešām tā izskatījās, jo Daugavpilī nebija atrodama pat latīņu alfabēta iespiedmašīna, tādējādi visi rīkojumi tika iespiesti krievu valodā⁹⁰ (latviski iedzīvotāju absolūtais vairākums tos nemaz nespāru).

16. janvārī Rīgā ieradās Daugavpils pašvaldības delegācija, kas īpaši uzsvēra nepieciešamību sūtīt uz Latgali partiku. Varas iestādes to iespēju robežās arī darīja. Apgādības ministrija 9. janvārī nosūtīja uz Daugavpili 2000 pušu

rudzu, siļķes un stiklus (lielākā daļa ēku bija bez tiem), janvāra 3. dekādē - miltus. Sākotnēji bija paredzēts trūcīgajiem iedzīvotājiem izsniegt māzi par brīvu. Valdība piešķīra Daugavpils pašvaldībai kredītus. Bez tam atsevišķus pārtikas produktu veidus (saharīnu, sāli u.c.) piegādāja tirgotāji no Polijas.⁹¹ Ar lūgumu palīdzēt Latgales iedzīvotājiem pie ASV Sarkanā krusta pārstāvjiem griezās iekšlietu ministra biedrs F. Trasuns un 13. janvārī no Rīgas uz Daugavpili, iepriekš saņēmis atļauju Polijas sūtniecībā, ar 4 pārtikas vagoniem devās ASV palīdzības misijas Latvijas nodaļas vadītājs T. Orbisons. Viņš palika pilsētā līdz 16. janvārim un sadarbībā ar vietējās inteliģences organizētās "Sieviešu palīdzības" pārstāvēm organizēja 6 pusdienu virtuves trūcīgajiem bērniem (tikai pirmajā dienā tika paēdināti 2500 bērni), kā arī atstāja noliktavu ar kondensēto pienu, cukuru u.c. produktiem, ko vēlāk regulāri papildināja ar sūtījumiem no Rīgas.⁹² Produktu sadali pārzināja Landesvēra karavīrs Mihelsons, bet no 2. februāra - "Amerikas Palīdzībai Eiropas bērniem" piekomandētais latviešu jūras virsnieks A. Bitmanis. Sākot ar 17. janvāri Mihelsons bija organizējis jau 9 virtuves, kas izsniedza pusdienas 8500 bērniem, bet mājās Daugavpilī darbojās 10 amerikāņu apgādātas virtuves, kas ik dienas baroja ap 11 000 bērnu (šajā laikā ASV Sarkanā krusta pilsētā pārstāvēja vietējās poļu sabiedrības aktīviste L. Jakuboviča).⁹³ Bez tam ASV Sarkanais krusts Daugavpilī rīkoja koncertus-balles (sākot ar 24. martu), kuru ieņēmumi tika ieguldīti pilsētas trūcīgo bērnu apgādē (bērni no amerikāņiem saņēma arī apģērbu).⁹⁴

Tomēr tā nebija vienīgā amerikāņu palīdzība Daugavpilij. Februārī ASV armijas kapteinis Hoffe, YMCA darbinieks Polijas armijā, atklāja poļu karavīru kantīni, kur varēja iegādāties pārtikas produktus ievērojami lētāk, nekā citur pilsētā (pat desmitkārtīgi). Marta sākumā frontes virspavēlnieks S.Šeptickis oficiāli pateicās ASV Sarkanajam krustam par "devīgo palīdzību" poļu karavīriem Daugavpilī.⁹⁵

Pilsētā tika reģistrēti ap 500 saslimšanas gadījumi ar tīfu, bet infekciju slimnīcām bija tikai 130 vietas, trūka medikamentu. Februārī gultu skaitu izdevās palielināt līdz 160 un šī mēneša laikā slimnīcā ārstējās 155 izsituma tīfa slimnieki (no tiem 7 nomira), bet kopumā pilsētā bija reģistrēti 255 saslimšanas gadījumi. Marta beigās dome, lai cīnītos pret epidēmiju izplatību, slēdza visus kinematogrāfus. Maijā Nikolaja parkā bērnu hospitāli atvēra Anglijas misija.⁹⁶

Apmēram 250 namiem nebija ne īpašnieku, ne pārvaldnieku, un rūpes par to uzturēšanu bija jāuzņemas pašvaldībai.⁹⁷

Jau janvārī Daugavpilī sāka organizēties Latvijas policija. Par pirmo Prefektu tika nozīmēts K.Berķis, kurš 1919. gada 22. novembrī bija iecelts arī par Daugavpils apriņķa priekšnieku. 12. janvārī viņš ieradās no Krustpils Daugavpilī ar 1 kancelejas darbinieku un sāka policijas izveidi. Darbā tika aicināti visi, kam "policijas darbs bija pazīstams", bez tautības atšķirības, jo bijušo policijas ierēdņu - latviešu šajā laikā šeit vienkārši nebija. 10 dienās K.Berķis 4 izpostītās mājās ierīkoja telpas prefektūrai un 4 iecirkņu kancelejām, savācot pamestas mēbeles. Darbu sāka pirmā Latvijas

polīcija pilsētā, kurā pēc štatiem ietilpa prefekts, viņa palīgs, 4 iecirkņu priekšnieki ar palīgiem, 12 nodaļu uzraugi, 20 vecākie un 100 jaunākie kārtībnieki. Kancelejās oficiāli lietotā valoda bija krievu un sākuma posmā policija nodarbojās arī ar piemēsloto ēku, pagalmu un ielu savešanu kārtībā (ar iedzīvotāju palīdzību).⁹⁸ Ieroči no Rīgas pienāca janvāra 3. dekādes sākumā.⁹⁹ Savukārt kriminālpolicijas priekšnieks (D. Nīkiforovs) tika iecelts tikai marta sākumā un oficiāli tā darbu sāka 1. aprīlī ar priekšnieku, 2 inspektoriem, 3 subinspektoriem un 10 uzraugiem.¹⁰⁰

Bija jāorganizē arī apriņķu valdes. Par Daugavpils apriņķa valdes priekšsēdētāju kļuva Tautas Padomes loceklis J. Grišāns, par locekļiem - miertiesnesis J. Pabērzs un tirdzniecības skolas inspektors E. Bžezinskis (polis). Iekšlietu ministrija viņus amatos apstiprināja 14. februārī.¹⁰¹

Daugavpils apriņķa priekšnieka pienākumus sākumā pildīja K. Berķis. 14. janvārī par šī amata pagaidu izpildītāju tika iecelts bijušais virsnieks un Daugavpilī novietotā Sarkaņās armijas 62. dzelzceļa apsardzības bataljona komandiera palīgs S. Obrazcovs, ko lielinieki bija apcietinājuši 3. janvārī, bet kurš izbēga no vilciena pie Višķiem un padevās 1. Leģionu pulka 2. rotai. Pusotra mēneša laikā viņš noorganizēja 4 policijas iecirkņus (I - ar kanceleju Daugavpilī aptvēra Višķu, Līksnas, Maļinovkas, Kāpiņu pagastus; II, Krāslavā - Krāslavas, Dagdas, Užvaldes, Izabelīnas, Asūnes; III, Preiļos - Preiļu, Varkavas, Kalupes, Jasmuižas; IV, Krustpilī - Krustpils, Līvānu, Ungurmuižas pagastus un Glazmankas miestu) un apriņķa pārvaldi, kas izvietojās 2 mazās

istabās Daugavpilī, Muižnieku ielas 14. ēkas sētas namā.¹⁰² 20. februārī apgabala priekšnieks šajā amatā iecēla latvieti - bijušo 12. Bauskas kājnieku pulka pulkvedi - leitnantu M.Kadašu. Pirmais Rēzeknes apriņķa priekšnieks bija A.Dubickis (janvārī viņš dzīvoja Atašienas pagasta valdes namā, bet 30. janvārī pārcēlās uz Rēzekni¹⁰³), bet Ludzas - N.Vainovskis. Abi nebija latvieši.¹⁰⁴ Situācija uz vietām bija smaga, it īpaši nelatviskajos pagastos. Vēl februārī apgabala priekšnieks ziņoja, ka amatpersonas Krāslavā "neprot ne vārda latviski" un daži no tiem ir noskaņoti naidīgi pret Latvijas valsti.¹⁰⁵ Martā jaunieceltais Daugavpils apriņķa priekšnieks M.Kadašs apbraukāja apriņķi un nomainīja daudzus amatam nederīgus ierēdņus uz vietām. Konstatējot policijas vājumu, viņš ierosināja aizsargu nodaļu veidošanu pagastos, kurām aprīļa beigās tika atsūtītas pirmās 200 šautenes un munīcija. Maijā Latgales policijas organizēšanas darbs bija pabeigts, kaut arī apgabala priekšnieks palika amatā līdz oktobrim.¹⁰⁶

Latgales apriņķiem iecēla arī komandantus (apsardzības priekšniekus). Pirmais Daugavpils apriņķa komandants bija Daugavpilī dzimušais kapteinis S.Girdo, kura poļu valodas zināšanas viņam ļoti noderēja. 9. janvārī Krustpilī izveidotā apriņķa apsardzības priekšnieka pārvalde 18. janvārī pārcēlās uz Daugavpili.¹⁰⁷ Tajā bija 2 virsnieki (bez S.Girdo - sevišķu uzdevumu virsnieks A.Ozoliņš), kara laika ierēdnis (P.Liepiņš), 11 rakstveži, 4 ziņneši un apkalpotāji - kopā 18 personas.¹⁰⁸ 3. februārī komandantūru (pārvaldi) pārņēma virsleitnants Ž.Grundmanis un šajā laikā tajā valdīja pilnī-

ga nekārtība, "kancelejas gandrīz nebija". Vietējo komandantūru sastāvs vēl atradās Daugavpilī, gaidot atļauju no poļiem izbraukt uz nozīmētajiem iecirkņiem. Līdz 10. martam aprīņķī darbojās jau 8 iecirkņu komandantūras, taču to karavīri bija "bez apgādes, baskāji", kas atstājis sliktu iespaidu uz "sabiedrotajiem" (poļiem). Tomēr tās strādāja un tikai februārī bija apcietinātas kopumā 64 personas.¹⁰⁹

Apgabala priekšnieks Muižnieks smagajos apstākļos, bez pienācīgiem sakariem ar valdību daudzkārt piekāpās poļu militārās administrācijas priekšā. P.Radziņš secināja, ka Muižnieks "pavisam nebija spējīgs reprezentēt mūsu administratīvo varu un izpildīt savus pienākumus".¹¹⁰ 18. janvārī viņš tika izsaukts uz Rīgu un 19. janvārī Iekšlietu ministrs atcēla to no amata.¹¹¹ Daugavpilī viņš atgriezās, lai nodotu amatu, taču arī tam bija negatīvas sekas. 12. februārī komandants E.Graudiņš pieprasīja "steidzīgā kārtā" izsaukt Muižnieku uz Rīgu, jo viņa atrašanās Daugavpilī ir "pilnīgi kaitīga". Par situācijas nopietnību liecināja komandanta telegrammas nobeigums, kurā viņš uzsvēra, ka pretējā gadījumā būs spiests apcietināt bijušo apgabala priekšnieku.¹¹² Acīmredzot bija runa par Muižnieka noslēgtajām vienošanām ar poļiem (par kurināmā sagādi, naudas kursu u.c.), kuri izmantoja bijušā apgabala priekšnieka klātbūtni, piesaucot viņu par liecinieku strīdos ar jauno apgabala priekšnieku A.Bērziņu.

A.Bērziņš bija Lejaskurzemes apgabala priekšnieks līdz 1920. gada februārim. Uz Rīgu viņš tika izsaukts un ieradās 5. februārī, ieceļot jaunajā amatā.¹¹³

Latgalē A.Bērziņš sadūrās ar daudzajām vietējo apstāk-

ļu un poļu karaspēka klātbūtnes radītajām problēmām. Jau 26. janvārī Finanšu ministrija bija anulējusi Muižnieka pasludināto, salīdzinoši reālo naudas kursu, pielīdzinot Polijas marku Latvijas rublim kā 40 kapeikas. Ridza-Smiglija štābs februārī uz to reaģēja, pielīdzinot 100 Latvijas rubļiem 120 Polijas markas (reālais tirgus kurss šajā laikā bija: 1,20 Latvijas rubļi - 1,30 Krievijas cara rubļi, savukārt Polijas markas tirgus vērtība - 60-65 cara kapeikas. Tātad 1,90 Latvijas rublis līdzinājās 2 Polijas markām¹¹⁴). A.Bērziņš, vadoties pēc norādījumiem no Rīgas, paziņoja, ka Muižnieks rīkojies nelikumīgi, pasludinot Polijas markas vērtību pret Latvijas rubli attiecībā 2:1 (1 marka - 50 kapeikas). Tajā pašā laikā sarakstē ar Finanšu ministriju viņš atzina, ka poļu markas pielīdzināšana 40 kapeikām bijusi politiska kļūda (kāda tā neapšaubāmi bija - Ē.J.), jo poļi ar varu piespieda rēķināties ar reālo kursu "caur ko mūsu autoritāte zaudē daudz, bet Latvijas valūta nebūt netiek uzlabota". Bez tam markas nenonāca valsts kasē, bet privāttirgotāju rokās.¹¹⁵ Saprotais, ka poļu militārā vadība šajā situācijā nevarēja piekrist kurss izmaiņām, kuru mērķis bija Latvijas rubļa vērtības celšana uz Polijas marka rēķina. Vēl 24. februārī Ē.Ridzs-Smiglijs rakstīja A.Miškovskim, ka grupas vadībai nav nekas pret Latgales administrācijas nomaiņu pēc Latvijas valdības ieskatiem, taču nav pieļaujama iepriekšējo norunu un vienošanos anulēšana (bez naudas kursa lietas A.Bērziņš izsludināja par spēkā neesošām arī norunas par kazarmu un maizes ceptuves remonta kompensāciju, kā arī tiesu lietās).¹¹⁶

Latvijas valsts kasei pēc Latgales atbrīvošanas bija jā-

atrod līdzekļi normālu apstākļu atjaunošanai šajā novadā. 1920. gada martā, daļēji pateicoties valdības piešķirtajam 150 000 rubļu lielajam aizdevumam, Latgalē bija atjaunota skolu, slimnīcu, feldšeru pieņemšanas punktu darbība, noorganizētas pārtikas noliktavas Līvānos, Rušonos un Baltinavā. Krāslavā, kur stāvoklis ar pārtikas apgādi bija sevišķi smags, tika nodibināts kooperatīvs. Martā Ministru kabinets piešķīra Daugavpils pašvaldībai 400 000 Latvijas rubļu - pa 100 000 mēnesī, sākot ar martu pārtikas iegādei un pārvaldes aparāta uzturēšanai (šajā laikā pilsēta algoja, citu starpā, arī 33 ugunsdzēsējus ar 12 zirgiem 3 maiņās). Aizdevumus saņēma arī citi Latgales apriņķi un pilsētas.¹¹⁷

Neskatoties uz grūtībām pamazām Daugavpilī atjaunojās salīdzinoši normāli apstākļi. Jau domes otrajā sēdē (20. janvārī) tika spriests par nepieciešamību atjaunot tiesu un notariātu. Pilsētas galva E. Zinkels 7. martā devās uz Rīgu, kur apmeklēja Iekšlietu un Tieslietu ministriju, saņemot solījumu, ka drīzumā tiks izveidota Latgales apgabaltiesa.¹¹⁸ Tomēr izpildīts tas tika pēc pilnīgas poļu karaspēka aiziešanas no Latvijas vasarā.

Jau pavasarī pirmie sūtījumi sāka mērot ceļu uz Rīgu no Latgales. Aprīlī no Daugavpils un Krāslavas pienāca vairāki vagoni ar liniem.¹¹⁹ Sāka pierādīties Latgales ieņemšanas ekonomiskais izdevīgums, ko apzinājās Rīgā (jau 10. janvārī apgādības ministrs lūdza armijas vadību parūpēties, lai Latgalē lina un linsēklu krājumus nepiesavinātos privātpersonas un "svešas karaspēka daļas"¹²⁰). Tomēr galvenā vērība bija jāpiegriež atbrīvotās teritorijas "politiskajai apzināšanai

nai", it īpaši novados, kuru nacionālais sastāvs bija nelatvisks. Tādēļ janvārī Daugavpilī ieradās Tautas Padomes delegācija ebreja L.Fišmanna un latviešu E.Skubiņa, K.Freivalda sastāvā. Tā stājās sakaros ar apgabala priekšnieku, poļu štāba un vietējās sabiedrības pārstāvjiem (arī pilsētas rabīnu), piedalījās ebreju pārstāvju sapulcē, kurā L.Fišmanns izklāstīja Latvijas valstiskuma principus un pārliecināja klātesošos par valdības labvēlību pret ebrejiem, kā rezultātā rabīns esot devis savu svētību jaunajai valstij. Rīgā delegācija atgriezās 16. janvārī.¹²¹

24. janvāra vakarā uz Daugavpili, lai tiktos ar Polijas valsts galvu un armijas virspavēlnieku maršalu J.Pilsudski, izbrauca Latvijas armijas virspavēlnieks, iepriekšējā dienā par ģenerāli pasaugstinātais J.Balodis adjutanta leitnanta A.Ošes, štāba priekšnieka P.Radziņa un citu militārpersonu pavadībā. Kopā ar viņiem brauca arī Anglijas militārās misijas vadītājs ģenerālis A.Berts un Polijas militārais pārstāvis A.Miškovskis.¹²² Pirms tam - 24. janvārī pie Daugavpils latviešu komandanta ieradās pašvaldības delegācija ar pilsētas galvu priekšgalā un lūdza domes vārdā izteikt J.Balodim pateicību par atbrīvošanu.¹²³ (Pilsētas delegācija pateicību E.Ridzam-Smiglijam bija izteikusi krietni agrāk.¹²⁴)

J.Balodis iebrauca Daugavpilī 25. janvārī no rīta. Stacijā viņu sagaidīja 1 latviešu un 1 poļu gods rota ar orķestri, grupas virspavēlniecība un tai piekomandētais A. Veiss. Šajā dienā J.Balodis iepazīnās ar vietējiem apstākļiem, jo J.Pilsudskis ar pavadoņiem, starp kuriem bija Lietuvas-Baltkrievijas frontes virspavēlnieks S.Šeptickis u.c.,

Kalkūnu stacijā iebrauca tikai 26. janvāra rītā. Arī viņu sagaidīja abu karaspēku godasardze. Šajā dienā notika tikšanās poļu virsnieku klubā (Zaļajā ielā 38), pusdienas turpat, kopīga pilsētas apskate un 1. Leģionu divīzijas teātra apmeklējums.¹²⁵ J.Pilsudskis atstāja labu iespaidu, ko īpaši uzsvēra "Jaunāko Ziņu" korespondents, rakstot, ka "kamēr pavadoņi spīd un laistās greznos uzvalkos, viņš pats ļoti vienkāršs, bez kādām kareiviskām nozīmēm, izņemot Polijas ordeni krūšu kreisā pusē". Arī pavadoņi tika raksturoti kā "sirsnīgi cilvēki, kas neko pasaulē tā neienīst kā vāciešus un krievus".¹²⁶ Tikšanās bija draudzīga, ko apliecina abas puses. E.Ridzs-Smiglijs atcerējās, ka pēc "vaļsirdīgām un tīkamām" sarunām virsnieku klubā abi virspavēlnieki apspriedās arī viņa kabinetā. Pats Ridzs-Smiglijs uz brīdi esot atstājis istabu, lai "maršalam dotu iespēju brīvi uzstādīt dažus jautājumus" Balodim par sevi kā grupas komandieri. Balodis nekādas pretenzijas neizteica.¹²⁷

Virspavēlnieki pārrunāja turpmākās militārās sadarbības un apgādes, abu valstu politiskās savienības jautājumus.¹²⁸ J.Pilsudskis piekrita piegādāt Latvijai 3 collu lielgabalus (februārī Latvija no Polijas saņēma 10 000 atbilstošu lādiņu) un 12 krievu 1902. gada parauga 3 collu lielgabalus.¹²⁹

Arī pusdienās uzsauktajos tostos izskanēja pārlicība, ka Latgalē kopīgi izlietās asinis saistīs abu valstu armijas arī turpmāk. J.Pilsudskis uzsvēra, ka Polijas karaspēks Latgalē cīnās "par mūsu drauga un kaimiņa brīvību".¹³⁰

27. janvārī paredzētā karaspēka parāde sala dēļ nenotika.

tika (izjuka arī iecerētais frontes apmeklējums¹³¹), bet J.Pilsudskis apmeklēja vienīgi 101. Lauka hospitāli, un 6. Leģionu pulka 2. bataljonu kazarmās Daugavpilī¹³² (uzrunājot to, viņš vēlreiz uzsvēra abu valstu armiju kopīgās cīņas cildenumu¹³³). Šajā dienā J.Pilsudskis svinīgi pasnie-
dza atjaunoto "Virtuti Militari" ordeņa II šķiru E.Ridzems-
Smiglijam¹³⁴ un pieņēma vietējo poļu pārstāvju delegāciju
ar aptiekas īpašnieku Zaļeski priekšgalā. Uz tās galveno
prasību - lai Latvija garantētu brīvu poļu kultūras attīstī-
bu, J.Pilsudskis atbildējis, ka nekādām bažām šajā ziņā nav
pamata.¹³⁵

28. janvāra rītā J.Pilsudska speciālais vilciens izbrau-
ca no Kalkūniem uz Viļņu. Stacijā atkal bija poļu un latvie-
šu gods rotas (abas - ar orķestriem).¹³⁶ Tūlīt pēc tam J.Ba-
lodis, P.Redziņš, A.Berts un A.Miškovskis¹³⁷ devās uz Rēzek-
ni, lai inspicētu Kurzemes divīzijas daļas sarīkotajā ska-
tē, ierindas priekšā J.Balodis izteica pateicību Polijas
armijai, uzsverot tās pārstāvja klātbūtni, uz ko A.Miškov-
skis teica atbildes runu. Pēc atgriešanās Rīgā cauri Ludzai
29. janvārī pēdējais īpaši uzsvēra, ka "tendenciozās baumas
par lielniecismu" Latvijas armijā ir pārspīlētas, un Lat-
gales iedzīvotāji uzņem atbrīvošanu ar prieku.¹³⁸

Drīz pēc J.Baloža Latgalē ieradās Ministru prezidents
K.Ulmanis. 7. februārī viņš iebrauca arī Daugavpilī, kur
starp sagaidītājiem bija apgabala priekšnieks, apriņķa un
pilsētas komandanti, 3 Jelgavas pulka 2. bataljona, Polijas
armijas un pilsētas pašvaldības pārstāvji. Pie stacijas no-
tika karaspēka parāde, pēc kuras K.Ulmanis devās uz domes

sēdi un uzstājās ar runu, kurā uzsvēra Daugavpils lielo nozīmi (tai atrodoties "starp Latviju, Lietuvu, Poliju un Krieviju"). Vēlāk notika tautas sapulce teātra namā (piedaloties apmēram 2000 iedzīvotājiem), gājiens pa ielām (pirmo reizi pilsētas vēsturē ar Latvijas nacionālo karogu) un rauts ar poļu štāba pārstāvju piedalīšanos. Kā liecināja "Latvijas Sarga" korespondents, patriotisma vilnis "pacēlās neredzētā augstumā", 15 (!) reizes dziedot valsts himnu.¹³⁹

Pamazām Daugavpilī atdzima arī kultūras dzīve. Pirmkārt, tas notika Polijas armijas garnizonā - jau janvārī 2 reizes nedēļā izrādes sniedza 1. Leģionu divīzijas teātris bijušajā Rīgas-Orlas dzelzceļa teātra zālē (to apmeklējuši arī latviešu karavīri, kas ir iespējams, ņemot vērā kultūras iestāžu trūkumu pilsētā). 29. janvārī E. Rīdza-Smiglija klātbūtnē tika atklāts poļu karavīru klubs, rūpes par kuru uzņēmās vietējais "Poliešu pulciņš". Tā 2 stāvos bija bufete ar ēdnīcu, bibliotēka, lasītava un koncertzāle, kurā uzstājās frontes aktieri, notika dejas.¹⁴⁰ Bez tam par poļu karavīru izglītošanu rūpējās grupas štābs, kas saņēma laikrakstus no frontes štāba (gan neregulāri un ar novēlošanos)¹⁴¹ un amerikāņu YMCA kantīne, kurā bija pieejami šaha komplekti un laikraksti. Pastāvēja arī lieliski iekārtots poļu virsnieku klubs (kazino), kurā klavieru pavadījumā muzicēja kvartets, regulāri notika lekcijas un pārrunas, pie sienām karējās J. Pilsudska, kā arī Latgales muižnieku - Plāteru un Hilzenu ģimenes.¹⁴² Nekas tāds nebija pieejams latviešu garnizona karavīriem. Marta sākumā Latvijas delegācijas locekļus, kuri devās uz Varšavas konferenci, pārsteidza apga-

bala priekšnieka pārvaldes un latviešu virsnieku kluba šaurās un tumšās telpas - laiks tajās pavadīts vienīgi sarunās un dziesmās, jo lasīt nevarēja tumsas dēļ.¹⁴³ Tikai 21. martā pilsētas komandants svinīgi atklāja latviešu karavīru klubu, kuru organizēja un uzturēja Sieviešu palīdzības korpuse Daugavpils nodaļa. Tā bija ieplānojusi tuvākā laikā atklāt arī bibliotēku un lasītavu latviešu karavīriem. Pirmais vietējo amatiermākslinieku - nelatviešu koncerts notika jau 31. janvārī, bet pirmā teātra izrāde latviešu valodā - 20. martā.¹⁴⁴

Poļu karaspēks Daugavpilī izvietojās ne tikai bijušās Krievijas armijas kazarmās, bet arī labākajās pamestajās ēkās, kuru bija daudz. Parasti tās tika atstātas vēl sliktākā stāvoklī, nekā ieņemot.¹⁴⁵ Malkas trūkums izraisīja kuriņāmā meklējumus un valsts vai privātpersonu īpašuma bojāšanu. Dažkārt tas notika vienkārši nevērīgās attieksmes dēļ (jau 20. janvārī E.Ridzs-Smiglijs rakstīja A.Veissam, ka uzsākta izmeklēšana Cietokšņa tualetu izpostīšanas lietā un viņš aizliedzis postīt novietojumu Cietoksnī¹⁴⁶). Tomēr galvenais Polijas armijas daļu nesaskaņu cēlonis ar Latvijas iestādēm bija saistīts ar to, ka tās atradās svešā zemē un to uzvedība tika vērtēta daudz vērīgāk, nekā to darītu attiecībā uz savu karaspēku. Bez tam bija grūti bez domstarpībām pastāvēt divvaldībai, kā, piemēram, Daugavpilī. Situāciju sarežģīja tas, ka poļu militāriestāžu uzvedību Letgalē lielā mērā ietekmēja Polijas attiecības ar Latviju dotajā brīdī. Ne bez iespaida bija arī zemākā ranga Polijas armijas komandieru un karavīru patvaļa - daudzi uzskatīja Lat-

gali par iekarotu teritoriju un attiecīgi uzvedās. Nereti notika arī karavīru zemās disciplīnas izraisīti pārkāpumi. No otras puses, daudzus poļu pārkāpumus veicināja Latvijas valsts nespēja pienācīgi pildīt līgumā noteiktās saistības par Polijas karaspēka apgādi. Tas viss kopumā pakāpeniski radīja savstarpēju neuzticēšanās atmosfēru.

23. februārī A. Bērziņš saņēma no poļu štāba dokumentu "zināšanai un ievērībai", kurš noteica, ka Daugavpils policijai nav nekādu tiesību iejaukties poļu karavīru lietās, bet, ja pēdējie apdraudētu iedzīvotāju īpašumu un mieru, policijai jāgriežas pēc palīdzības pie poļu militāriestādēm vai "garāmejoša poļu virsnieka". Vienīgi tad, ja tiktu apdraudēta dzīvība, policija drīkstētu "padarīt ļaundarību neiespējamu un nodot karēivi poļu kara iestādēm". Apgabala priekšnieks vēstulē Iekšlietu ministrijai pamatoti uzsvēra, ka bez valdības rīkojuma viņš nevar atļaut pilsētas prefektam pildīt šo, ar Latvijas likumu par iekšējo apsardzību¹⁴⁷ pretrunā esošo rīkojumu, vēl jo vairāk tāpēc, ka "caur to karēivju varmācības un patvarības, kuras mazāk vēršas pret dzīvību, bet vairāk pret ārēju kārtību un īpaši privātīpašumu, pieņemtos bez sava gala".¹⁴⁸

Realitātē poļu karavīri pret Latvijas policiju izturējās ar sevišķu nevērību, lai neteiktu nicinājumu. Neapšaubāmi viens no iemesliem tam bija policijas krieviskums.¹⁴⁹ Lūk, daži raksturīgākie piemēri, kuri ilustrē policijas ietekmi Dienvidlatgalē: 16. februārī poļu žandarms ar 3 karēivjiem mēģināja atņemt kādam cilvēkam sienas pulksteni, bet, kad ieradās kārtībnieks, viņi to apcietināja, ceļā uz

komandantūru piekāva un ievietoja "aresta mājā", no kuras policists tika atbrīvots tikai pēc prefekta lūguma;¹⁵⁰ 17. februārī poļi apcietināja Daugavpils kārtībniekus Zinčenko un Morozovu un, viņu pašu vārdiem runājot, "turēja cietumā vienā kamerā ar citiem arestētajiem, starp kuriem bija sarkanarmieši, sievietes, žīdi u.c.", kā arī piespieda strādāt malkas sagatavošanā (atbrīvojot 17. februāra vakarā); 28. februārī Daugavpilī piedzēries poļu karavīrs piekāva jaunāko kārtībnieku A.Špakovski, bet, kad palīgā piestēdzās policisti Jefimovs un Griškevičs, patvērās citu poļu karavīru pulciņā, kuri pārkāpēju neizdeva, kaut arī tas rupji nolamāja policistus; 1. martā poļu maizes ceptuves karavīri centās padzīt postenī stāvošo policistu Požarski, kurš, acīmredzot, traucēja spekulatīvus darījumus. Rezultātā policists bija spiests brīdinot šaut gaisā. Stāvoklis nebija labāks arī ārpus Daugavpils. Martā un aprīlī artilērijas virsnieks Butkēvičs ar saviem karavīriem ņirgājās par Višķu policistiem ar pagasta vecāko policistu Daniilovu priekšgalā, bet policistu Grigorjevu piekāva, iebiedēšanai šaujot gaisā. Pazemotie policisti pēc tā lūdza atbrīvot viņus no dienesta.¹⁵¹

Arī Daugavpils uzņēmēji ievēroja to, kam pieder reālā vara pilsētā. Kāds Ā.Zeiferts (citur: Zeits), kuram prefekts neatļāva atvērt deju klasi un "spirtoto dzērienu bufeti" Rīgas ielā, izdarīja to ar poļu žandarmērijas atļauju, iekārtojot netiklības perēkli. Latvijas iestādes centās nodibināt sakarus ar poļu žandarmēriju slēgšanas lietā, bet marta beigās apgabala priekšnieks slēdza iestādi un sodīja

īpašnieku ar mēnesi cietumā.¹⁵² 27. martā vainīgo arestēja, bet viņa māte lūgumā apžēlot, dēlu paziņoja, ka tas pildījās poļu komandanta rīkojumu, kurš "pats katru vakaru nāca un savus žandarmus sūtīja", pavēlot nepakļauties latviešu iestāžu pavēlēm, pretējās gadījumā draudot bargi sodīt.¹⁵³

Arī civilo iestāžu amatpersonas nebaudīja lielāku cieņu: 9. februārī 1. leuka artilērijas pulka karavīri apcietināja Andrupenes pagasta vecāko J.Lavrinoviču, kurš bija ceļā uz K.Ulmaņa sagaidīšanu. Savukārt Krāslavas skolotāju A.Galānu, kurš, kā pagasta valdes loceklis, devās uz Daugavpili ar Krāslavas latviešu komandanta oficiālu atļauju, tur aizturēja poļu žandarmērija, anulējot atļauju; 18. martā poļi apcietināja Valsts kases Daugavpils nodaļas pārziņi Langi tāpēc, ka kāds poļu virsnieks, kurš dzīvoja Langes dzīvoklī pirms viņa, bija atstājis tur galda lampu, ko Lange nevarēja atrast (žandarmērijas iecirknī poļi gan atvainojās par "pārpratumu").¹⁵⁴ Uzskaitījumu varētu turpināt, un tas liecina par to, ka poļu militārpersonas jutās pilnīgi stāvokļa noteicēji un ar nepatiku uztvēra Latvijas iestāžu centienus šo viņu ietekmi ierobežot. Sevišķi asi tas izpaudās Daugavpilī.

Par poļu ietekmi liecināja arī J.Pilsudska vārda dienas svinību pompozitāte. Tās sākās 18. martā, kad vārda diena bija E.Ridzem-Smiglijam. Jau 13.-15. martā tika nosūtīta informācija par norisi un ielūgumi pilsētas valdei, apgabala priekšniekam un pilsētas latviešu komendantam. Taupības nolūkos iluminācijas vietās iestāžu durvis un logi tika aplīmēti ar uzlīmēm, kuras pārdodot iegūtos līdzekļus

ziedoja pilsētas labdarības iestādēm.¹⁵⁵ 18. marta vakarā poļu vienības ar orķestriem, lāpām, sepulcējās Rīgas un Vladimira ielu krustojumā, pēc kā atgriezās novietojumos. Sekoja rauts, kurā nebija neviena Latvijas pārstāvja (tiesa, vēl dienā E.Ridzu-Smigliju viņa štābā apsveica A.Veiss un pilsētas komandants E.Graudiņš). Apgabala priekšnieks neieradās, jo E.Ridzs-Smiglijs vēl nebija viņam atmaksājis vizīti poļu štābā, stājoties amatā februārī. Toties, runājot A.Bērziņa vārdiem, plaši bija pārstāvēta "pilsētas valde, garīdzniecība un atsevišķi polonofili". Baznīcas leukumā mūzikas pavadībā notika ugunošana, ko pavadīja nekārtīga šaudīšanās gaisā (tajā it kā cietis kāds karavīrs). Vienlaicīgi no Cietokšņa tika raidīti 17 lielgabala šāvieni uz Lietuvas armijas pozīcijām.

19. martā - Pilsudska vārda dienā, no rīta rietumos no Cietokšņa notika karaspēka skate, dievkalpojums, kura laikā lidmašīnas kaisīja virs pilsētas krāsainus papīrišus, un parāde Vladimira ielā. No plkst. 12.00 Ridzs-Smiglijs pieņēma apsveikumus štābā. Tur ieradās arī Latvijas armijas rota ar orķestri (tas nospēlēja abu valstu himnas), pēc kā devās pie pilsētas latviešu garnizona priekšnieka un komandanta,¹⁵⁶ vēlāk - pie apgabala priekšnieka. Pēcpusdienā grupas štābā notika svētku pusdienas, uz kurām apgabala priekšnieks atkal neieradās, bet karavīriem - patriotiskas pārrunas virsnieku vadībā rotās un vakarā - svinīgs sarīkojums teātrī.¹⁵⁷

Īpatnēja bija pilsētas valdes un domes nostāja, ņemot vērā apstākli, ka šajās laikā poļu militāriestāžu un apgabala priekšnieka attiecības jau bija saspīlētas. Pirms Pil-

sudska vārda dienas svinībām pilsētas galva domes vārdā griezās pie apgabala priekšnieka ar jautājumu, kā Latvijas valdība skatīsies uz pilsētas valdes piedalīšanos tajās, uzsverot, ka tā pati uzskata par pienākumu to darīt, jo poļu karaspēks Daugavpili atbrīvoja. A. Bērziņš atbildēja, ka Latvijas iestādēs arī atzīmēs draudzīgās valsts galvas "goda dienu". Viņš tiešām iegādājās un izdalīja Apgabala pārvaldei, Prefektūrai, Apriņķa priekšnieka un Garnizona priekšnieka (komandanta) kancelejām minētās poļu štāba uzdrukātās uzlīmes. Pie iestādēm blakus Latvijas karogam tika izkārts Polijas karogs (ziņojumā Iekšlietu ministrijai A. Bērziņš rakstīja, ka "atsevišķi poļu šovinisti labprāt mēģinātu no Latvijas iestāžu izturēšanās kalt kapitālu savai nacionālistiskajai rīdīšanai").¹⁵⁸ Savukārt pilsētas administrācijas rīcība dotajā politiskajā situācijā, kurai bija raksturīga attiecību saasināšanās ar Poliju, nosūtot apsveikuma telegrammu J. Pilsudskim, izraisīja asu reakciju. Kopumā apsveikuma teksts bija nevainīgs,¹⁵⁹ taču laikraksta "Latvijas Kareivis" redakcija kā valsts nodevību interpretēja vārdus "nedalāmā republika", saskatot tajos vēlmi pievienot arī Daugavpili "nedalāmajai" Polijai un piebilstot, ka "laiks atgādināt cienījamiem pilsētas tēviem, pie kādas valsts viņi īsteni pieder".¹⁶⁰ Arī A. Bērziņš atzīmēja, ka pilsētas valde, "gribēdama sēdēt uz diviem krēsliem", par svinībām bijusi tā norūpējusies, ka izrotājusi savas telpas ar eglītēm un karogiem.¹⁶¹ Skaidrs, ka normālos apstākļos tas nebūtu nekas nosodāms, taču saspīlējums starp poļu štābu un apgabala priekšnieku iessistīja pagaidām vēl daļēji apslēpta-

jā konfliktā arī pilsētas administrāciju, kuras sastāvs atbilda Daugavpils iedzīvotāju nacionālajam sastāvam, tātad, objektīvi, tajā bija arī pret Latvijas valstiskumu noskaņoti cilvēki.

1. Leģionu divīzijas karavīri Latgalē bija saziņojuši pāri par 200 000 marķu dāvanai J.Pilsudskim,¹⁶² kas viņam tika svinīgi pasniegtas. Arī 3. Leģionu divīzijas vadība 19. martā atzīmēja savas valsts galvas vārda dienu Krāslavā. Uz svinībām tika uzaicināts latviešu komandants P.Maksimovs. Notika dievkalpojums pie baznīcas, karaspēka skate, parāde un bankets Ugunsdzēsēju nama zālē, koncerts teātrī un atpūtas vakars turpat.¹⁶³

Svinības notika poļu-lietuviešu bruņotā konflikta laikā (tāpēc minētie 17 lielgabala šāvieni salūta vietā uz lietuviešu pusi 18. martā). Tas norisinājās arī mūsdienā Latvijas teritorijā, pastāvīgi ietekmējot poļu aktivitātes Latgalē. Līdz šim Latvijas vēsturiskajā literatūrā tas nav atspoguļots, tāpēc pie konflikta norises jāpakavējas sīkāk.

Vēl 1920. gada 1. janvārī, neskatoties uz saspīlējumu, abu armiju attiecības pie Daugavpils bija normālas. Notika pat informācijas apmaiņa par ienaidnieku un plānotajām akcijām.¹⁶⁴

Situācija kardināli mainījās pēc poļu-latviešu uzbrukuma sākuma, kad Lietuvas armijas daļas Latvijā,¹⁶⁵ politisku iemeslu dēļ, sāka izrādīt pret poļiem un arī latviešiem agresivitāti. Tomēr vēl neizraisījās atklāti konflikti un, pretēji poļu bažām, lietuvieši pat palīdzēja pacelties gaisā kādsi poļu lidmašīnai, kas 16. janvārī bija spiesta no-

laisties viņu kontrolētajā teritorijā pie Turmantiem.¹⁶⁶

Tā dēvētā Foša demarkācijas līnija¹⁶⁷ starp Lietuvas un Polijas armijām bijušajās Kurzemes guberņā atradās 10 kilometrus no Daugavpils-Viļņas dzelzceļa līnijas. Starp abām pusēm radās domstarpības par tās vietu dabā, bez tam bija vērojama lietuviešu vēlme "ieriebt" poļiem, traucējot satiksmi un telegrāfa sakarus uz šīs līnijas. Poļiem trūka spēku, lai to pienācīgi apsargātu. Turmantu grupā ietilpa tikai bruņotais vilciens "Smigļi", bet nebija nevienas motordrezīnes (vienīgā Ridze-Smiglija grupas motordrezīne tika izmantota patruļām Daugavpils-Drīsas un Daugavpils-Rēzeknes līnijā).¹⁶⁸

23. kājnieku pulka 2 bataljoni, kurus februāra sākumā nomainīja 6. Legionu pulks, ieņēma pozīcijas dienvidos no Daugavpils. Bez tam Turmantu grupā ietilpa prožektoru vads un to atbalstīja 6. smagās artilērijas pulka 2 baterijas Lauceses muižā (1 no tām devās uz Kalkūnu staciju janvāra beigās, bet otra - 3. februārī, no turienes izbraucot uz Minsku).¹⁶⁹ Februāra sākumā E.Ridze-Smigļi atgādināja grupai tās uzdevumu - nepieļaut pat īslaicīgu lietuviešu ienākšanu poļu darbības rajonā, pie tam modrībai bija jābūt tādai, "lai jebkurš uzbrukums mūsu /poļu - E.J./ aizmugurei tikti nekavējoties padarīts neiespējams" (grupas labais spārns sniedzās līdz Daugavpils Cietokšņa rietumu malai, rezerve atradās Turmantos un Kalkūnos, bet komandpunkts - Turmantos).¹⁷⁰

Pirmo reizi poļu daļās Daugavpilī, sakarā ar poļu-lietuviešu attiecību saasināšanos, kaujas gatavība tika izsludināta 10. februārī, kad grupas štābam tieši pakļautajai ložmetēju nodaļai tika pavēlēts būt gatavībā iziešanai uz fronti

(operatīvā pavēle, kas nostādīja kaujas gatavībā visas daļas Daugavpilī un Kalkūnos tika izdota 11. februārī).¹⁷¹

Tomēr sadursmes vēl nenotika.

Tās sākās 10. martā, kad lietuvieši izlika 4 karavīru posteni Antonolē (ziemeļos no Turmantiem). 6. Leģionu pulks arī izvirzīja šajā rajonā izlūku posteni, ko 12. martā lietuviešu vads padzina. Turpmākajās dienās notika savstarpēji uzbrukumi posteņiem, abās pusēs bija ievainotie un gūstā kritušie (pēdējie gan parasti uzreiz tika atlaisti). 15. martā lietuviešu vienība sasniedza dzelzceļa līniju pusceļā starp Turmantiem un Kalkūniem, pārgrieza telegrāfa vadus, aizbarikādēja dzelzceļu un tuvojošos vilcienu apmētāja ar rokas granātām, uz laiku pārtraucot satiksmi un rakstiski pieprasot 6. Leģionu pulka aiziešanu no teritorijas rietumos no dzelzceļa. Pēc tā 6. pulks atspieda lietuviešus aiz demarkācijas līnijas, vietām to pārejot. 18. martā Kalkūnos pie 6. Leģionu pulka bataljona komandiera kapteiņa V. Rīkemana ieradās 2 Antantes valstu virsnieki (angļu kapteinis un franču virsleitnants) kopā ar Lietuvas armijas kapteini un virsleitnantu, pieprasot atvilkt karaspēku uz 13. martā ieņemto līniju. V. Rīkemans to darīt atteicās, aizbildinoties ar nepieciešamību aizsargāt dzelzceļu. Rezultātā angļi un francūži epsolīja atrisināt šo jautājumu. Savukārt Ridza-Smiglija štābs, pēc armijas virspavēlniecības 17. marta pavēles saņemšanas 19. marta izdeva pavēli 20.-21. marta naktī ieņemt jaunu demarkācijas līniju ievērojami aiz Foša līnijas (gan aizliedzot ieņemt Zarasus). Tas bija jāveic 6. un 1. Leģionu pulkam (pēdējais saņēma pavēli 20. martā

pāriet uz kreiso krastu) 2 artilērijas bateriju, 1. strēlnieku jātnieku pulka vada, 1 aviācijas eskadrijas un bruņotā vilciena atbalstā.¹⁷² Tomēr pārplūdusi Daugava liedza iespēju 1. Legionu pulkam pāriet to pa tiltiem, bet pārceļšanās ar prēmjiem ilga pusotru dienu,¹⁷³ kuras laikā pienāca virspavēlniecības pavēle apturēt akciju - 21. marta vakarā tā bija vienojusies ar angļu misiju, ka poļu spēki atkāpsies uz 12.-13. marta līniju, taču atkārtota uzbrukuma gadījumā Polijas armijai būs dota rīcības brīvība,¹⁷⁴ angļiem garantējot savu neiejaukšanos "tālākā strīda risinājumā". Ridzs-Smiglijs 24. martā pavēlēja daļām 26. martā atkāpties, pie mazākās lietuviešu "provokatīvās darbības" atklājot uguni.¹⁷⁵ Sadursmes nenotika, un atgriešanās iepriekšējās pozīcijās noritēja mierīgi.

Latvijas armijas Virspavēlnieka štābs uzmanīgi sekoja notikumiem un, saskaņā ar tā rīcībā esošo nepilnīgo informāciju, 16. martā lietuvieši bija atkāpušies arī no Turmantu stacijas.¹⁷⁶ Pamats bažēm bija, ko pierādīja arī vēlāk (18.-19. aprīļa naktī), notikusi apšaude starp poļiem un lietuviešiem Līksnas-Kazimirišku līnijā (pāri Daugavai), kurā 1 poļu karavīrs tika smagi ievainots.¹⁷⁷ Kaut arī nebija zināms tās iniciators, šādi gadījumi sagādāja rūpes Latgales administrācijai, tāpat, kā daudzie poļu karavīru pārkāpumi un pat noziegumi, kā arī atšķirīgo valstisko interešu izraisītās aktivitātes Latvijā. Polijas armijas uzturēšanās Latgalē kļuva Latvijas valstij arvien neizdevīgāka gan politiskā, gan saimnieciskā ziņā. Pastiprinājās poļu konflikti ar Latvijas iestādēm, pēdējām pieņemoties spēkā.

26. februāri Daugavpils komandants E.Graudiņš ziņoja, ka stāvoklis poļu karavīru patvarību dēļ pasliktinās ar katru dienu, kaut arī iedzīvotāji neraksta sūdzības, baidīdamies no iespējamām represijām. Viņš informēja, ka poļu izturēšanās pēdējā laikā kļuvusi izaicinoša, nerespektējot Latvijas iestāžu dokumentus, kaut arī latviešu karavīru attieksme pret poļiem palikusi pilnīgi lojāla. Tomēr "par tālāku pacietību nevarot galvot". Arī A.Veiss starpniecība nedeva rezultātus.¹⁷⁸ Savukārt apgabala priekšnieks tajā pašā dienā ziņoja Ārlietu ministrijai, ka Latvijas iestādes nevar normāli strādāt, jo ierēdņu pārvietošanās iespējas ir ierobežotas, "komendantūru dzen no telpām laukā, mēn nedod iespēju pārvaldi pienācīgi novietot... Vietējā poļu kliķe zem poļu virsniecības protektorāta dzen pēnopolisku propagandu".¹⁷⁹

Ārpus Daugavpils attiecības starp poļu un latviešu militāriestādēm bija labākas. 11. martā Daugavpils apriņķa komandants ziņoja, ka iecirkņu komendantūru attiecības ar "poļu karaspēka priekšniekiem un iestādēm labas un viņu izturēšanās korekta". Dažos gadījumos latviešu komendantūrām pat izdevās atgūt zemniekiem rekvizēto īpašumu. Kāds no retajiem konfliktiem notika Rušonu stacijā, kur poļu žandarmi uz Kapiņu iecirkņa komandanta lūgumu atdot atņemto zirgu īpašniekam, atbildēja, ka nepildīs latviešu komendantūras "rakstu". Jāpiezīmē, ka šajā laikā latviešu iecirkņu komendantūru rīkojumi tika izdoti ar vietējās poļu militārās vadības akceptu.¹⁸⁰

Ievērojami cieta valsts un pašvaldību, kā arī privātais

Ipašums. 5. martā poļu 1. Smagās artilērijas pulka 6. baterijas komandieris pieprasīja Višķu pagasta valdei ierīkot pagastnama šķūnī dēļu, ķieģeļu vai akmens grīdu, lai tur ievietotu zirgus. Materiālu trūkuma dēļ tas izdarīts netika un zirgus ievietoja skolas guļamistabā, mācību telpā ierīkojot salmu noliktavu, tādējādi mācības kļuva neiespējamas.¹⁸¹ Arī Krāslavā, poļu muižniekam Plāteram piederošajā pilī novietojās karavīri, bet pils zirgu staļļos - 3. zirgu hospitālis. Sakarā ar to, ka jau pasaules kara gados tur atradās vācu, vēlāk - Sarkanās armijas zirgi, telpas bija sliktā stāvoklī, un 1920. gada februārī 3. Leģionu divīzijas civilietu komisārs L.Z.Hmeļevskis bija spiests uzņemties remontdarbu veikšanai tajās (3. divīzijas vezumnieku komanda 25. februārī pilī sarīkoja militārām vajadzībām nederīgo zirgu izpārdošanu zemniekiem, kuri uzrādīja pagasta valdes apliecību, ka zirgs nepieciešams saimniecībā). Krāslavas latviešu komandants atteicās apgādāt zirgu hospitāli, uzsverot, ka Latvijas valstij tas nav jādara. Marta beigās poļi nojauca un sadedzināja malkā kazarmas Krāslavā. Latvijas iestāžu bezspēcību raksturo policijas priekšnieka ziņojums par to komendantam un pēdējā rezolūcija: "Par vēlu. Kazarmas jau nojauktas".¹⁸² Savukārt Daugavpilī tika pilnīgi nojauktas bijušās Krievijas armijas 99. pulka kazarmas (februāra sākumā uz latviešu komandantūras protestu poļi atbildēja, ka bijušais apgabala priekšnieks Muižnieks atļāvis to darīt, kas atbilda patiesībai),¹⁸³ vairākas mājas pārvērstas par staļļiem un tualetēm, ēkām noplēsti skārda jumti.¹⁸⁴ Daugavpilī un citur Latgalē neuzmanības rezultātā poļu karavīri node-

dzināja daudzās ēkas, starp tām vairākas - mūra. Protams, pie atbildības nevienu nesauca.¹⁸⁵ Bija gadījumi, ka karavīri nodedzināja malkā arī lauku privātpašumu. Piemēram, 7. ulānu pulks Līksnas pagastā izjauc A.Orbidānes šķūni bez atlīdzības. Savukārt 24. janvārī poļu neuzmanības dēļ izdegs M.Molam piederošā Višķu muižas pils (pats īpašnieks šajā laikā bija 1. Leģionu divīzijas virsnieks, un pēc viņa pavēles poļu telegrāfisti uzlauza citam poļu muižniekam - grāfam Bornam piederošās Astaševas muižas ēkas durvis Dagdas pagastā, nolaupot ādas siksnas).¹⁸⁶

Neapšaubāmi visvairāk cieta zemnieki. Rekvizīciju rezultātā kara un lielinieku laika izpostīto saimniecību stāvoklis vēl vairāk pasliktinājās. Atstājot kvītis, uz kurām bieži nebija pat karaspēka daļas nosaukums, karavīri bieži ņēma nepieciešamo daudzumu labības, siens un auzu (dažkārt visu, ko varēja atrast), atstājot samaksu poļu markās, kura neatbilda pašreizējai vērtībai. Pagastu valdēm tika pieprasīts piegādāt graudus un lopbarību centralizēti. Piemēram, Jasmuižas pagastam bija jāpiegādā auzas un siens uz Rušonu staciju, kur tika samaksāts par atvesto.¹⁸⁷ Landskoroņas pagasta vecākais un rakstvedis par atteikšanos piegādāt labību tika "izsūkāti ar pletnēm". Bija pagastu valžu locekļu izslaidīgas apcietināšanas, nošaušanas draudu un piekaušanas gadījumi. Piemēram, 29. februārī 7. Leģionu pulka vecākais apakšvirsnieks Gronskis draudēja nošaut pagasta valdes rakstvedi par 45 labības pudu nepiegādāšanu, tomēr beigās apmierinoties ar dažu valdes darbinieku piekaušanu. Tā saucamajos "pieprasījumos" bieži bija piezīme, ka "nepiegādāšanas

gadījumā sādža tiks sodīta pēc daļas komandiera pavēles", bieži tika atņemta pat sēklas labība. Nevar šīs vardarbības izskaidrot vienīgi ar novēlotajām un nepietiekošajām piegādēm, jo bija gadījumi, kad rekvizēto aizveda uz blakus pagastiem, kur to pārdeva, bet naudu iztērēja alkohola iegādei. Rekvizīcijām tika pakļauti arī lopī. Tie, kopā ar zemes plotību un lauksaimniecības inventāru tika reģistrēti, ko zemnieki pamatoti uzskatīja par gatavosanos tālākām rekvizīcijām. Raksturīgs ir Andrupenes pagasta vecākā J. Lavriņoviča Ministru prezidentam 6. februārī rakstītais ziņojums, kurā viņš izklāsta stāvokli pagastā. Poļu karavīri "pilnīgi ticējuši meliem un aprunām, kuras cēla viens kaimiņš par otru, vai no dusmām, vai nenovīdības". Kādam zemniekam atņemta viss siens tikai tāpēc, ka kaimiņš nodēvējis viņu par "sarkano". Citam atņemtas drēbes, gaļa, maize un zirgs, jo viņš esot "komunists", kaut arī īstenībā padomju varas laikā tas slēpies mežā, izvairoties no aresta.¹⁸⁸

Visvairāk cieta zemnieki pie Višķiem, Izabelinas, Užvaldes, Krāslavas un Dagdas.¹⁸⁹ Februāra beigās pat Krāslavas miesta valde, kura sastāvēja lielā mērā no poļiem un tikai nesen bija izšķīrusies nosūtīt pieteikumu par atbrīvošanu arī Latvijas valdībai,¹⁹⁰ lūdza epģabala priekšnieku novērst poļu patvarības. Zemniekiem ceļā tika atņemts viss, ko tie veda uz Krāslavu, un miestam draudēja bads. Valde uzsvēra, ka latviešu komandantam "neatļauj rīkoties un viņa aizrādījumi netiek ievēroti". Martā uz Višķu-Daugavpils šosejas poļi pat ierīkoja posteņus, kas rekvizēja braucējiem pārtiku un lopbarību.¹⁹¹

Februāra beigās Apgādības ministrijas pārstāvis pie Polijas armijas K.Likums apbraukāja 7 pagastus, konstatējot, ka rekvizīcijas gandrīz mitējušās, taču to vietā notiek tā dēvētās "brīvās iepirkšanas", pieprasot produktus un lopbarību no pagastu valdēm, vienlaicīgi karavīru grupām kļūstot pa apkārtni un pret nederīgām kvītīm ievācot produktus. Februārī poļi sāka izdarīt rekvizīcijas arī Ilūkstes apriņķa pagastos, kuri bija izpostīti mazāk, kā Latgalē. Apriņķa komandants izsūtīja uz Dvietes pagastu 6 karavīrus, lai tie aizstāvētu zemniekus pret poļiem, kuru atrašanās Daugavas kreisajā krastā bija pilnīgi nelikumīga, kopīgi ar vietējiem paš aizsardzības pulciņiem (acīmredzot, aizsargiem - Ē.J.). Tomēr tas nedeva rezultātu, jo, lai varētu sekmīgi cīnīties ar sirotājiem, pēc apriņķa komandanta domām, viņam padoto karavīru skaitu vajadzēja palielināt par 150 "durkļiem".¹⁹²

Tomēr atsevišķi tirgotāji uzpirka pārtiku no zemniekiem un pārdeva to poļu karaspēkam, tātad samaksai bija jābūt pieņemamai (marta beigās kāds M.Kviļs Krāslavē tādā veidā realizēja 47 teles, par ko tika sodīts ar 6000 Latvijas rubļiem soda naudas vai 4 mēnešiem cietumā).¹⁹³

Poļu karaspēka daļas caur apriņķa priekšnieku pastāvīgi pieprasīja šķūtniekus. Sakaru trūkuma dēļ tie tika norīkoti no tuvākajiem pagastiem. 15. februārī apgabala priekšnieks ziņoja, ka rekvizīcijas un "it īpaši šķūts zirgu prasīšana" draud izraisīt zemnieku sacelšanos. Apmeklējot E.Ridzu-Smigliju, viņš pārrunāja arī šo jautājumu. Ģenerālis izrādīja sapratni, tomēr lūdza informēt "uz ko viņš var

no Latvijas cerēt, jo citādi armijas apgādība draudot sabrukt". Problēmu dotajos apstākļos atrisināt nevarēja un patvarīgās šķūtnieku mobilizācijas turpinājās. Daudzkārt zemnieku zirgi tika nodzīti līdz nāvei. Martā Kalupes pagasta zemnieki bija spiesti braukt šķūtīs (vest baļķus) katru otro, vai pat katru dienu.¹⁹⁴

17. martā apgabala priekšnieks ziņoja, ka Daugavpils apriņķa priekšnieks nevar organizēt šķūtniekus darbiem, jo ceļā tos aptur poļu karavīri un iesaista darbos. Šī iemesla dēļ nebija iespējama lielgabalu lādiņu pārvešana no Kalkūniem uz Daugavpili, Latvijas Kara telegrāfa remonts, Satversmes Sapulces vēlēšanu organizācijas darbi, 3. Leģionu divīzijas apakšvienības pārvešana no Kalkūniem uz Daugavas labo krastu u.t.t.¹⁹⁵

Bez tam poļi janvārī galveno satiksmes ceļu attīrīšanā no sniega kopā ar gūstekņiem nodarbināja arī vietējos iedzīvotājus.¹⁹⁶

Atsevišķi poļu karavīri izdarīja arī kriminālpārkāpumus, bruņotas laupīšanas, kurās dažkārt piedalījās lielākas karavīru nodaļas, un cietušo materiālie zaudējumi bija ievērojami. Piemēram, 20. aprīlī 6 bruņoti kareivji iebruka Meļinovkas pagasta vējdzirnavu īpašnieka Ņ. Fomina mājās, iebiedēšanai šāvuši gaisā, piekāvuši iemītniekus un nolaupījuši lielas vērtības. Vienīgi Andrupenes pagasts sekmiīgi izvairījās no uzbrukumiem, jo tā valdei izdevās panākt 5 Kaunatas komandantūras kareivju piekomandēšanu valdei, kuri izbrauca uz nelikumību vietām.¹⁹⁷

Pie bruņotām laupīšanām jāpieskaita gadījumi, kad po-

ļu žandarmi vai kareivji aplaupīja iedzīvotājus, izmantojot dienesta stāvokli. Februāra beigās žandarmi Daugavpilī atņēma kādam ebreju tautības iedzīvotājam pulksteni, bet, kad tas pieprasīja kvīti, apcietināja un noturēja arestā 10 diennaktis. Šajā lietā pilsētas latviešu komandants pat sūdzējās Latvijas ārlietu ministram.¹⁹⁸

Marta sākumā tieslietu ministrs ziņoja, ka Latgalē par laupīšanām apcietināti vairāki poļu karavīri, un tas noticis pat vietās, kur Polijas armijas daļu nebija (piemēram, Rēzeknes apriņķī). Dažkārt aizturētie bija izrādījuši bruņotu pretošanos.¹⁹⁹

Vairāki gadījumi beidzās ar civiliedzīvotāju nāvi, kaut arī to nebija daudz. 10. martā poļu karavīrs Daugavpilī nošāva Š.Golbraihu; 21. martā, arī Daugavpilī, 101. lauka hospitāļa automašīnas šoferis, šaujot vārnas, nejauši nošāva Zarasu apriņķa zemnieku K.Beinaru. Latvijas policija uzsāka izmeklēšanu, taču ieradās poļu 27. autokolonnas komandieris un aizveda vainīgo, lūdzot lietu nodot poļiem (ar izmeklēšanas tiesneša piekrišanu tas arī tika izdarīts); 15. aprīlī 2 poļu karavīri Daugavpils pilsētas mežā aplaupīja un noslepkevoja zemnieku N.Anaņjevu, bet 27. aprīļa vakarā vairāki poļu kareivji laupīšanas nolūkā ielauzās K.Gordona dzīvoklī Daugavpilī, nošaujot saimnieku, kurš izrādīja pretošanos.²⁰⁰

Viss tas norisinājās, neraugoties uz janvāra beigās izdoto 1. Leģionu divīzijas un 1. Leģionu brigādes pavēli, kura noteica, ka laupīšanu un slepkavību izdarījušie turpmāk tiks nodoti lauka kara tiesai un sodīti ar nāvessodu

nošaujot.²⁰¹

Par rekvizīcijām un citiem pārkāpumiem Latvijas varas iestādes ziņoja A.Miškovskim, kurš, savukārt, sazinājās šajā lietā ar E.Ridza-Smiglija štābu. Tā priekšnieka T.Kučebas 1. aprīlī rakstītā atbilde apliecina, ka šajā laikā konflikts starp poļu un Latvijas iestādēm tuvojās apogejam. Kučeba rakstīja, ka štābam zināms par "dažiem konfliktiem starp iedzīvotājiem un poļu karavīriem", no kuriem nevar izvairīties Latvijas puses novēloto piegāžu dēļ. Pārtiku vajadzējis iepirkt uz vietas, bet konfliktus izraisījuši daži "latviešu amatpersonu uzskūditī" zemnieki, kas izturējušies pret poļiem naidīgi un atsacījušies pārdot pārtiku. Tādēļ vajadzējis "nepieciešamos pārtikas līdzekļus iepirkt zem spiediena". Esot jābrīnās, ka nav notikuši vēl asāki konflikti, par ko jāpateicoties vienīgi poļu karavīru "takta izjūtai un disciplinētībai".²⁰² Šāda bija oficiālā poļu štāba nostāja, kurš, acīmredzot, dotajā situācijā vairs nevēlējās atzīt acīmredzamo - ka atsevišķi poļu karavīri pārkāpa tā dēvēto "piespiedu rekvizīciju" robežu. Polijas sūtnis B.Boufals bija reālāks, 26. aprīlī ziņojot, ka novēlotās piegādes izraisījušas "virtni pārkāpumu", kuru rezultātā pat Landskoronas pagastā, kur dzīvoja ļoti daudz poļu, Satversmes sapulces vēlēšanās par Poļu un mazgruntnieku savienību nodotas tikai 2 (↓) balsis. Ziņojuma nobeigums ir vēl atklātāks: "Bieži mūsu karavīri turējās pie principa - ja tam visam /Latgalei - Ē.J./ jāpieder Latvijai, tad nav iemesla svešā valstī kaut ko saudzēt". Arī A.Miškovskis 13. aprīlī rakstīja, ka pēdējā laikā viņam par poļu karavī-

ru uzvedību sūdzējušies pat vietējie poļi. Labais iespaids, kāds sākotnēji radies par Polijas armiju, pasliktinājies no vienas puses - "ne vienmēr lojālas vietējo varas iestāžu izturēšanās", no otras - "arvien pieaugošo mūsu karavīru pārskāpumu un izlēcienu" dēļ (atašejs minēja uzbrukumus veikalu kasēm, produktu rekvizīcijas, kam ar pārtikas trūkumu nav nekā kopīga u.t.t.). Pat poļu nacionāldemokrātu laikraksts "Gazeta Warszawska" rakstīja, ka poļu karavīri Latgalē, zinot, ka Latvijai jāatdod tik "poliska" zeme, uzvedušies "mazāk pienācīgi, nekā citās austrumu zemēs".²⁰³

Klāt nāca dažādas savstarpējas rēķinu kārtošanas starp poļu karavīriem (piemēram, 24. aprīlī Daugavpilī, kādā deju zālē²⁰⁴), kas sagādāja raizes policijai. Vēl martā, kad poļu markas reālā vērtība brīvajā tirgū svārstījās no 60 līdz 62 Latvijas kapeikām,²⁰⁵ apgabala priekšnieks joprojām bija spiests ievērot janvāra kļūdaino lēmumu par markas pielīdzināšanu 40 kapeikām. Viņš ziņoja, ka visur, kur atrodas poļu karaspēks, "tiek vesta nepenesama spekulācija ar naudas kursa vērtību". Latvijas iestādes pat nevarot izziņot oficiālo (mākslīgi uzspiesto - Ē.J.) kursu, jo poļu karavīri vienkārši noplēš attiecīgos paziņojumus.²⁰⁶ Iebiedētie iedzīvotāji nezināja, kā rīkoties, lai neciestu. Februārī poļu štābs sūdzējās, ka zemnieki nepieņem poļu markas, jo vietējie latviešu komandanti brīdina tos no zaudējumiem.²⁰⁷ Savukārt aprīlī Drīsas apriņķī zemnieki nepieņēma Latvijas naudu un nepārdeva linus, gaidot poļu drīzu atgriešanos un samaksu "vērtīgajā" poļu naudā.²⁰⁸

Kopējā robeža pavērs iespējas starpvalstu spekulatī-

viem darījumiem, kuros bija iejaukti poļu karavīri Latgalē. 12. martā Latvijas iestādes Daugavpilī aizturēja 10 vergus ar 315 pudiem linu, kurus ebreju tirgotāji gribēja izvest uz Poliju. Linus konfiscēja un vedējus aizturēja, taču poļu žandarmērija pieprasīja nekevējoties atbrīvot aizturētos.²⁰⁹ To varēja izskaidrot vienīgi ar zināmu ieinteresētību. Kā ziņoja Daugavpils muitas pārzinis 6. martā, poļu karavīri paši regulāri izveda pāri Daugavai linu un lupatu maisus, bet muitas iestādes bija pilnīgi bezspēcīgas, lūdzot palīdzību Ārlietu ministrijā.²¹⁰ Arī spekulanti, saziņā ar poļu militārpersonām izveda linus, lupatas un ādas. Aprīļa sākumā Daugavpilī tika aizturēti 3 vagoni ar lupatām, kurus konfiscēja, 7. aprīlī nogādāja Rīgā un saturu izdalīja rūpniecības uzņēmumiem.²¹¹ Ar Ārlietu ministrijas starpniecību izdevās panākt, ka Polijas armijas Ģenerālštābs 23. aprīlī aizliedza jēlvielu izvešanu bez Latvijas iestāžu atļaujas,²¹² tomēr tas nespēja aizkavēt nelegālo darbību uz Latvijas robežsargu praktiski neapsargātās Daugavas.

Par poļu karaspēka nodarītajiem zaudējumiem pagastu un apriņķu valdēm bija jāsestāda akti un līdz 10. maijam jāiesniedz tie poļu-latviešu likvidācijas komisijai.²¹³ Saskaņā ar iesniegtajiem materiāliem pagastiem bija nodarīti sekojoši zaudējumi²¹⁴:

Pagasta	Zaudējumi (Latvijas rubļos)	Summa, ko poļi piekrita atmaksāt
1	2	3

I Daugavpils apriņķī:

1	2	3
1) Varkavas	5419	-
2) Višķu	2627055	-
3) Dagdas	1142619	39
4) Izabelinas	1299557	-
5) Kapiņu	72443225	-
6) Kalupes	252182	1159,20
7) Krāslavas	903946	-
8) Līksnas	607200,30	60
9) Maļinovkas	979928	163
10) Asūnes	725842	572
11) Preiļu	9852	565
12) Užvaldas (izval- tas)	318493	-
13) Jasmuižas	1172106	73
bez tam vēl 6		
dažādas kvītis	1076963,55	435,60
K o p ā	10769631	3066,80
II Drīsas aprīņķī:		
1) Zamošinas	39818,10	-
2) Osvejas	427625	-
3) Piedrūjas	335535	-
4) Pustiņas	300330	-
5) Zarjankas	569818	-
6) Suškovas	1112939,10	-
7) Tobolkovas	109248	-
K o p ā	3253676,60	-

1	2	3
III Ilūkstes apriņķī:		
1) Dvietes		
2) Rubenes	31530	-
3) Bebreņes		
IV Ludzas apriņķī:		
1) Istras	31576	-
2) Landskoronas	750217	-
K o p ā	781793	
V Rēzeknes apriņķī:		
1) Andrupenes	314870	-
2) Rozentavas	2200	-
3) Ružinas	4512	-
4) Silajāņu	71847,70	-
5) Vaivodu (?)	795508,50	-
K o p ā		
P a v i s a m k o p ā		
	16025569,35	3066,80

Bez tam komisija neizskatīja aktus vēl par 16022502,55 Latvijas rubļiem.

No pieprasītās summas poļi piekrita atmaksāt pevisamniecīgu daļu (3066,80 Latvijas rubļus), kura sastādījās no formāli pareizi aizpildītajām rekvizīcijas kvītīm (pārējās, apzināti vai neapzināti bija uzrakstītas nepareizi). Aprēķinā netika iekļauta arī Daugavpils pilsēta, kura bija cietusi 140000000 Latvijas rubļu lielus zaudējumus (rēķinot tikai nopostīto un bojāto ēku vērtību).²¹⁵

Tādējādi stāvoklis Latgalē bija ļoti sarežģīts, un to komplicēja augstais nelatviešu īpatsvars atsevišķos apgabalos. Situāciju tajos raksturo Krāslavas komandanta P. Maksimova (arī viņš bija krievs, kurš nepārvaldīja latviešu valodu) 25. marta ziņojums sprinča komendantam. Viņš rakstīja, ka lielākā iedzīvotāju daļa runā poļu vai krievu valodā, literāro latviešu valodu nesaprot, bet latgaliešu dialektu - saprot vāji. Nedsaudzie latvieši ir pārkrievoti vai pārpoļoti. Ja jautā katolim, kādas tautības viņš ir, tas atbild, ka polis, kaut arī īstenībā ir latvietis vai baltkrievs. Skaitliski nelielā inteliģence gandrīz pilnībā sastāv no poļiem, bet zemnieki izturas pret Latvijas valsti un visu latvisko ar neuzticību, jo saista to ar luterticību. Un kaut arī poļu karaspēks "laupa, sit un kropļo iedzīvotājus, pēdējie pacietīgi pacieš un ne par ko neies pie Lutera žēloties par savu poli - katoli". Poļu inteliģences pārstāvji ignorē latviešu komendantūru, bet, kad spiesti tajā ierasties, "ar slikti slēptu nicinājumu uztver skaidrojumu, ka plebiscīta apgabalā nebūs, un tas pieder Latvijai. Savukārt ebreju iedzīvotāji jūt, ka vara pagaidām ir poļu rokās un izturas nogaidoši. Pagastos atklāti izsaka neuzticību Latvijas valdībai un neapmierinātību ar tās iekšpolitiku, kura nespēj tikt galā pat ar bijušajiem padomju aktīvistiem, kas joprojām "aģitē par komunismu". Kad vietējie zemnieki šos cilvēkus izdevuši, tie pēc laika atgriezušies no Daugavpils un atklāti draudējuši izdevējam. Pēc tā neviens vairs neuzticas Latvijas iestādēm un nepieciešamības gadījumā griežas pie attiecīgajām poļu iestādēm. Netiek risināts arī zemes reformas

jautājums. Tas viss radot neuzticības atmosfēru un "nav iespējams pārliecināt šo pūli, kuram nav ne mazākās jēgas par Istu demokrātiju, un kurš paklause tikai nūjai, atzīstot par vienīgo poļu varu". Tam visam klāt - Latvijas laikrakstu un Latvijai uzticīgu ierēdņu trūkums, kā arī nesaskaņotība starp militāro un civilo pārvaldi (pirmās pārstāvji parasti par valdības rīkojumiem uzzināja nevis no savas tiešās priekšniecības, bet sarunās ar vietējās pašvaldības pārstāvjiem). Pēdējās sastāvs esot zem jebkuras kritikas, it īpaši Krāslavā un Užvaldes (Izvaldas) pagastā, kur darbā vadās pēc cara laikā pieņemtās kārtības. Pagasta vecākais esot "pilnīgi neizglītota persona, kurš knapi var parakstīties, bet sabiedriskie jautājumi viņam - ķīniešu ābece".²¹⁶

Ziņojums bija subjektīvs, taču tas parāda, kādos apstākļos dažās vietās strādāja administrācija, sākot Satversmes Sapulces vēlēšanu organizēšanas darbu.²¹⁷ Poļu ieņemtajā teritorijā vēlēšanu reģistrācija bija apgrūtināta, jo pārvietoties drīkstēja vienīgi ar atļauju, ko saņemt poļu komendantūrās varēja tikai vairākas dienas pēc lūguma iesniegšanas (tas attiecās arī uz apriņķa valdes locekļiem). Tādējādi dažos Daugavpils apriņķa pagastos vēlētaji tika reģistrēti tikai 12. martā.²¹⁸ Apriņķa komandanta Ž.Grundmaņa 12. marta vērtējumā iedzīvotāju neticību labākai nākotnei nevairoja arī daži poļu tautības muižu īpašnieki, kuri izmantoja stāvokli, pieprasot no rentniekiem samaksu par pagājušo un pat pasaules kara gadiem (arī B.Boufals atzina, ka 1 no poļu saraksta neveiksmes cēloņiem bija Janopoles īpašnieka A.Rome-ra, Krāslavas G.Ziberga-Plātera u.c. nomniekiem uzliktā

20-kārtīgā samaksa par zemi²¹⁹). Rezultātā - krievi "padevušies savam liktenim", ebreji - "baidās no poļu karaspēka, bet neizrāda arī simpātijas Latvijas karaspēkam", bet iedzīvotāju vairākums ar dažiem katoļu garīdzniekiem priekšgalā "atklāti pieturas pie poļu orientācijas".²²⁰ Arī P. Maksimovs savā ziņojumā 25. martā uzsvēra, ka vērojama "pilnīga indiferece" un informācijas trūkums - daudzi iedzīvotāji domājuši, ka notiek gatavošanās nevis vēlēšanām, bet "plebiscītam par valstisko piederību", kurā būs jāizlemj, vai Latgale ieies Krievijas, Polijas vai Latvijas sastāvā. Pie tam iedzīvotāju vairākums viedoklis šajā jautājumā svēries "tālu ne par labu Latvijai".²²¹

Starp 13 vēlēšanu sarakstiem Latgalē tika izvirzīti arī 4 ebreju, 1 krievu pilsoņu un Poļu un mazgruntnieku savienības saraksts, no kuriem 18.-19. aprīlī iedzīvotāji ievēlēja kopā 6 deputātus (3 krievus, 2 ebrejus un 1 pārpoļotu latvieti, kurš pēc ievēlēšanas gan paziņoja, ka uzskata sevi par latvieti).²²²

* * *

Tādējādi ārkārtīgi smagos apstākļos bija uzsākts Latvijas valsts administrācijas veidošanas darbs Dienvidlatgalē. Šos apstākļus veidoja ne tikai svešās armijas klātbūtne, kura, protams bija galvenais šķērslis normālai iestāžu funkcionēšanai (tur, kur Latvijas iestādes vispār darbojās, tās bija gandrīz beztiesīgas un pilnībā atkarīgas no poļu militār-iestādēm), bet arī kara darbības un padomju varas laika pilnīgi izpostītā novada saimniecība (protams, galvenās cietē-

jas bija individuālās zemnieku saimniecības, jo rūpniecības un lielāku lauksaimniecības uzņēmumu šeit bija salīdzinoši mazāk, kā citur Latvijā, un tie bija izpostīti vai pilnībā evakuēti), vietējo iedzīvotāju salīdzinoši zemais izglītības līmenis, bads, slimības un galvenais - ievērojamais nelatviešu daudzums atsevišķos pagastos un pilsētās, kas radīja lielas grūtības Latvijas valstij uzticamu pašvaldību izveidošanā, nemaz nerunājot par valsts robežu drošības nodrošināšanu rajonos pie tās. Uzskaitītajiem faktoriem pieskaitot sveša (kauc arī formāli draudzīga) karaspēka okupāciju šajā teritorijā un ņemot vērā tās karavīru disciplīnas pārkāpumus (kurus gan daudzos gadījumos izraisīja Latvijas varas iestāžu nespēja pildīt uzņemtās saistības), kā arī Latvijas administratīvo iestāžu organizēšanās gausumu, ko tikai daļēji izraisīja uzskaitītais, bet lielā mērā - nespēja atrast piemērotas kandidatūras amatiem, jebkādu vai vismaz regulāru sakaru trūkums ar Rīgu vai vienkārši neorganizētība un nekompetence, redzam reālo situāciju Dienvidlatgalē 1920. gada ziemā un pavasarī. Neraugoties uz uzskaitīto, Latvijas varas iestādes novadā tomēr darbojās, pakāpeniski pieņemoties spēkā. Likumsakarīgas sekas tam bija konfliktsituāciju rašanās ar otru - līdz šim galveno spēka faktoru - Polijas armiju (spilgtākā izpausme - konflikts Daugēvpilī starp poļu karavīriem un latviešu komendantūru aprīļa sākumā, kas piedevām bija cieši saistīts arī ar Latvijas un Polijas starpvalstu attiecībām - pēdējās mēģinājumu ietekmēt pirmo, uz laiku apturot sava karaspēka izvešanu no Latvijas).

1920. gada martā-aprīlī Polijas armijas daļas pilnībā

atstāja Latgales pagastus, vēl vairākus mēnešus paliekot vienīgi Daugavpilī. Kopumā jāatzīst, ka sadarbība frontē un attiecības starp latviešu-poļu frontes daļu karavīriem bija ievērojami labākas, nekā starp Latvijas iestādēm un Polijas armiju aizmugurē. To noteica gan politiska rakstura (abu valstu sarežģītajās attiecībās dotajā laika posmā), gan tīri sadzīviskas debas problēmas. Tomēr arī aizmugurē galēji nepieciešamā sadarbība starp abu valstu institūcijām (piemēram, pretizlūkošanas struktūrām Daugavpilī u.t.t.) tika veikta, nedodot iemeslu uzskatīt, ka attiecības (kuras par labām nosaukt nevar) būtu sasniegušas atzīmi, aiz kuras tās būtu grūti nosaukt par attiecībām starp 2 draudzīgām valstu iestādēm un karaspēka daļām. Polijas karaspēks tiešām bija nodarījis milzīgus ekonomiskus zaudējumus Latgales zemniekiem un pašvaldībām, tomēr gan vieni, gan otras kara stāvokļa apstākļos vairāk vai mazāk cieta jebkura, arī Latvijas karaspēka ieņemtajos apgabalos (neraugoties uz to, ka pēdējā karavīri atšķirībā no poļiem apzinājās, ka atrodas savā dzimtajā zemē). Piekrītot sadarbībai ar Polijas armiju savā teritorijā Latvijas valdībai un armijas vadībai bija nopietni jārēķinās ar sekām, kādas izraisīs svešas valsts karaspēka atrašanās Latgalē, jo pieredze šajā ziņā jau bija (1919. gadā Igaunijas armijas okupētajos Ziemeļlatgales novados zemnieki cieta, iespējams, vēl smagāk). Acīmredzot politiskais un militāri-stratēģiskais izdevīgums, ko deva minētā sadarbība, atsvēra svešā karaspēka radītās komplikācijas (vismaz līguma noslēgšanas brīdī 1919. gada beigās minētais nebija apšaubāms). Vēl jo vairāk, ņemot vērā Polijas armijas inže-

nierdaļu savās taktiski-stratēģiskajās interesēs Latgalē izbūvētos tiltus un sakaru līnijas, kuras pēc poļu aiziešanas pārgāja pilnīgā Latvijas rīcībā.

Katrā ziņā pēc poļu karaspēka aiziešanas no Latgales Latvijas varas iestāžu darbu vairs netraucēja ārējie faktori, un tās samērā īsā laikā (pabeidzot poļu okupācijas laikā aizsākto pašvaldību organizēšanu, nodibinot pienācīgu robežapsardzību, aizsargu nodaļas pagastos u.t.t.) sekmīgi tika galā ar postījumiem, noziedzību un citām problēmām arī tā dēvētajās "nelatviskajās" Latgales vietās. Savukārt Latvijas un Polijas attiecībās, ar kurām Polijas armijas izturēšanās Latgalē bija samērā cieši saistīta, un uz kurām tā atstāja zināmu iespaidu, noteicošie bija ārējie faktori (attieksme pret Padomju Krieviju, Lietuvu u.t.t.), Latvijas un Polijas iestāžu attiecībām bija vienīgi otršķirīga nozīme, taču arī bez attiecīgas to analīzes ir grūti izprast šo attiecību niānses.

4. n o d a ļ a. LATVIJAS UN POLIJAS POLITISKĀS
ATTIECĪBAS LATGALES OPERĀCIJAS
LAIKĀ (1920. G. JANVĀRIS -
APRĪLIS)

5. janvārī Rīgā notika plaša manifestācija sakarā ar Daugavpils atbrīvošanu. Ap plkst. 15.00 dienā pie garnizona priekšnieka pulkveža O.Asmaņa pārvaldes sapulcējās garnizona daļas (ieskaitot Kara skolu), kuras viņa vadībā, orķestru mūzikai skanot, devās uz valdības namu, kur tās no balkona uzrunāja K.Ulmenis, minot arī sabiedroto - poļu karavīru nopelnus. Pēc tam gājiens devās uz armijas Virspavēlnieka štābu un Polijas sūtniecību (Skolas ielā 12^a). Tur O.Asmanis un A.Miškovskis apmainījās ar uzrunām un latviešu karavīri uzsauca trīskārtīgu "urrā" par godu Polijas valsts galvam J.Pilsudskim (uz A.Miškovski manifestācija atstāja "imponējošu iespaidu"). Vēl tika apmeklētas arī Francijas, Anglijas, ASV un Lietuvas misiju rezidences.¹ Tomēr minēto valstu attieksme pret kopīgo Latvijas un Polijas akciju nebija viennozīmīga.

Plānojot uzbrukuma operāciju kopīgi ar Poliju, Latvijas valsts un armijas vadība rēķinājās, pirmkārt, ar Lietuvas reakciju. Sakarā ar to 1919. gada decembra beigās uz Rīgu "noregulēt speciālus jautājumus" tika izsaukts militārais pārstāvis Kaunā virsleitnants A.Kraulis² - acīmredzot, lai saskaņotu Latvijas reakciju uz iespējamajām Lietuvas diplomātiskajām vai militārajām akcijām. Par Daugavpils ieņemšanu Lietuvas armijas štābs uzzināja tikai 4. janvārī no rīta. Štāba

priekšnieks ģenerālis P.Ļatukas un ministru prezidents E.Galvānskas šajā jautājumā apspriedās ar Anglijas militārās misijas vadītāju pulkvedi Robinsonu (kas bija ne mazāk nepatīkami pārsteigts - Ē.J.), kurš ieteica neiejaukties poļu latviešu operācijās un aprobežoties ar protesta telegrammu. Tāda uz Rīgu tika nosūtīta, paužot neapmierinātību ar notikumu. Latvijas pārstāvniecība Kauņā 6. janvārī ziņoja, ka Lietuvas armijas štābā valda liels uztraukums. Sevišķi nepatīkams Lietuvai bija padomju frontes iecirkņa zaudējums, kas varēja izraisīt konsekvences ārpolitikā. Pārstāvniecība konstatēja, ka tas, ko "lietuvieši pat domās negribēja pieļaut un no kā visvairāk baidījās - latviešu kontakts ar poļiem, ir piepildījies, pateicoties Dvinskas ieņemšanai" un solīja noskaidrot, vai Lietuva gatavojas atgūt sev saskari ar Sarkanu armiju, pārraujot poļu fronti (reāli šajā laikā tas bija jau ļoti grūti izdarāms - Ē.J.). Dažas dienas pēc operācijas sākuma poļu pārstāvis Rīgā A.Miškovskis izteica savu atzinību pulkvedim P.Radziņam par to, ka izdevies pilnīgi noslēpt operācijas sagatavošanās gaitu no Lietuvas (vēl decembrī viņš šaubījās, vai Latvijas apstākļos tas būs iespējams).³

Kopumā akcija izraisīja krīzi Lietuvas valdībā (tas bija 1 no iemesliem, kāpēc 8. janvārī tā atkāpās). Lietuva, bez padomju frontes sektora, strādās daudz sliktākās pozīcijās savā strīdā ar Poliju par Viļņu (ko poļi bija ieņēmuši 1919. gada aprīlī), nekā pirms tam. Poļu Ģenerālštābs situācijas novērtējumā 15. janvārī uzsvēra, ka "Kauņas valdība nostādīta milzīgā atkarībā no Polijas, vienlaicīgi parādot tās nevarību..."⁴ Visam klāt nāca Daugavpils piederības jau-

tājuma izšķiršana bez Lietuvas piedalīšanās. Tas izraisīja aktīvu Lietuvas rīcību, kas galu galā draudēja izraisīt bruņotu konfliktu starp Lietuvu un Poliju, eventuāli iesaistot tajā arī Latviju. 6. janvārī Valkā pēc angļu iniciatīvas noorganizētajā Igaunijas, Latvijas un Lietuvas armiju virspavēlniecību pārstāvju apspriedē, kuras mērķis bija visu 3 valstu ārpolitikas saskaņošana, angļu virsnieks, kurš kopā ar pulkvedi Merķi pārstāvēja Lietuvas armijas vadību, piedāvāja nekavējoties noslēgt militāru konvenciju starp Baltijas valstīm.⁵ Bez tam Lietuvas puse mēģināja panākt kopīga aicinājuma parakstīšanu Antantei ar mērķi piespiest poļus atstāt Viļņu, taču gan Igaunija, gan Latvija to darīt atteicās. Tādējādi apspriede beidzās faktiski bez rezultātiem.⁶ Vienlaicīgi Lietuvas pārstāvji Rīgā centās diplomātiskā ceļā atgūt frontes iecirkni pret Sarkanu armiju, lūdzot Latvijas armijas virspavēlniecību atļaut novietot latviešu daļu frontē vismaz 1 lietuviešu bataljonu (Latvijas armijas pakļautībā). Lūgumu atbalstīja arī Anglijas militārā misija, taču Latvijas armijas vadība (pēc J.Baloža un P.Radziņa sarunas ar A.Miškovski, kurā pēdējais, saskaņā ar savas valsts mērķi nepieļaut Latvijas un Lietuvas attiecību uzlabošanos, apsolija Polijas atbalstu Latvijai visās tās prasībās) piekrita tam ar noteikumiem, kas Lietuvas pusei nebija pieņemami (Palangas, visa Ilūkstes apriņķa un Mažeiku atzīšana par Latvijas sastāvdaļu). Ziņojumā poļu Ģenerālštābam A.Miškovskis apsolija arī turpmāk atbalstīt šīs pretenzijas cerībā, ka, neskatoties uz robežkomisijas darbu, Latvijai un Lietuvai neizdosies vienoties.⁷

Tas viss norisinājās apstākļos, kad Polijas armijas vadība gatavojās varbūtējam lietuviešu uzbrukumam Viļņai. Jau 1919. gada 28. decembrī franču pulkvedis K.Rebūls informēja poļu Lietuvas-Baltkrievijas frontes vadību, ka Francijas izlūkdienesta rīcībā ir ziņas par ap 8. janvāri gaidāmo lietuviešu uzbrukumu Viļņai.⁸ Savukārt janvāra sākumā Polijas pārstāvis Rīgā B.Boufals saņēma līdzīgu informāciju Francijas militārajā misijā, par ko ziņoja uz Varšavu (poļu pārliecību par lietuviešu skocijas varbūtību apstiprināja arī kopš 3.-4. janvāra klīstošās baumas par gaidāmo uzbrukumu Viļņai Lietuvas karaspēka daļās visā demarkācijas līnijā un 8. janvārī konstatētā lietuviešu daļu kustība Košedaru virzienā). Sakarā ar to 9. janvārī A.Miškovskis saņēma sava Ģenerālštāba pavēli "mudināt latviešus uz eventuālu sadarbību ar mums" lietuviešu bruņota uzbrukuma gadījumā poļiem. Paredzētā poļu pretdarbība ietvēra uzbrukumu Kauņai un "latviešu ieiešanai Šaulu rajonā būtu izšķiroša nozīme". Turpmākajās dienās A.Miškovskis sarunās ar Latvijas armijas vadību centās pavēli izpildīt un 16. janvārī ziņoja, ka šajā virzienā izdarīts daudz, tomēr sociāldemokrātu Polijai naidīgā nostāja neļauj "īpaši rēķināties" ar Latvijas atbalstu. Tomēr Latvijas armijas vadība informēja par lietuviešu spēku kustību un pat "tuvākā laikā gaidāmo lietuviešu uzbrukumu" poļiem Suvalku rajonā, bet vēl janvāra beigās, uz poļu puses lūgumu, slepeni apgādāja ar "bēgļa" dokumentiem poļu izlūku A.Vojtoviču, kurš devās no Rīgas uz Lietuvu.⁹ Šajā laikā gan bruņota konflikta draudi bija mazinājušies, tomēr, Latvijas un Lietuvas aso attiecību rezultātā, Latvijas armijas vadība gandrīz

pilnībā atbalstīja Poliju. Par to, cik tuvu Latvija bija konfliktam ar Lietuvu, liecina arī notikumu attīstība Ilūkstes apriņķī. 3. janvārī, kad 3. Jelgavas pulks pārgāja Daugavu, lietuvieši patvarīgi pasludināja, ka demarkācijas līnija atrodas 5 kilometrus ziemeļos no Subates-Lašu-Ilūkstes ceļa un tālāk iet cauri Pilskalnes pagastam līdz Daugavai. Lietuviešu kontrolētajā teritorijā tika likvidētas gandrīz visas Latvijas pašvaldības. Vēlāk apriņķa komandants atzina, ka spēki apriņķī bija par vājiem, lai spētu to aizņemt.¹⁰

9. janvārī ārlietu ministrs Z.Meierovics vēstījumā savam Lietuvas kolēģim paziņoja, ka "pēc Daugavpils ieņemšanas ir radies stāvoklis, ka Latvijas armijas uzbrukums plašā frontē un citi iemesli spiež to bez kavēšanās ieņemt lietuviešu karaspēka uz laiku okupēto Kurzemes teritoriju". Galvenais arguments bija tas, ka vairs nepastāv Lietuvas fronte pret Padomju Krieviju - iemesls, kura dēļ Lietuvas armija līdz šim atradās Latvijā. Kā izrādījās, tas tomēr nebija galvenais iemesls, jo 21. janvārī Lietuvas Ārlietu ministrija atbildēja, ka karaspēks netiks izvests, jo Lietuva nepiekrīt Latvijas puses argumentācijai un turpmāk vispār neatbildēs uz nepieļaujamā "pavēles formā" rakstītām vēstulēm.¹¹

Francija ziņu par uzbrukumu Latgalē uztvēra ar apmierinājumu, ko noteica, pirmām kārtām, Polijas nozīme tās ārpolitikā un cerības nākotnē izveidot spēcīgu pretpadomju savienību sev draudzīgas Polijas vadībā. Par francūžu apmierinājumu ziņoja arī sūtnis K.Zariņš no Somijas,¹² bet franču militārā misija Rīgā ar pulkvedi - leitnantu E.Diparkē priekšgalā ievērojami aktivizēja savu darbību (ši tendence gan bija

vērojama jau no bermontiešu uzbrukuma laika). Ne bez nozīmes bija arī Krievijas pretlieliniecisko spēku nespēja organizēt vērā ņemamu pretdarbību padomju varai, kā dēļ vajadzēja rēķināties ar neiespējamību tuvākajā laikā restituēt Antantei draudzīgu Krieviju tās vecajās robežās. Tādēļ mainījās arī francūžu attieksme pret Baltijas valstu neatkarības jautājumu. 1920. gada janvārī Francijas pārstāvji pret Latvijas neatkarības atzīšanas iespēju izturējās "ļoti labvēlīgi", tomēr nedodot garantijas un neuzņemoties saistības. Tas pats bija vērojams arī starptautiskā līmenī. Tomēr turpinājās 1919. gada beigās aizsāktā Latvijas armijas Zemgales divīzijas formēšana Liepājā, izmantojot Francijas piegādāto bruņojumu (ieskaitot lielgabalus) un franču instruktoru norādījumus.¹³

Anglijas nostājā Baltijā izpaudās tās nesaskaņas ar Franciju, ko izraisīja, galvenokārt, konkurence starptautiskajā arēnā. Jau 1919. gada aprīlī, kad poļi ieņēma Viļņu, Anglijas ārlietu ministrija uzsvēra, ka uzskata Viļņu par Lietuvas galvaspilsētu poļu okupācijā, tādējādi nostājoties pret francūžiem, kuru nostāja pret sev draudzīgo Poliju bija ievērojami labvēlīgāka.¹⁴ Latvijas sūtnis Londonā G. Bisenieks 1920. gada janvārī telegrafēja uz Rīgu, ka vairāki Anglijas valdības locekļi ir nopietni brīdinājuši Latviju no "pārlicīgās draudzības" ar Poliju, uzsverot, ka nedrīkst pieļaut Lietuvas patstāvības ierobežošanu. Pēc viņu vārdiem, Francija ar Polijas starpniecību cenšas izjaukt "Baltijas federāciju" un Latvijai vajadzētu "stingri un noteikti uzstāties pret Francijas nodomiem" ejot kopā ar Igauniju un Lietuvu.¹⁵ Šeit

arī atklājās galvenā atšķirība abu valstu viedokļos par nākamā Baltijas valstu savienību, jo Lielbritānija, vadoties no savām interesēm, nevēlējās pieļaut Polijas vadošo lomu tajā, kas, savukārt, palielinātu Francijas ietekmi Baltijā. Savukārt Polijas un Francijas valdošās aprindas ar nepatiku izturējās pret Anglijas centieniem aktivizēt darbību Baltijā, saskatot tajos vēlmi izveidot tajās ekonomiski un politiski no sevis atkarīgu sfēru.

A. Miškovskis 20. janvāra ziņojumā uzsvēra, ka latviešu poļu kopīgā akcija angļus pilnīgi pārsteigusi (tā arī bija - E.J.) un ir vērojama daļēja Latvijas iziešana no angļu ietekmes (īpaši - noslēdzot līgumu ar Poliju). Tas izpaudās, sasīnoties attiecībām starp Latvijas armijas virspavēlniecību un angļu militāro misiju (īpaši neapmierināts bija A. Nisela komisijas loceklis ģenerālis A. Terners), kas pat draudēja atsaukt savus aviācijas instruktorus un pārtraukt bruņojuma piegādes. Tomēr pēc dažām dienām attiecības normalizējās. Miškovskim šķita, ka angļi un francūži ir vienojušies par ietekmes sfērām Baltijā, kā rezultātā Latvijā aktivizējušies pēdējie. Arī starp abu valstu militārajām misijām it kā bija radies zināms "modus vivendi", jo no abu pušu darbības jaušama vēlme koordinēt Baltijas valstu kopīgos spēkus Antantes vadībā pret Padomju Krieviju.¹⁶ Tā tas tiešām bija, kaut arī abu valstu starpā pastāvošās pretrunas nekad līdz galam neizzuda.

Anglijas militārās misijas vadītājs ģenerālis A. Berts 6. janvārī ieradās Daugavpilī, lai iepazītos ar stāvokli uz vietas. 8. janvārī viņš pieņēma poļu un latviešu karaspēka

parādi un pēc atgriešanās Rīgā 9. janvārī publiski pauda atzinību par abu armiju sadarbību Latgalē.¹⁷ Vēlāk fronti apmeklēja Francijas un ASV misiju pārstāvji.¹⁸ Jāpiezīmē, ka arī ASV uzbrukumu Latgalē uztvēra ar apmierinājumu.

Nav apšaubāms, ka Latvijas attiecības ar Poliju 1920. gada janvārī, it īpaši tūlīt pēc uzbrukuma sākuma, bija ļoti labas. 3. janvārī sūtņis Varšavā A. Ķeniņš ziņojumā uzsvēra, ka pēc Bermonta sakāves "poļi liekas pārliecinājušies, ka mazā, bet enerģiskā Latvija būs ļoti vērtīgs cīņas biedrs pret kopīgajiem ienaidniekiem". Poļu sabiedrībā gan bijušas "rūpes par Latvijas draudzīgajām attiecībām ar Lietuvu un labā spārņa tendenciozi uzsvērto latviešu radikālismu". Sūtņis konstatēja, ka Latvijai nelabvēlīgajām apriņdām dotajā brīdī nav iespēju ietekmēt valdības politiku.¹⁹

Sākoties uzbrukumam Latgalē, Polijas pusē skaidri atspoguļojās šīs valsts valdošo aprindu un sabiedrības lielākās daļas apmierinājums ar to. Tika uzsvērta gan operācijas militārā, gan politiskā nozīme. Selfdzinoši liberālajā Viļņas poļu avīzē "Nasz Kraj" Lietuvas-Baltkrievijas frontes virspavēlnieks S. Šeptickis intervijā Daugavpils iepemšanas izdevīgumu motivēja ar sakaru nodibināšanu starp Poliju un Latviju, kas ar laiku (pēc dzelzceļa tilta salabošanas) dos iespēju piegādāt Polijas armijai sūtījumus cauri Rīgai.²⁰ Gandrīz visi ievērojamie laikraksti uzsvēra abu draudzīgo armiju savienošanos un kopīgos panākumus. Valdības orientācijas laikraksti rakstīja par sadarbību starp poļu un latviešu karavīriem, kuri izrādījušies "lieliski karavīri, kas savu uzdevumu izpilda ātri un precīzi, nežēlojot asinis un parādot vīrišķību".²¹

Poļu karavīrs latviešu karavīrā atradis "cienīgu cīņu biedru un draugu", bet latviešu karavīru sajūsma par Pilsudska politiku (tam Rīgā, 5. janvāra manifestācijā uzsaucot "urrā"), liecina, ka viņš kļuvis par simbolu tautām, kas cīnās par brīvību.²² Laikraksts "Rząd i Wojsko" uzsvēra, ka, savienojoties Latvijas un Polijas armijām, radīts nopietns šķērslis "starp Maskavu un Berlīni" (šādu argumentāciju lielā mērā izraisīja Polijas problēmas Pomerānijā ar tās ieņemšanu, saskaņā ar Versaļas miera līgumu, kam pretojās vācieši).²³ Poļu presē parādījās pat pārspīlēts apgalvojums par to, ka tuvākā nākotnē R.Ridzs-Smiglijs, izpildot latviešu lūgumu, uzsāksot "Latvijas armijas organizēšanas darbu". Tiesa, uzreiz pēc tam paziņojums, kuram vajadzēja parādīt, cik ciešas ir abu valstu attiecības (pareizāk - Latvijas "pakārtošanās" Polijai), tika atsaukts, uzsverot, ka Latvijas armija jau sen ir organizēta un varonīgi cīnījusies pret bermontiešiem un lieliniekiem.²⁴

Tomēr, to, ka situācija varēja mainīties, skaidri apliecināja nacionāldemokrātu un tiem tuvu stāvošās preses nostāja. Tūlīt pēc Daugavpils ieņemšanas zināmā poļu sabiedrības daļā cirkulēja runas par tās iekļaušanu Polijā. Sakarā ar to Latvijas Preses biroja vadītājs Varšavā R.Lezdiņš publiski paziņoja, ka Latgale ir neatraujama Latvijas sastāvdaļa, ko pirms Daugavpils operācijas sākuma atzinuši arī Polijas valdības pārstāvji. Šo paziņojumu nodrukāja laikraksts "Kurjer Poranny" 9. janvārī, bet turpmākajās dienās - arī citas avīzes.²⁵ Tas izraisīja Polijas nacionāldemokrātos sašutuma vētru, kas vērsās, pirmkārt, pret valdību un Pilsudskim tuvu

stāvošām aprindām. Preses pārstāvji vispirms mēģināja noskaidrot lietas patiesos apstākļus pie ārlietu ministra S. Pateka, taču viņš nestrādās Varšavā, un pat mazāk šovinistiskie preses izdevumi uzsvēra, ka Daugavpils ieņemšanas fakts vēl neizšķir tās valstisko piederību, atzīstot, ka uz to pretendē arī Latvija.²⁶ Savukārt nacionāldemokrātu prese atklāti pārmeta valdībai "pārlieko piekāpību" Latvijai. Dienas laikraksts "Gazeta Warszawska" uzsvēra, ka neviens nenoliedza Latvijas Preses biroja paziņojumu un, ka kāds (ir skaidrs, ka ievadraksta autors ar to domāja J. Pilsudski) ir uzurpējis savas tiesības, atdodot bez Seima ziņas Latvijai provinci, kura "laimē un nelaimē" bijusi uzticīga Polijai, un, kurā ir ievērojams poļu iedzīvotāju skaits.²⁷ Tiesa, arī nacionāldemokrātu viedokļi šajā jautājumā nebija vienādi - daļa no viņiem pieļāva iespēju, ka tāda svarīga politiska mērķa sasniegšanai, kā Polijas un Latvijas savienība (arī pret Lietuvu - Ē.J.) Polija varētu atteikties no savas (!) Latgales par labu Latvijai, iepriekš saņemot plašas garantijas gan sev, gan vietējai poļu minoritātei.²⁸ Sākot ar janvāri fakts, ka valdība "atdeva" Latvijai Latgali bez šīm garantijām, kļuva par ieroci, ko nacionāldemokrāti ar R. Dmovski priekšgalā izmantoja iekšpolitiskajā cīņā pret J. Pilsudska virziena pārstāvjiem, saņemot no pēdējiem visai aktīvu pretsparu. Oficiāli neatkarīgā, bet neoficiāli valdībai tuvu stāvošā avīze "Rząd i Wojsko" 10. janvārī rakstīja, ka "nenobriedušās balsis", kuras klaigā par Daugavpili kā poļu pilsētu, būtu bērnu rotaļa, ja nebojātu tik ļoti nepieciešamās attiecības ar Latviju un neradītu iespaidu par Po-

lijas agresīvajiem nodomiem. Laikraksts uzsvēra, ka visi, kas runā par Daugavpili, Kijevu un Rovnu, kā poļu pilsētām, neapzinās, kādu ļaunumu nodara Polijai. 1. februārī šis pats laikraksts jau atklāti nosauca vārdā nacionāldemokrātus, runājot par politiskajām aprindām, kas cīnās ar J.Pilsudski un viņa realizēto ārpolitiku. Garš ievadrakstā tika pierādīts, ka atdodot Daugavpili latviešiem darīts pareizi, jo Latgale nav "poļu zeme", kā to apgalvo nacionāldemokrāti (kas vienkārši nespēj iedomāties, ka varot kādreiz atdot brīvprātīgi kaut ko, kas iekarots). Raksts beidzās ar vārdiem, kas reāli ataino šajā laikā valdošo situāciju Polijas politiskajās aprindās: "Kamēr Pilsudskis strādā, lai piesaistītu latviešus, baltkrievus un ukraiņus, nacionāldemokrāti dara visu, lai tos atbaidītu".²⁹

Protams, ka nacionāldemokrātu aktivitātes piesaistīja arī Latvijas valdības uzmanību,³⁰ vēl jo vairāk tāpēc, ka brīdinoši signāli pienāca arī no citiem avotiem. Piemēram, 19. janvārī armijas iekšējās izlūkošanas nodaļa ziņoja no Daugavpils, ka no "drošiem avotiem" uzzināts par dažu poļu virsnieku runām Viļņas viesnīcās. Viņi esot izteikušies, ka poļu karaspēks vairs nedomā atstāt tos Latvijas apgabalus, ko tas iegēmis, drīz Latvijas valdība būs spiesta "klausīt poļiem" un darboties zem Polijas "stingras kontroles". No tā visa armijas izlūki secināja, ka nepieciešams katru poļu virsnieku, kurš ierodas Rīgā, novērot un komandēt uz Poliju aģentu - speciālistu".³¹ Tas, protams, izdarīts netika, jo valdībai bija priekšstats par 2 virzienu (J.Pilsudska un R.Dmovska) pretrunām Polijā, tomēr minētais pastiprināja

piesardzību, kura Latvijas attieksmē pret Poliju nekad līdz galam neizzuda. Minētais gadījums pierāda, cik spēcīga bija pārspīlēti patriotiski noskaņoto nacionāldemokrātu ietekme arī karaspēka daļās, kas atradās Latgalē. Oficiālā Polijas nostāja palika Latvijai labvēlīga un tas izpaudās visās oficiālajās un dažās neoficiālajās sfērās (cita starpā var minēt plakātus Varšavas ielās, kuros valdības komisārs izsludināja obligātu ārzemnieku reģistrēšanos, taču tas neattiecās uz Polijai "sabiedroto un draudzīgo" valstu - Somijas, Latvijas un Igaunijas pilsoņiem³²).

Tādēļ arī Latvija oficiāli joprojām pauda vēlmi tuvināties Polijai Baltijas valstu savienības ietvaros. Sūtnis Varšavā A.Ķeniņš 11. janvārī poļu presē publicētajā intervijā skaidri formulēja to. Viņš uzsvēra, ka ar Poliju, kura vienīgā no koalīcijas valstīm izpratusi "spēcīgas Latvijas nozīmi", attiecības ir lieliskas. Kaut arī A.Ķeniņš kā galveno mērķi deklarēja 3 Baltijas valstu, Somijas un Polijas savienības izveidošanu, viņš atzina, ka Lietuva pagaidām "tiek apieta", ņemot vērā tās "nenoteikto pozīciju" un vēl neizdzisušās simpātijas pret Vāciju. Bez tam sūtnis izteicās, ka Latvija labprāt dos iespēju Polijai izmantot Rīgas, Ventspils un Liepājas ostas (šeit izpaudās lielākā nesakritība starp Ķeniņa teikto un Latvijas valdības vēlāk ieņemto nostāju. - Ē.J.), kā arī izteica cerību, ka viņam izdosies stiprināt abu valstu draudzību. Bez tam poļu prese atreferēja arī Latvijas delegācijas locekļa O.Grosvalda Parīzē teikto par situāciju Austrumeiropā, kurā viņš izteica cerību, ka nākotnē izveidosies Baltijas valstu un Polijas savienī-

ba, bet pirmais solis uz to esot rūpīgi gatavotā Latvijas un Polijas militārā alianse.³³

Tieši Baltijas valstu, Somijas un Polijas savienības radīšana "pret Krieviju un Vāciju" bija arī kārtējās Baltijas valstu konferences uzdevums. Sākotnēji to bija paredzēts sasaukt Helsinkos 4. janvārī, taču pēc Polijas lūguma tā sākas vēlāk - 15. janvārī un turpinājās līdz 23. janvārim, kad Somu jūras līča aizsalšanas dēļ visas delegācijas lieldlauzī "Vajnamajnem" atstāja Helsinkus.³⁴

Somiju konferencē pārstāvēja premjers J.Vennola, ārlietu ministrs R.Holsti, kara ministrs K.E.Bergs u.c.; Igauniju - premjers J.Tenisons, ārlietu ministrs A.Birks, kara ministrs A.Hanko u.c.; Lietuvu - Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta priekšnieks D.Zauņus, Ģenerālštāba priekšnieks V.Voiciuška, pārstāvis Helsinkos V.Gilis, Latviju - ārlietu ministrs Z.Meierovics, senators V.Zamuels, sūtnis K.Zariņš un militārie eksperti - pulkveži E.Laimiņš, E.Kalniņš, virsleitnants H.Tepfers, kapteinis A.Ābeltiņš; Poliju - L.Vasiļevskis, rotmistrs S.Prus-Boguslevskis un konsuls Helsinkos M.Samsons-Himmelstjerna (pēdējā konferences dienā Polijas delegācijai pievienojās arī sūtnis Somijā M.Sokolņickis un militārais atašejs M.Požerskis).³⁵ Jau 1919. gada 31. decembrī, dodot L.Vasiļevskim norādījumus, Pilsudskis ieteica mēģināt panākt dalībvalstu politikas saskaņošanu pret Padomju Krieviju, kā rezultāts varētu būt kopīgs miera līgums ar to. Vienīgi visu Baltijas valstu, Polijas un Somijas ciešā savienībā Polijas vadītājs redzēja iespēju sekmīgi aizstāvēt visu šo valstu neatkarību, tomēr jau pirms konfe-

rences Pilsudskis paredzēja grūtības ar Lietuvas piekrišanas iegūšanu šādai savienībai.³⁶

Darbs noritēja 4 komisijās - ārlietu, tautību, ekonomiskajā un militārajā. Pēdējā bija svarīgākā, jo strādāja pie militāras konvencijas projekta.³⁷ Atmosfēra bija ļoti svinīga, notika daudz rautu un pieņemšanu,³⁸ taču rezultātu nebija. Polijai neizdevās pārliecināt pārējās valstis par nepieciešamību mieru ar Padomju Krieviju slēgt kopīgi, pirmkārt, Igaunijas dēļ, kura jau bija noslēgusi pamieru un turpināja sarunas par mieru. Arī savienības jautājums netika atrisināts pat daļēji, kaut arī Polija pirmo reizi atklāti izsacīja vēlmi tajā piedalīties. Pret Vāciju to nevarēja noslēgt Somijas provāciskās nostājas dēļ,³⁹ bet galvenais iemesls bija Polijas nesaskaņas ar Lietuvu. Tās delegācija ierosināja veidot tikai 3 valstu (Lietuvas, Latvijas un Igaunijas) savienību, kura nepieciešamības gadījumā (lasī: Lietuvas konfliktā ar Poliju) varētu vērsties arī pret Poliju. Latvijas delegācija kategoriski noraidīja šo priekšlikumu, bet igauņi aizbildinājās ar pilnvaru trūkumu.⁴⁰ Savukārt Lietuvas pārstāvji izmantoja tādu pašu argumentu, kad tika ierosināta izveidot visu 5 dalībvalstu kopīgu komisiju, kas izskatītu Lietuvas un Polijas nesaskaņu cēloņus un mēģinātu panākt kompromisu starp tām.⁴¹ Tādējādi Igaunijas priekšlikums par visu 5 valstu savienību pret Padomju Krieviju, kura neierobežotu pašas Igaunijas rīcības brīvību miera sarunās, panākumus neguva.⁴² Dalībnieki vienojās turpināt sarunas nākotnē, pieņemot arī rezolūciju, ka visām dalībvalstīm jāveido attiecības ar Padomju Krieviju saskaņā ar Antantes valstu

nostāju, kā arī vienojās attīstīt saimnieciskos sakarus un apmainīties preses pārstāvjiem.⁴³

Drīz pēc Latvijas delegācijas atgriešanās no konferences, lielā mērā tās nesekmīgo sarunu rezultātā, Latvijas Sarkanā krusta delegācija Maskavā (tā tur atradās jau janvāra sākumā) saņēma oficiālu atļauju pamiera noslēgšanai ar Padomju Krieviju. Tas tika noslēgts 30. janvārī un stājās spēkā 1. februārī plkst. 12.00, pēc Latvijas puses lūguma paliecot slepens līdz laikam, kad Latvijas valdība uzskatīs par iespējamu to publicēt (savukārt 2. februārī mieru ar Padomju Krieviju noslēdza Igaunija). Galvenais iemesls slepenībai bija vēlēšanās saglabāt Antantes valstu atbalstu. P.Radziņš atzīmēja, ka Latvijas armijas vadība bija nostādīta ļoti nepatīkamā stāvoklī. No vienas puses - pamiers, no otras - tas bija slepens un pastāvīgi vajadzēja "rādīt" Polijai, ka Latvija joprojām karo ar Padomju Krieviju. Viņš izteica pārliecību, ka Polija, ņemot vērā tās izlūkdienesta iespējas, ar laiku uzzināja par pamieru, taču Polijas militārais pārstāvis A.Miškovskis bija korekts un līdz miera noslēgšanai "nekad nedevis just, ka viņš kaut ko zinātu par mūsu slepenām sarunām ar Padomju Krieviju".⁴⁴ Diemžēl pagaidām nav izdevies noskaidrot, vai tas tiešām tā bija, un kad poļi uzzināja par pamieru konkrētus datus. Katrā ziņā vēl 19. februārī A.Miškovskis ziņoja uz Varšavu, ka "angļu ziņas" (14. februārī Reitera aģentūra izplatīja vēsti par Latvijas un Padomju Krievijas pamieru⁴⁵) ir nepareizas un vienīgi latviešu prese uzsver, ka pēc Latgales militārās atbrīvošanas operācijas frontē faktiski pārtrauktas. Acīmredzot, atkārtojot

J.Baloža un P.Radziņa apliecinājumus (ko pēdējie deva saskaņā ar valdības norādījumiem - Ē.J.), A.Miškovskis uzsvēra, ka pirms Latvijas-Padomju Krievijas miera sarunu sākuma notiekti notiks konsultācijas ar Polijas valdību.⁴⁶ Tomēr zināma informācija Polijas rīcībā bija, un tas, šķiet, izskaidrojams ar tās noplūdi padomju pusē, kura nebija ieinteresēta pamiera slepenībā tā, kā Latvija. Kā jau minēts, 1. februārī poļu rokās nonāca padomju aicinājums izbeigt uguni sakarā ar pamieru, viņi zināja arī par sarkanarmiešu izkāрто balto karogu un baltajām signālraketēm. Poļu rokās nonāca arī 2. februārī plkst. 12.00 Latgales frontē rakstītā "Padomju Krievijas Virspavēlniecības pārstāvja" vēstule (tās kopija) "Demokrātiskās Latvijas virspavēlniecībai", kurā tika paziņots, ka Sarkanā armija, saskaņā ar pavēlēm 1. februārī pārtraukusi kara darbību pret Latvijas armiju. Vēstules autors raksta, ka "saņemot šādas pavēles" frontes komandieri uzskatījuši, ka tādas ir arī latviešiem. Tomēr Latvijas armija, neskatoties uz noslēgto "mieru", turpina uzbrukt. Visbeidzot tika jautāts, vai Latvijas armijas virspavēlniecība vispār zin par "miera noslēgšanu un kara izbeigšanu ar jums".⁴⁷ Kaut arī latviešu daļu vadība frontē (kura tiešām tam ticēja, jo neko par pamieru nezināja), izskaidroja to kā provokāciju, R.Ridza-Smiglija štābs vēl 23. februāra situācijas novērtējumā ziņoja, ka "grupas vadība vēro lielinieku kustību sakarā ar eventuālo pamieru latviešu frontē".⁴⁸

Oficiālie Latvijas pārstāvji pakāpeniski sāka arvien biežāk minēt gaidāmās miera sarunas ar padomju valdību, uz-

manīgi cenšoties sagatavot tam Polijas valdību un sabiedrisko domu. Februāra sākumā A.Ķeniņš intervijā poļu presē plaši izteicās šajā jautājumā. Viņš uzsvēra Krievijas slikto militāro situāciju, kā pamatu ticībai tās priekšlikumiem "atzīmējot, ka Latvija tomēr "kopā ar Poliju un Somiju" jebkurā gadījumā būs gatava stāties pretī agresijai. Vislabākā garantija pret to būtu militārā savienība Polijas vadībā un ar Ukrainas piedalīšanos. Sūtnis uzskaitīja Latvijas plānotās prasības miera sarunās un piezīmēja, ka Latvijas mērķi ir sasniegti, tādēļ sabiedriskā doma liek valdībai domāt par mieru. Bez tam A.Ķeniņš diezgan asi vērsās pret Lietuvu,⁴⁹ kas atšķirībā no Polijas (attiecības ar kuru Latvijai ir "uzticības pilnas"), izturas pret kaimiņiem nenoteikti, ko izraisa "āpziņa par pamata trūkumu neatkarīgas politikas vešanai". Neuzticība Polijai ietekmē arī Lietuvas attieksmi pret tās sabiedroto - Latviju, kura nekad nepieļaus, ka Lietuvā taptu "jauns Krievijas un Vācijas saprašanās tilts". Intervija beidzās ar atzinības vārdiem Polijas ārlietu ministra S.Paška profesionālām spējām.⁵⁰

Savukārt Z.Meierovics 18. februāra intervijā poļu nacionāldemokrātu laikraksta "Gazeta Warszawska" korespondentam D.Mončevskim, kurš bija ieradies Rīgā, skaidroja, ka Poliju Padomju Krievija militāri neapdraud, turpretī Latvijai, kura spiesta rēķināties ar saimniecisku sakaru izveidošanu austrumu virzienā nākotnē, ir jādomā par mieru. Tādēļ Latvijas valdība nolēmusi sākt miera sarunas un "tālāku kara stāvokļa iespēju uzskats par izslēgtu".⁵¹

Principā Latvijas attieksmē pret Poliju saglabājās

līdzšinējās tendences: no vienas puses - cenšanās neuzņemties saistības, kas piesaistītu Latviju Polijai tās cīņā pret Padomju Krieviju, no otras - saglabāt labas attiecības ar Poliju, kuras atbalsts bija vēlams gaidāmajās miera sarunās. Vienlaicīgi Latvija centās neieņemt pilnīgi noteiktu nostāju Polijas strīdā ar Lietuvu Viļņas dēļ.⁵² Tādējādi attieksme pret Poliju apstākļos, kad Latgalē vēl atradās ^{tās} karaspēks, bija ļoti piesardzīga.

Savukārt Polija, kuras interesēs bija piesaistīt Latviju un caur to izdarīt spiedienu uz Lietuvu, arī pēc Helsinku konferences turpināja iesākto politiku ar mērķi panākt vismaz Polijas un Latvijas savienību. Janvāra beigās, atgriežoties no Helsinkiem, Latvijas Tautas Padomes sēdī apmeklēja Polijas delegācijas vadītājs L.Vasiļevskis, un Z.Meierovics stādīja viņu priekšā, kā "mūsu sabiedroto no dienvidiem".⁵³ Intervijā Latvijas preseī L.Vasiļevskis vēlreiz uzsvēra, ka Polija nekad nav pretendējusi uz Latgali, un tā bez ierunām pieder Latvijai, kā arī pasvītvoja, ka draudzīgo attieksmi pret Latviju nosaka Polijas ģeogrāfiskais un politiskais stāvoklis - tā nevar iztikt bez tranzītostām Latvijā, jo Gdanskas statuss ir nestabils.⁵⁴ L.Vasiļevskis ceuri Viļņai Varšavā atgriezās 7. februārī un tajā pašā dienā apmeklēja Ārlietu ministru S.Pateku, lai pārrunātu Helsinku konferencē sasniegto (faktiski - nesasniegto).⁵⁵

Polijas ārlietu resora vadība turpināja uzsvērti laipnu politiku pret Latviju. Ārlietu ministrijas Politiski-diplomātiskā departamenta direktors un ministra vietnieks Z.Okenckis 3. februārī lūdza A.Ķeniņu informēt savu valdību par

Polijas nostāju pret pēdējo - 28. janvāra padomju miera piedāvājumu tai. Poļi vēlējās šajā jautājumā būt pastāvīgā sakarē ar Latviju un solījās nenostādīt to notikuša fakta - noslēgta Polijas-Padomju Krievijas miera līguma priekšā.⁵⁶

Līdzīgu viedokli pēc dažām dienām puda arī Seima ārlietu un kara komisija.⁵⁷

Vienlaicīgi sāka parādīties arī poļu šovinistisko aprindu (bez nacionāldemokrātiem tajās, citu starpā, ietilpa arī Latgales muižniecības pārstāvji) ietekme uz valdošajām aprindām un dažāda veida pārmētumu skaits Latvijai pakāpeniski auga. 14. februārī A.Ķeniņš ziņoja par tikšanos ar S.Pateku, kurš izteica neapmierinātību ar dažu Latvijas administrācijas locekļu (P.Grišēna) poļiem naidīgu politiku Latgalē, kā arī pārmeta 50 poļu tautības dzelzceļnieku atlaišanu no darba valodas nezināšanas dēļ. Ministrs lūdza dot šiem cilvēkiem iespēju un laiku latviešu valodas apgūšanai. Īstenībā Latgalē bija palikuši ap 4000 bijušo Krievijas dzelzceļnieku, kurus visus nodarbināt uz Latvijas dzelzceļiem nevarēja. Satiksmes ministrija bija spiesta atlaist ap 3000 cilvēku, starp kuriem tikai 57 bija poļi. Tādējādi valodas nezināšana nebija galvenais iemesls.⁵⁸

21. februārī A.Ķeniņš un sūtniecības sekretārs P.Oliņš ieradās (gan bez ulānu goda eskorta, kas pavadīja "de jure" atzītu valstu pārstāvjus) audiencē pie J.Pilsudska.⁵⁹ Pusstundu ilgā sarunā tika pārrunāti Latvijas "de jure" atzīšanas un miera jautājumi. A.Ķeniņš uzrunā uzsvēra, ka "kopīgi veiktie kara darbi dod tagad iespēju stāties kopīgi pie miera sarunām", bet Polijas valsts vadītājs apsolīja, ka sa-

runās ar Krieviju Polija prasīs atzīt "de jure" visas bijušās impērijas teritorijā "de facto" pastāvošās valdības. Savukārt, S.Pateks Parīzē centīsies panākt Antantes piekrišanu šādām prasībām (līdz ar to arī Antante atzīšot Baltijas valstis "de jure"). Polija nevarot pirmā atzīt Latviju, jo Antante joprojām uzskata Baltijas valstu jautājumu par daļu no Krievijas problēmas.⁶⁰ J.Pilsudskis lika saprast, ka nesimpatizē nacionāldemokrātu pretenzijām uz Latgali, taču nedeva arī konkrētu nosodījumu, kas apstiprina zināmas Polijas valsts galvas attieksmes maiņas tendences šajā laikā. A.Ķeniņš secināja, ka Latgales jautājumu poļi aplūko no 2 pusēm - Daugavpils ar apriņķi un pārējā Latgale. Ziemeļlatgalē Poliju interesē vienīgi muižnieku īpašumi, turpretī Dienvidlatgalē tai ir valstiskas intereses. A.Ķeniņš brīdināja valdību, ka "separāta rīcība miera jautājumā varētu izsaukt nevēlamus sarežģījumus Latgales lietā".⁶¹

Arī Polijas premjers L.Skuļskis 23. februārī A.Ķeniņam un P.Oliņam solīja, ka Polija "spers visus soļus, lai panāktu atzīšanu no Krievijas un sabiedroto puses", kā arī izteica pārliecību, ka Latgales jautājumu ministru kabinets neapspriedīs "atbilstoši poļu muižnieku interesēm". Tomēr A.Ķeniņš atzīmēja, ka nav vēlami raksti Latvijas presē, kuros tiek atzīts iedzīvotāju - nelatviešu augstais īpatsvars atsevišķās Latgales pilsētās un pagastos, jo poļu nacionāldemokrāti "rūpīgi krāj visus argumentus, sevišķi etnogrāfiskus".⁶² Jāsaka, ka daļa nacionāldemokrātu šajā laikā vairs nedomāja par Poliju 1772. gada robežās, taču viņu uzskati bija ne mazāk bīstami Latvijai un citām jaunajām valstīm.

Kopumā vēl 21. februārī Polijas Kara ministrijas preses apskatā secināts, ka poļu preses lielākā daļa arvien pauž simpātijas pret Latviju. Arī labējā prese visumā bija samierinājusies ar neatkarīgas Latvijas eksistenci, tomēr trūka vienprātības Latgales jautājumā. Tika uzsvērts poļu elementa nozīme tur un vietējo poļu vēlme pievienoties Polijai, ko tie esot izteikuši Viļņā personīgi Pilsudskim, kā arī pausta neapmierinātība par Daugavpils atdošanu Latvijai bez Seima lēmuma, kopumā tomēr piekrītot nelielas piekāpšanās politikai attiecībā pret Latviju "politiski-taktisku" apsvērumu dēļ.⁶³ Tipisks ir valdības aprindām tuvu stāvošā laikraksta "Kurjer Lwowski" viedoklis. 13. februārī tas uzsvēra, ka vienīgā valsts, kura "kopā ar mums solidāri cīnās pret lieliniekiem", ir Latvija. Kā zināmu atmaksu tā par to saņēmusi Latgali un Daugavpili.⁶⁴

Labvēlīgākais posms abu valstu attiecībās jau bija pagājis. Nozīme bija Polijas armijas uzvedībai Latvijā, kur tas dažkārt rīkojās, kā iekarotā zemē. L.Sēja Ārlietu ministrijas pārskatā uzsvēra, ka "poļu virsvadība gan ir korekta, bet poļu karaspēka izturēšanās izsauc vispārēju īgnumu un bažas par nākotni".⁶⁵ (Augstākajā līmenī attiecībās starp militārajām iestādēm viss bija kārtībā: cita starpā, Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Iekšējās izlūkošanas daļa regulāri piegādāja informāciju A.Miškovskim par padomju izlūku aktivitātēm Polijas armijas aizmugurē, bet no 25. februāra Virspavēlnieka štābam sakaru uzturēšanai tika piekomandēts E.Ridza-Smiglija grupas štāba pretizlūkošanas daļas podhoronžijs O.Bušs.⁶⁶) Pēc B.Boufala iniciatīvas

turpinājās sarakste ar Latvijas Ārlietu ministriju par 1919. gada decembrī Liepājā notikušo incidentu ar Polijas karogu. 28. februārī Ārlietu ministrija oficiāli izteica nožēlu par šo gadījumu.⁶⁷ Situāciju sarežģīja attiecību saasināšanās starp Latvijas iestādēm un Polijas pārstāvi B. Boufalu. Ārlietu ministrija konfidenciālā ziņojumā sūtnim Polijā vērtēja viņu kā "pretenciozu un histērisku kungu, kurš ik dienas sūta uz Varšavu attiecīgus /Latvijai nelabvēlīgus - Ē.J./ ziņojumus".⁶⁸ Šī diplomāta naidīgo nostāju pret Latviju apliecina, cita starpā, arī fragments no B. Boufala 22. aprīļa ziņojuma: "Latvijā vienīgā sekmīgā politika var būt tikai latviešu piespiešanas politika rēķināties ar mums, prasmīgi pielietojot ekonomiskās represijas".

Sūtnis ieteica pārraut Rīgas-Orlas dzelzceļa līniju pie Daugavpils, pārņemot to savā kontrolē, kas nodotu Latviju no tirdznieciskā viedokļa pilnīgā Polijas varā. Vēlāk viņa aizvainojums un naidis pret Latviju pieauga vēl vairāk un, atstājot Liepāju angļu kara kuģī 11. augustā, uz cita poļu ierēdņa jautājumu, kādu formu tas nēsā, B. Boufals atbildēja, ka tā ir "diplomātu forma mežonīgās valstīs". Ierēdnis jokojot pārjautāja: "Vai Abesīnijā?" Uz to bijušais sūtnis atbildēja, ka Baltijas valstīs.⁶⁹

Latvijas un Lietuvas attiecības, zināmā mērā vēl arvien sakarā ar pirmās tuvināšanos Polijai, palika sarežģītas. Lietuva nespēja samierināties ar Polijas un Latvijas militārās sadarbības līgumu. Joprojām nebija skaidrs, vai tas nav tieši vērsts arī pret Lietuvu. Vēl 4. februārī L. Sēja pārskatā izteica neizpratni, ka abu valstu (Polijas un

Latvijas) virspavēlniecības uzskata līgumu par slepenu. Tādējādi tas nodara Latvijai vairāk ļaunuma, nekā iespējamā "indiskrēcija".⁷⁰ Latvijas puse uz pastāvīgajiem Lietuvas oficiālo iestāžu un preses uzbrukumiem atbildēja visai asi. Kā piemēru varētu minēt Z.Meierovica runu februāra sākumā, kurā viņš uzsvēra, ka Latvija vienmēr tiekusies "iet ar Lietuvu roku rokā", taču tai nav skaidras lietuviešu pretenzijas uz Daugavpili un viņu pārliecība par to, ka latgalieši gan valodas, gan reliģijas ziņā ir daudz tuvāki lietuviešiem nekā latviešiem. Ministrs atklāti pārmeta Lietuvai līgumu ar bermontiešiem par viņu vienību apgādi laikā, kad Latvijas armija veda asiņainas cīņas ar tām. Tomēr Z.Meierovica paziņoja, ka Lietuvas valdībai nosūtīts oficiāls paskaidrojums, ka starp Latviju un Poliju nav noslēgti nekādi slepeni līgumi, ja neskaita vienošanos par Latgales atbrīvošanu, un Latvija arī turpmāk vēlas uzturēt labas attiecības ar Lietuvu.⁷¹ Savukārt Polijas valdības un sabiedrisko domu par Lietuvas lomu Baltijas valstu savienības veidošanā spilgti ataino kāds poļu laikraksts, rakstot, ka "vispār Lietuva ir melns plenkums atdzimušās Polijas politiskajā horizontā", kas traucē normālas kaimiņattiecības starp valstīm visā Baltijas reģionā.⁷²

Tādēļ saprotama ir Polijas pārstāvju vēlme (un uzdevums) iesaistīt Polijas-Lietuvas konfliktā savā pusē arī Latviju. Piemēram poļu-lietuviešu bruņotā konflikta laikā pie Daugavpils 13.-20. martā, A.Miškovskis presē paziņoja, ka "poļu karaspēks, atsitot bolševiku uzbrukumus, nevar pieļaut, ka viņa aizmuguri apdraud armija /Lietuvas/, kura, pa-

teicoties varonīgajiem latviešu un poļu karavīriem jau 2 mēnešus atrodas atpūtā".⁷³

Tas viss norisinājās apstākļos, kad Latgalē formāli turpinājās latviešu-poļu militārā sadarbība un noritēja gatavošanās darbi S.Bulak-Balahoviča baltkrievu nodaļas pārvešanai no Alūksnes uz Daugavpili - Polijas armijas pakļautībā. Pirms tam nodaļa bija cīnījusies vispirms Judeņiča, tad Igaunijas armijas sastāvā, bet, sākoties Igaunijas-Padomju Krievijas miera sarunām, Judeņiča armijā par ģenerāli paaugstinātais S.Bulak-Balahovičs (kuram, neapšaubāmi, piemita zināmas avantūristiskas noslieces⁷⁴) sāka meklēt sev citu "sabiedroto". 1919. gada 10. decembrī Rīgā ieradās viņa delegācija ar mērķi panākt Latvijas piekrišanu sadarbībai (tika piedāvāts pakļaut nodaļu Latvijas armijas virspavēlniecībai un palielināt tās sastāvu, mobilizējot Latvijā dzīvojošos baltkrievus). Tomēr latvieši atteicās (iespējams, sakarā ar nesenajiem bermontiādes notikumiem) un Bulak-Balahovičs uzsāka sarunas ar Baltkrievijas Tautas Republikas valdības pārstāvi Rīgā K.Jezovitovu⁷⁵ un Polijas militāro pārstāvi A.Miškovski (ar baltkrieviem gan viņš drīz sakarus pārtrauca).⁷⁶ Poļus piedāvājums ieinteresēja sakarā ar gatavošanos Kijevas operācijai, un A.Miškovskis sāka skaidrot Latvijas atbildīgo iestāžu attieksmi pret varbūtēju "Baltkrievu nodaļas"⁷⁷ tranzītu cauri Latvijai uz Daugavpili un no tās - uz Brestu. Latvijas armijas vadības nostāja sākotnēji bija noraidoša, tādēļ S.Bulak-Balahovičs plānoja reidu cauri Sarkanās armijas aizmugurei, lai pārietu Daugavu pie Drises.⁷⁸ Latvijas puses attieksme pret šāda

veida akciju bija labvēlīga, ko pierāda P.Radziņa 8. februāra pavēle Latgales divīzijas vadībai, kurā viņš lika apgādāt nodaļu ar granātām, pārtiku un medikamentiem, uzsverot, ka "priekš mums viņa reids ir labs, bet - mums jāizrēda, ka mēs par to nezinam un tam nepalīdzam".⁷⁹ Tomēr A.Miškovskim izdevās panākt piekrišanu nodaļas transportam pa Latvijas dzelzceļiem.⁸⁰ 4. un 5. martā 2 ešelonos no Vecgulbenes stacijas uz Daugavpili izbrauca S.Bulak-Balahoviča 900 vīri, atstājot Alūksni, kur viņi bija atradušies ilgāku laiku.⁸¹ Pēc 20 stundām tie nonāca Daugavpilī, kur E.Ridza-Smiglija grupa sagaidīja tos ar orķestri un drīz pārsūtīja uz Brestu.⁸² Latvijā līdz aprīlim vēl palika ģenerāļa S.Bulak-Balahoviča brālis - pulkvedis J.Bulak-Balahovičs kā likvidators, bet vēl ilgāk - hospitālis, ar kura likvidāciju un transportu bija jānodarbojas Poļu likvidācijas komisijai Daugavpilī 1920. gada aprīlī-maijā.⁸³ Vēl maija vidū Daugavpilī ieradās nodaļas pārstāvji, un, saziņā ar Latvijas Ārlietu ministriju, aizveda šeit palikušos karavīrus uz Brestu.⁸⁴

Galīgi attiecības ar Latviju noregulēt sev vēlamā virzienā Polija cerēja Varšavas konferencē. Sākotnēji, ņemot vērā to, ka Polija, Somija un Lietuva bija izteikušas zināmu gatavību piedalīties kopējās miera sarunās ar Padomju Krieviju, un Latvijas Ministru kabinets 16. februārī nolēmis censties sākt miera sarunas kopīgi ar kaimiņvalstīm, Latvijas valdība aicināja šo valstu pārstāvjus uz konferenci Rīgā, taču Polijas valdība prasīja organizēt to Varšavā.⁸⁵ 28. februārī Ārlietu ministrijas Politiskā departamenta di-

rektors L.Sēja rakstīja, ka Latvijai neapšaubāmi būtu izdevīgāk, ja konference notiktu Rīgā, taču jebkurā gadījumā tajā jāpiedalās. Tomēr, pēc L.Sējas domām, "no konferences ļoti maz kas gaidāms, jo Polijā miera jautājums vēl nav tēnobriedis, kā Latvijā un uz miera slēgšanu kopā ar Poliju jāskatās skeptiski. Nav ko baidīties, ka paliksim vieni, jo Somija un Lietuva arī domā slēgt mieru. Varšavas konferencē jāpiedalās, ja tā rezultātus nedos, būs laiks apspriesties ar somiem un lietuviešiem atsevišķi Rīgā".⁸⁶

Polijas mērķi gaidāmajās sarunās ar Latvijas delegāciju tika formulēti 22. februārī apspriedē Ārlietu ministrijā, kurā piedalījās L.Vasiļevskis, nesēn par konsulu Rīgā ieceltais A.Lutze-Birks,⁸⁷ vairāki Ārlietu ministrijas darbinieki (J.Lukasēvičs, A.Tarnovskis) un Ģenerālštāba pārstāvji. Klātesošie nolēma, ka konferences galvenā uzdevuma - militāras konvencijas noslēgšanai ar Latviju, jāpanāk pēdējās piekrišana: a) atdot Polijai Ilūkstes apriņķa austrumu daļu (Grīvas pilsētu un 6 pagastus, ko faktiski jau ieņēma poļi); b) nevienu šī apriņķa daļu neatdot Lietuvai; c) Mažeikū dzelzceļa mezglu iekļaut Latvijā; d) piešķirt Polijai atvieglojumus uz Latvijas dzelzceļiem un izbūvēt (vai piešķirt Polijai būves koncesiju) līniju Jēkabpils-Ēglaine-Turmanti; e) piešķirt Polijai teritorijas Liepājas un Rīgas (iespēju robežās - arī Ventspils) ostās un brīva kravu tranzīta tiesības; f) atstāt poļu rīcībā dzelzceļa priekštiltu Daugavpili.⁸⁸

Neapšaubāmi smagākā prasība Latvijai bija piekrist atdot 6 Augškurzemes pagastus un Grīvas pilsētu. Kaut arī mi-

nētais apgabals jau no 1919. gada septembra bija iekļauts Polijas Braslavas apriņķī, Latvijas varas iestādes tomēr izrādīja par to interesi, kā par bijušās Kurzemes guberņas daļu. 1920. gada 11. februārī E. Ridzs-Smiglijs izteica protestu par to, ka pēc Braslavas apriņķa vecākā sniegtām ziņām, "uz vietām, kas atrodas Daugavas dienvidu krastā ierašanās latviešu ierēdņi, lai organizētu tur administrāciju". Tālāk ģenerālis uzsvēra: "... ņemot vērā to, ka šī teritorija administratīvi ir poļu iestāžu pārziņā, ... latviešu ierēdņu ierašanās tur jāizskaidro kā pārratums". A. Veiss atbildēja, "ka uz Braslavas apriņķi administratīvo lietu kārtošanai neviens nav sūtīts no Dvinskas" un piekrita, ka noticis pārratums.⁸⁹ Tomēr tas tāds nebija, Jau 17. janvārī Iekšlietu ministrija bija iecēlusi amatā Grīvas policijas priekšnieku, kurš ieradās tur, bet atrada "nodibinātas no poļiem visādes administratīvas iestādes, kā: apriņķa priekšnieku,⁹⁰ viņa palīgu pa IV iecirkni, policijas komandantu un žandarmēriju". Kad ierēdnis uzrādīja savus dokumentus, viņš saņēma atbildi, ka bez "pavēles no Varšavas poļu amatpersonas tos neatzīs un savas vietas neatstās, jo Grīva pieder Polijai". Vēl 12. februārī šis ierēdnis lūdza Ilūkstes apriņķa priekšnieku noskaidrot viņa tiesisko stāvokli. Savukārt 3. martā Latvijas robežsargu 3. rajona priekšnieks deva pavēli novietot posteņus 4. distancē - Salienas, Kaplavas, Krāslavas un Varnoviču apkaimē. 4. martā virsleitnants Gribners pārgāja Daugavu pie Krāslavas, lai pavēli izpildītu, taču viņu aizturēja poļu žandarmi, pieprasot atļauju iebraukšanai Polijā. Pēc atgriešanās Krāslavā Gribne-

ram 3. Leģionu divīzijas štābā tika aizrādīts, ka politiskā un ekonomiskā robeža ir Daugavas upe no Krāslavas līdz Daugavpili, bet Krāslavas-Dagdas līnija ir "operāciju rajons", kur pagaidām robežsargi nevar tikt nostādīti. Tādējādi 3. un 4. distances robežsargi bija spiesti izvietot posteņus gar Daugavas labo krastu. Visu šo laiku Latvijas iestādēs ienāca ziņas par to, ka kreisajā krastā tiek vākti iedzīvotāju paraksti šī apgabala galīgai iekļaušanai Polijā, bet tiem, kuri atsakās tam piekrist - draudēts ar izraidīšanu un uzliktas nesamierīgi lielas šķūtis.⁹¹

26. februārī apgabala priekšnieks ziņoja Ārlietu ministrijai, ka pēc viņa domām, poļu ieņemtā teritorija kreisajā krastā būs "atdabājama tikai ar ieročiem",⁹² bet pirmo reizi Latvijā nopietni jautājums par šo teritoriju tika pārrunāts Ārlietu ministrijā 1. martā notikušajā apspriedē par nākamo Latvijas un Polijas robežu.⁹³ Apspriede nolēma, ka Latvijas delegācijai Varšavā jāaizstāv bijušās Kurzemes guberņas robežas atjaunošana. Savukārt Polijas ministru kabinets tieši pirms sarunām - 8. martā secināja, ka Latvija saņems no Polijas Latgali ar Daugavpili, bet Ilūkstes apriņķa austrumu daļa paliks Polijas sastāvā.⁹⁴

Konferencē bija iecerēta visu ar Padomju Krieviju karojošo valstu piedalīšanās, taču Polijas valdība politisku motīvu dēļ neuzaicināja Lietuvu. Uzaicinājumus saņēma Somija, Latvija, Rumānija un Ukrainas Tautas Republika. Oficiālais mērķis bija sasniegt pozīciju sarunām ar Krieviju, kā arī militāru un saimniecisku līgumu noslēgšana ar katru no uzaicinātajām valstīm (attiecībā uz projektētajiem līgumiem

vienprātības gan nebija pat Polijas politikajās un militārajās aprindās).⁹⁵

Vēl februāra beigās Latvijas delegācijas priekšgalā plānoja nostāties ārlietu ministrs,⁹⁶ taču viņa noslogotības dēļ, Ministru kabinets apstiprināja Latvijas delegāciju šādā sastāvā: vadītājs - Iekšlietu ministra biedrs J.Ķemānis, Ārlietu ministrijas departamenta direktors L.Sēja, Galvenās artilērijas pārvaldes priekšnieks pulkvedis E.Kalniņš ar adjutantu leitnantu A.Oši⁹⁷ (jau Varšavā darbā iesaistījās arī sūtnis A.Ķeniņš, sūtniecības sekretārs P.Oliņš un militārais atašejs M.Hartmanis). Delegācija 3. marta vakarā izbrauca no Rīgas īpašā salonvagonā.⁹⁸ To pavadīja Polijas militārais pārstāvis A.Miškovskis un poļu "diplomātiskais kurjers" Bušs. Pārsēžoties Krustpilī, delegācija 4. marta pēcpusdienā nonāca Daugavpilī, kur to sagaidīja apgabala priekšnieks un latviešu komandants. Viņi parādīja delegācijas locekļiem pilsētu un izklāstīja savas problēmas. L.Sēja tajā pašā dienā ziņoja uz Rīgu, ka stāstītas "briesmu lietas par poļu varmācībām" un, ka delegācija dažus apgabala priekšnieka dotus materiālus par tām paņēms uz Varšavu, kur mēģinās "neuzkrītošā veidā griezt poļu kungu vērību".⁹⁹ Vakārā A.Miškovskis uzaicināja delegācijas locekļus uz Poļu virsnieku klubu. Ģenerāļa E.Ridza-Smiglija nespēju, vai drīzāk - nevēlēšanos tikties ar delegāciju viņa štāba priekšnieks, atvainojoties, izskaidroja ar vēlo atgriešanos pilsētā un sliktu pašsajūtu.¹⁰⁰ Pēc nakts vilciens vagonā poļu štāba pajūgi 5. marta rītā nogādāja delegāciju Kalkūnu stacijā, no kurienes tā pārpildītā vilcienā devās uz Viļ-

ņu. Tur, sakarā ar telegrammu no Daugavpils, uz 2 stundām tika aizturēts Varšavas vilciens, delegācija uzņemta pat ar godasardzi pie salonvagona. Varšavā Latvijas pārstāvji ieradās 6. martā plkst. 12.00 dienā. Bez Latvijas sūtniecības darbiniekiem stacijā tos sagaidīja ārlietu un kara resora pārstāvji, kuri pēc kopīgas nofotografēšanās nogādāja viesus automobiļos uz "Eiropas" viesnīcu, ierēdot 3 rekvizētas istabas. Drīz pēc tam pulkvedis E.Kalniņš apmeklēja vizītē Polijas kara ministru un Ģenerālštāba priekšnieku, bet pārējie delegācijas locekļi noturēja pirmo sēdi, kuru pārtrauca Polijas Ārlietu ministrijas Preses nodaļas vadītājs S.Gutovskis. Tikai no viņa latvieši uzzināja, ka Lietuvas pārstāvji uz Varšavu nav uzaicināti, jo "tie ierastos ne priekš mierīgas apspriedes, bet, lai jauktu darbus" un nav paredzēta kopīga konference, bet atsevišķas apspriedes ar Somijas delegāciju (kas Varšavā bija iebraukusi 28. februārī, un ar kuru poļu pusei jau bija notikušas apspriedes¹⁰¹) un Rumānijas sūtni, kam bija īpašas pilnvaras. Ārlietu ministrijas vārdā S.Gutovskis piedāvāja Latvijas delegācijai pieņemt šādu dienas kārtību. Pēc apspriešanās J.Ķemanis paziņoja, ka pēc Latvijas puses domām, vajadzētu rīkot kopīgu konferenci, taču delegācija piedalīsies šaurākās apspriedēs, ja saņem pamatotus paskaidrojumus, ka kopīga konference nemaz nav gatavota. Par šo pašu tēmu tika runāts arī vizītē pie ārlietu ministra S.Pateka 6. marta vakarā. Ministrs atzina, ka A.Ķeniņam tiešām apsolijs konferenci ar vairāku valstu piedalīšanos, taču vēlāk nodoms mainīts un noticis "zināmā mērā pārpratums".¹⁰² Poļu vēsturnieku versija ir sekojoša: pēc

jautājuma detalizētas izvērtēšanas nolēms, ka kopīgas platformas atrašana piecpusējām sarunām (ar Ukrainas un Rumānijas piedalīšanos) ir neiespējama, tādēļ nolēms vest sarunas atsevišķi.¹⁰³ Šķiet, ka poļu puse tādējādi cerēja ātrāk panākt sev vēlamus rezultātus, pirmkārt, sarunās ar Latviju un Somiju.

Pēc vizītes pie Pateka delegācija vēl apmeklēja Latvijas sūtniecību,¹⁰⁴ bet 6. marta vakarā viesnīcā "Bristol" notika bankets ar 40 viesu piedalīšanos, ko oficiāli rīkoja Latvijas sūtniecība, bet finansēja latviešu un poļu tirgotāju aprindas. Tajā piedalījās arī Polijas tirdzniecības un rūpniecības ministrs A. Oļševskis, sūtnis Igaunijā L. Vasilevskis, konsuls Rīgā A. Lutze-Birks u.c. Privātās sarunās S. Gutovskis un L. Vasilevskis centās pārliecināt Latvijas pārstāvjus par Lietuvas destruktīvo lomu reģionā. Nākošajā dienā laikraksts "Kurjer Poranny" atreferēja banketa gaitu rakstā zem zīmīga nosaukuma - "No Baltijas jūras līdz Melnajai jūrai", izceļot A. Ķeniņa, E. Kalniņa, A. Lutze-Birka, A. Miškovska, A. Oļševska ("Latgales atbrīvošanā visvairāk ieinteresētā Polijas valdības ministra") un A. Tarnovska runas.¹⁰⁵

7. martā Somijas un Latvijas delegācijas automobiļos tika vadātas pa Varšavas vēsturiskajām vietām (tas izjauca paredzēto abu delegāciju savstarpējo apspriedi), latvieši apmeklēja baleta izrādi, kņazienes Voroneckas pēcpusdienas tēju un vakarā - Ārlietu ministrijas rīkotas pusdienas Mednieku klubā ar S. Gutovska un L. Vasilevska piedalīšanos.

8. marta priekšpusdienā delegācija apspriedās sūtniecī-

bā, galīgi vienojoties par taktiku gaidāmajās sarunās (Ārlietu ministrijas instrukcijas prasīja apspriest jautājumu par miera sarunām ar Krieviju un prasīt, lai tajās piedalītos arī Lietuva. Bija jāpanāk arī poļu karaspēka ātrāka aiziešana no Latgales), kā arī ar šifrētu telegrammu informēja Rīgu par situāciju. Vakarā notika pirmā poļu-latviešu sēde Karaļu pilī, kuru vadīja S.Pateks.¹⁰⁶ Tajā vienojās par procesuālo kārtību, Latvijas delegācija izteica nožēlu par pārējo valstu nepiedalīšanos un piekrita apspriest jautājumus, kas skar Latvijas un Polijas attiecības, atstāja atklātu jautājumu par kopēju konferenci. Izveidoja politisko, militāro un ekonomisko komisiju.¹⁰⁷

9. martā notika pirmā, bet 12. martā - otrā politiskās komisijas sēde. Poļu puse iepazīstināja ar saviem noteikumiem Krievijai pirms miera sarunu uzsākšanas. Cita starpā, tai bija jāatzīst Latvijas un Igaunijas neatkarība, bez ierunām jāatdo Polijai visas 1772. gadā anektētās teritorijas - tātad arī Latgali, kuru poļi savukārt atdotu Latvijai (tādējādi Latvija saņemtu Latgali nevis no Krievijas, bet Polijas) ar noteikumu, ka starp abām valstīm saglabāsies draudzīgas attiecības. Ar to bija domāts, pirmkārt, ka Latvija neuzturēs draudzīgas attiecības ar Polijai naidīgajām Krieviju un Vāciju. Bez tam Latvijai būtu jāgarantē poļu minoritātes kultūras autonomijas tiesības Latgalē. Polija uzsvēra, ka vēlas noslēgt ar Latviju pret Vāciju, Krieviju un arī Lietuvu vērstu militāru konvenciju un izveidot robežu, kura ļautu nepieciešamības gadījumā sniegt Latvijai ātru palīdzību (ar to domājot Daugavu kā robežlīniju), kā

arī noslēgt ekonomiskas sadarbības līgumu, kas dotu Polijai pieeju Latvijas ostām un attiecīgajiem dzelzceļiem. Poļi Latvijai piedāvāja ogles, naftu u.c. izejvielas. Savukārt Latvijas delegācija izklāstīja savas valsts prasības Krievijai un noraidīja iespēju noslēgt militāru konvenciju arī pret Lietuvu.¹⁰⁸ Polija turpināja uzstāt uz Daugavas kreisās krasta 6 pagastu iekļaušanu savā sastāvā. Robeža tādā gadījumā ietu caur Ilūkstes apriņķi apmēram 12 kilometrus uz rietumiem no Viļņas-Daugavpils dzelzceļa un gar Daugavu. L.Vasiļevskis un S.Pateks uzsvēra, ka atzīst strīdīgo teritoriju par Latvijas īpašumu, taču izteica pārliecību, ka izdosies pārliecināt Latviju par tās atdošanas lietderīgumu. Jautājums bija poļu pusei tik svarīgs, ka Latvijas delegāciju lūdza telegrāfiski sazināties ar Rīgu, lai iegūtu pilnvaras šajā lietā. Tomēr nekāda vienošanās netika panākta, un jautājums palika atklāts. Bez tam Polijas pārstāvji sarunām ar Latvijas delegāciju - S.Gutovskis, L.Vasiļevskis, K.Moravskis un Ģenerālštāba pārstāvis kapteinis Kurnatovskis prasīja, lai Daugavpils Cietoksnis paliktu poļu karaspēke kontrolē līdz Polijas-Padomju Krievijas miera līgumam, kā arī solīja atbalstīt Latvijas pretenzijas uz Mažeiķiem (kontrolējot tos, būtu nodrošināta līnija Daugavpils-Liepāja, kuras funkcionēšanā bija ieinteresēta Polija) un prasību Lietuvai pilnīgi izvest savu karaspēku no Ilūkstes apriņķa.¹⁰⁹

Vienošanos svarīgākajos jautājumos neizdevās panākt arī privātā sarunā starp J.Ķemani un S.Pateku viņa dzīvoklī 15. martā.¹¹⁰ Pats S.Pateks, atbildot uz poļu preses

jautājumu, uzsvēra, ka ar latviešiem sarunas noris daudz smagāk, nekā ar somiem, jo Latvijas delegācijā ir par maz "speciālistu", tādēļ pie mazākajām šaubām jāsazinoties ar valdību, kas ievērojami kavējot darbu.¹¹¹

Militārās komisijas sēdēs 9., 11., 12. un 13. martā Latviju pārstāvēja E.Kalniņš, M.Hartmanis, L.Sēja, P.Oliņš un dažkārt arī A.Ķeniņš; Poliju - majors M.Staževskis, A.Miškovskis u.c. Poļi izvirzīja sīki izstrādātu militārās konvencijas projektu. Tas paredzēja abu armiju kopdarbību uzbrukuma gadījumā Latvijai vai Polijai, un tam bija aizsardzības raksturs. Tika piedāvāts ieviest Latvijas armijā apmācību pēc Polijas armijas parauga. Daudzos jautājumos abu pušu viedokļi bija līdzīgi, taču Latvijas delegācija uzskatīja, ka konvencijai jābūt spēkā tikai līdz miera noslēgšanai ar Padomju Krieviju. Attiecībā uz atsevišķiem jautājumiem tai trūka pilnvaru, bet sazināties ar valdību telegrāfiski vai ar kurjeru starpniecību E.Kalniņš neuzskatīja par lietderīgu.

Latvijas puse izteica vēlmi līdz 1. aprīlim pārņemt no poļiem visu frontes sektoru Latgalē, piekrītot zināma poļu karavīru skaita palikšanai Daugavpilī dzelzceļa tilta apsardzībai, kā arī izklāstīja par poļu rekvizīcijām Latgalē. E.Kalniņš vēlāk uzsvēra, ka poļu "augstākā virsniecība", neskatoties uz tās labākajiem nodomiem, zināmā mērā ir nespējīga izmainīt šo stāvokli.

Militārās komisijas sēdēs poļi daudz tiešāk izteicās par strīdīgajiem Augškurzemes pagastiem. Latvijas delegācija piedāvāja ierakstīt konvencijas projektā, ka gadījumā, ja

Latvija noslēgtu mieru ar Padomju Krieviju ātrāk, Polija investu savu karaspēku no Latgales un bijušās Kurzemes guberņas teritorijas, bet Latvija, savukārt, apņēmtos apsargāt savu austrumu robežu tā, lai Polijas armiju no aizmugures neapdraudētu "nevēlamas personas". M.Staževskis uz to atbildēja, ka Polija vienīgi "draudzīgajai Latvijai" atdos līdz 1772. gadam tās sastāvā ietilpušās zemes, turpretī 6 Augškurzemes pagastus atstās sev, jo šī teritorija ir tai nepieciešama gan "valstisku, gan stratēģisku iemeslu dēļ". Tādēļ Polija "atstāj sev šīs teritorijas bez ierunām un no šī noteikuma neatkāpsies". Poļu puse lūdza neuzskatīt minēto teritoriju par strīda objektu, jo "robeža nevar tikt mainīta". Nelīdzēja E.Kalniņa arguments, ka, parakstot militāras sadarbības līgumu, Latvija nezināja par Polijas uzskatiem par Latgali kā savu īpašumu, ko var apmainīt pret Augškurzemes daļu, kura, tāpat kā Latgale pieder Latvijai. Tādēļ nekādam apmaiņai Latvijas puse nevarēja piekrist¹¹² un arī militārās komisijas darbs beidzās faktiski bez rezultātiem.

Ekonomiskās komisijas sēdēs 12., 13. un 14. martā tika aplūkoti abu pušu saimnieciskās sadarbības jautājumi un izskatīts poļu izstrādātais ekonomiskās konvencijas projekts, kurš paredzēja Polijai tiesības nomāt sektorus Liepājas, Rīgas un Ventpils ostās (tos apsargātu poļu karavīri), pārvadāt preces pa Latvijas dzelzceļiem, kā arī pienākumu piegādāt Latvijai ogles, naftu un cukuru (apmēros, ko noteiktu Polijas saimnieciskās vajadzības).

Visās komisijās bija jautājumi, kuru izskatīšanai Latvijas delegācijai trūka pilnvaru. Tādēļ J.Ķemanis otrajā

ekonomiskās komisijas sēdē secināja, ka ir saskaņota pieeja miera noteikumiem ar Padomju Krieviju, precizēti daudzi savstarpējo attiecību jautājumi, tomēr radušies neparedzēti jautājumi, kuru dēļ būtu lietderīgi uz laiku pārtraukt apspriedes, atgriezties Rīgā, lai konsultētos ar valdību un pēc iespējas ātrāk atsākt sarunas.¹¹³

15. martā abas puses (J.Ķemanis, L.Sēja, S.Gutovskis un L.Vasiļevskis) parakstīja kopīgu paziņojumu, kurā konstatēja, ka "Polijas un Latvijas delegācijas noklausoties savstarpējos priekšlikumus un apspriežot Polijas-Latvijas savstarpējās un abu valstu attiecības ar Padomju Krieviju, nonāca pie slēdziena, ka intereses sakrīt un vajadzīga vienošanās, kas paudīs abu valstu solidaritāti. Latvijas delegācija šodien izbrauc uz Rīgu, lai sīkāk iepazīstinātu savu valdību ar paredzētās vienošanās noteikumiem un saņemtu attiecīgas pilnvaras".¹¹⁴

Bez sarunām delegācija 10. martā vēl bija pieņemšanā pie J.Pilsudska Belvederas pilī, pusstundu garajā sarunā pārrunājot attiecību problēmas. Kā atzīmēja J.Ķemanis, J.Pilsudskis, kas atstājis "nosvērta, mierīga cilvēka iespaidu, kurš drošu skatu raugas nākotnē", atzinīgi izteicās par latviešiem un Latvijas armiju. Bez tam 14. martā delegācijas locekļiem bija garāka saruna arī ar Ukraines Tautas Republikas ārlietu ministru H.Livicki un šis valsts pārstāvi Polijā Mihsilovu.

15. marta vakarā delegācija salonvagonā atstāja Varšavu. Viļņā bija neilgu laiku jāuzturas, sakarā ar poļu-lieutuviešu sadursmēm. Kalkūnos delegācija ieradās 17. martā

no rīta, šķērsoja Daugavu poļu armijas motorlaivā un Rīgā iebrauca 18. marta priekšpusdienā.¹¹⁵

Faktiski Polijas cerības panākt tuvināšanos ar Latviju un Somiju nepiepildījās. L.Sēja 24. marta pārskatā atzina, ka Latvijai nav pieņemamas Polijas prasības ekonomiskā jomā un ar izvirzīto projektu tā "mūs ir brīdinājusi par savu apetīti", kas valdības aprindās radījis zināmu neuzticību pret Poliju. Tomēr "nākotnē zināma šaurāka vienošanās nav izslēgta, jo poļu imperiālisti drīz būs spiesti savu apetīti ierobežot. Ļoti iespējams, ka kopējais ienaidnieks mūs atkal piespiedīs iet kādu gabalu kopā, kā šoziem Latgalē".¹¹⁶ Savu neveiksmi atzina arī poļu diplomātija - aprīlī Polijas Ārlietu ministrija konstatēja, ka "Latvija stāv krustcelēs un laikam ne tik drīz piesliesies kādai no politiskajām kombinācijām".¹¹⁷ Arī attiecībās ar Somiju ne Varšavas konferencē, ne pēc tās Polijai neizdevās gūt īpašas sekmes. Varšavā Polija centās noslēgt militāru un politisku vienošanos ar Somiju, taču somu delegācijas taktika liecināja, ka tā traktē sarunas vienīgi kā informācijas avotu. Neizvairoties no diskusijām, somi apņēmas informēt par poļu priekšlikumiem savu valdību. Tomēr tās pozitīva reakcija nesekoja.¹¹⁸

Latvijas delegācija, pretēji solītajam, Varšavā vairs neatgriezās. 19. martā A.Miškovskim bija saruna ar armijas vadību - J.Balodi un P.Radziņu, kurā abi atzina, ka pilnīgu abu valstu sapratni militāros jautājumos traucē vienīgi strīdīgais Ilūkstes apriņķa daļas jautājums. Protams, ka A.Miškovskis savukārt aizstāvēja savas valsts intereses un kārtējo reizi mēģināja pārliecināt sarunu biedrus par Poli-

jas prasību pamatotību. 23. martā P.Radziņš A.Miškovskim izteicās, ka, neskatoties uz politiskajām domstarpībām, ir iespējams noslēgt Latvijas-Polijas militāro konvenciju.¹¹⁹

Tomēr Latvijas valdība 24. martā nolēma sākt miera sarunas ar Padomju Krieviju, ko 26. martā Z.Meierovics paziņoja padomju valdībai. Nākošajā dienā tās ārlietu ministrs atbildē piedāvāja sākt sarunas Maskavā 5. aprīlī, Latvijas delegācija izbrauca no Rīgas 10. aprīlī un sarunas sākās Maskavā 16. aprīlī.¹²⁰

Līdz šim laikam Polijas valdība vēl cerēja, ka Latvijas delegācija tomēr atgriezīsies Varšavā. Sūtnis A.Ķeniņš 29. martā, tiekoties ar Polijas delegācijas vadītāju S.Gutovski, pārrunāja ar to starpvalstu vienošanās iespējas. Pēdējais vēlreiz uzsvēra, ka Polija ir ieinteresēta Ilūkstes apriņķa daļā un visu jautājumu atrisināšana atkarējas no Latvijas piekāpšanās, atdodot to Polijai un gatavības noslēgt militāru konvenciju. Kamēr šie 2 jautājumi nebija atrisināti, S.Gutovskis neredzēja nepieciešamību sarunām par citām problēmām, kā arī atteicās juridiski formulēt attieksmi pret Letgali. A.Ķeniņš iebilda, ka Polijas tieksme pēc 6 pagastiem vedina uz domām par vēlmi kontrolēt no šejienes Letgali, jo palīdzēt Latvijai agresijas gadījumā varētu arī robežas 20 verstis no Daugavpils. Gutovskis atbildēja, ka Polijai jāieņem pozīcijas, no kurām varētu aizstāvēt Latviju jebkurā brīdī, kad uzskatīs to par apdraudētu (bez tam Latvija pati nevarēsot nosargāt Letgali un Polijai jādomā par Vilņas virzienu aizsardzību). A.Ķeniņš pareizi saskatīja draudus šajos izteicienos un ieteica valdībai neatteikties

no teritorijas. 31. martā S.Gutovskis jau paziņoja, ka vairs nav Polijas delegācijas vadītājs, jo Latvijas "miera uzai-
cinājums faktiski likvidējot konferences darbību".¹²¹

Interesanti, ka daži Polijas politisko aprindu pārstāv-
ji centās izmantot 6 pagastu problēmas risināšanā pat lat-
viešu dzejnieka J.Raiņa personību. Viņš ieradās Varšavā no
Šveices un kādu laiku tur palika. 31. martā Seima sociālis-
tu frakcija sarīkoja Rainim (kā sociāldemokrātam) mielastu,
kura laikā mēģināja viņu pārliecināt, ka Polijas pretenzi-
jas uz 6 Ilūkstes apriņķa pagastiem ir pamatotas, taču dzej-
nieks esot iesaucies: "Tač jau jūs gribat atņemt manu dzim-
teni un tās vietas, kur esmu pavadījis savu bērnību!"¹²²

Tādējādi 6 pagastu problēma faktiski nebija atrisinā-
ta un jādama, ka Latvijas puse visai nopietni rēķinājās ar
iespēju, ka tos vairs atgūt neizdosies.

Arī abu valstu ekonomiskie sakari bija lielā mērā at-
karīgi no politiskajām attiecībām. Tūlīt pēc Daugavpils at-
brīvošanas tur parādījās noteikts daudzums Polijas un Lie-
tuves preču, kuras parasti realizēja par spekulatīvām cenām
(arī Rīgas sīktirgotāji centās ar preču vezumiem nokļūt
Daugavpilī, taču bez atļaujām braucošos policija apturēja
un spieda atgriezties¹²³). Pēc kopīgās robežas nodibināšanās
aktivizējās abu pušu privātuzņēmēji. 12. janvārī prese zi-
ņoja, ka "poļu uzņēmēji sagatavojuši mums nepieciešamos
preču sūtījumus" un gatavojas nogādāt dažādas Polijas fabri-
kāš saražotās preces Rīgā, bet 20. janvārī - ka uz Polijas
rūpniecības centriem "aizbraukuši vairāki vietējie tirgotā-
ji, lai apgādātu Rīgu ar lētākām drēbju precēm".¹²⁴

Arī Latvijas valdība saskatīja perspektīvas tirdzniecībā ar Poliju, jo tajā varēja iegādāties naftas produktus, akmeņogles, sāli, cukuru, stiklu, pārtikas un rūpniecības preces. Tādēļ attiecīgo jautājumu risināšana tika uzticēta Latvijas sūtniecībai Varšavā, kurā jau no 1919. gada novembra strādāja tirdzniecības atašejs H. Steimanis. Janvārī tika panākta Polijas iestāžu atļauja izvest uz Latviju 50 cisternas ar naftas produktiem, bet 10. februārī A. Ķeniņš ziņoja, ka atļaujas izvešanai ir, bet nav vagonu un lokomotīvu, lai nogādātu produktus līdz Viļņai, kur sākās platsliežu dzelzceļš (grūtajos ekonomiskajos apstākļos ārzemju pasūtītāji izmantoja savu ritošo sastāvu). Polijas valdība piekrita Latvijas vilcienu iebraukšanai valstī, kā arī apņēmās tos apkalpot un apdrošināt. Šajā laikā vairāki latviešu tirgotāji - Freimanis, Melkus un Traubergs bija ar konsula A. Lutze-Birka palīdzību saņēmuši atļauju izvest uz Latviju 75 vagonus naftas produktu, ogles un cukuru. Viņi izteica gatavību noslēgt ar valdību līgumu un pastāvīgi darboties kā starpnieki.¹²⁵ Vēl janvārī individuālie uzņēmumi uzsāka arī tabakas iepirkšanu Polijā lielos daudzumos.¹²⁶

Ņemot vērā gaidāmo tirdzniecisko sakaru attīstību, februāra sākumā Daugavpilī darbu sāka Latvijas muitas nodaļa.¹²⁷ Tomēr tās darbība bija neefektīva, kamēr pilsētā atradās poļu karaspēks.

Arī poļu puse janvārī izrādīja vēlmi nodibināt ciešus ekonomiskus sakarus. Janvāra beigās prese ziņoja, ka drīzumā uz Rīgu dosies speciāla tirdzniecības misija, kura centīsies vienoties par Polijai nepieciešamo lina piegādi tai

(norādot, ka Anglijas valdība cenšas panākt pilnīgu kontroli pār Latvijas linu krājumiem un tādēļ nepieciešams pastiegties).¹²⁸

Marta sākumā Varšavā nodibinājās Polijas-Latvijas ekonomiskā sabiedrība ("Latpol") ar mērķi panākt tirdzniecisku sadarbību un tranzītu atvieglojumus, bet marta otrā pusē Rīgā - "Latvju-poļu tirdzniecības sabiedrība" ar kantori Lielajā Jaunajā ielā 28.¹²⁹ Drīz pēc to izveides A.Ķeniņš ziņoja, ka Polija gatava eksportēt no Latvijas papi, kartonu, ietinamo papīru un īpaši - linsēklas. "Latpol" Varšavā jau bija ieguvusi atļauju pirmajām kravām uz Latviju, un tai bija sakari ar analogisko sabiedrību Rīgā.¹³⁰ Situāciju uzlaboja fakts, ka Lietuvas valdība beidzot atļāva kravu tranzītu cauri Kauņai, jo Daugavpils-Vilņas līnija nefunkcionēja Daugavas tilta remonta dēļ (bez tam gar to norisinājās poļu-lietuviešu sadursmes).¹³¹ Tomēr dažādu iemeslu dēļ pirmais Latvijas vilciens (15 cisternas un 17 preču vagoni) uz Poliju izbrauca tikai aprīļa beigās. Tas devās cauri Mažeikiem¹³² un paredzēto 2 nedēļu vietā ceļā pavadīja ievērojami ilgāku laiku. Vilņā vien vajadzēja stāvēt 8 dienas, bet, nokļūstot galamērķī - Galīcijā, cisternas nēcās attīrīt no rūsas.¹³³ Vēlāk sastāva kustību aizturēja poļu-pedomju kara notikumi, 3.-4. augusta naktī tas izbrauca no Varšavas un Rīgā ieradās ar 17 300 pudiem naftas produktu tikai pēc vairākām nedēļām.¹³⁴

Tādējādi 1920. gada pavasarī, neskatoties uz sākotnējo savstarpējās sadarbības perspektivitātes šķietamību, dažādu iemeslu dēļ abu valstu tirgotāju cerības nepiepildījās.

Tomēr šajās laikā bez jau minētās Latvijā ievada tekstilpreces (arī pa jūras ceļu no Gdaņskas), sakņaugu sēklas, rakstāmpiederumus, naglas u.t.t.¹³⁵ Februārī un martā tika plānots iepirkt medikamentus infekcijas slimību apkarošanai.¹³⁶ Jūnija sākumā Polijas konsuls A.Lutze-Birks paziņoja, ka Polijas Tirdzniecības un rūpniecības ministrija kārtējo reizi atļāvusi izvest uz Latviju 100 naftas cisternas. Tomēr viņš atzīmēja, ka abu valstu ekonomiskos sakarus nelabvēlīgi iespaido nenoslēgtā ekonomiskā konvencija.¹³⁷ Tāpēc tie joprojām palika galvenokārt privātās iniciatīvas līmenī.

Tomēr arī to iespaidoja satiksmes grūtības. Jau pirmajos mēnešos pēc Latgales atbrīvošanas Polijas sūtniecībā Rīgā ik dienas ieradās desmitiem cilvēku pēc vīzām, kuru iegūšana grūtības nesagādāja. Taču tālāko ceļu ilustrē kāda braucēja pieredzētais. 12. februārī, pēc pusnakts viņš izbrauca no Rīgas, Krustpilī pārsēdās citā vilcienā, kurš bija jāgaida vairākas stundas. Daugavpilī gandrīz nebija, kur apmesties, jo visas kaut cik dzīvošanai piemērotās telpas ieņēma karaspēks. Tālāk bija jādodas uz Kalkūnu staciju, taču pirms tam vajadzēja saņemt caurlaidi. No pilsētas poļu komandantūras bija jādodas uz "3. kontroles nodaļu" citā pilsētas malā. Tur vajadzēja iesniegt iesniegumu ar 2 fotouzņēmumiem (vai labā ikšķa nospiedumu). Pēc tam iesniegumu izskatīja pretizlūkošanas iestāde, kas atdeva caurlaidi ar nepieciešamajiem zīmogiem. Minētās iestādes apmeklētājus pieņēma tikai dažas stundas dienā, tādēļ jāgaida bija 2-3 dienas. Vilcieni no Kalkūniem uz Viļņu gāja katru

dienu, taču tie sastāvēja vienīgi no preču vagoniem, kuri bija sliktā stāvoklī, caurumiem sienās un sašautām grīdām. Šajos vagonos bija jāpavada 22-26 stundas, jo vilcieni brauca ļoti lēnām. Ceļā braucējus bieži pārmeklēja poļu karavīri. Arī Viļņā un Varšavā bija grūtības ar biļešu iegādi.¹³⁸ Februārī un martā kādu laiku Latvijas armijas virspavēlniecība, sakarā ar infekcijas slimību izplatību, vispār slēdza robežu civilpersonām.¹³⁹

Ar laiku ceļošanas apstākļi uzlabojās. Ar 1. martu Polijas Dzelzceļu direkcija atklāja tiešu satiksmi līnijā Varšava-Turmantī 2 reizes nedēļā. Sakarā ar to Latvijas dzelzceļu vadība lūdza poļu pusi saskaņot vilcienu pienākšanas laiku ar satiksmi Turmantu-Kalkūnu posmā.¹⁴⁰ Tomēr līdz pat vasarai braucējiem bija jāizdara pārsēšanās Krustpili.¹⁴¹ Arī vēlāk Latvijas pavalstnieki sūdzējās par poļu karavīriem, kuri pārbaudīja pasažieru bagāžu Kalkūnu stacijā, bieži atņemot personīgās lietas un pat uz vairākām stundām aizturot pašus pasažierus. Lai atvieglotu bēgļu atgriešanos Latvijā, Armijas Virspavēlnieka štābs 3. jūnijā lūdza A.Miškovski panākt atļauju pie poļu komendantūras Kalkūnos darboties Latvijas armijas virsniekam un rakstvedim, kurš reģistrētu bēgļus un risinātu viņu ceļā problēmas. Diemžēl A.Miškovskis savai virspavēlniecībai attiecīgu lūgumu nosūtīja tikai 3. jūlijā (nākošajā dienā poļu frontē sākās Sarkanās armijas uzbrukums).¹⁴²

Minētais ceļš bija jāiziet arī latviešu tautības kara gūstekņiem, jo 1919. gada beigās un 1920. gada pirmais pusgads bija raksturīgs ar viņu masveidīgu atgriešanos no Po-

lijas. Lielākā daļa bija krituši poļu gūstā 1919. gada pavasara-vasaras kaujās, taču daudzi gūstā atradās jau no 1918. gada.¹⁴³ 1920. gada 5. janvārī pilnvarotais bēgļu un gūstekņu lietās Polijā P.Strods ziņoja, ka uz viņa pieprasījumu daudzi latviešu tautības gūstekņi vēl nav atbrīvoti, jo atrodas darbos valsts nomalēs. Daudzi bija miruši¹⁴⁴ vai atradās slimnīcās. Tikai Stšalkovas gūstekņu nometnē vien bija atradušies pāri par 500 latviešiem, no kuriem neatleisti bija 27, jo izmeklēšanā atklājās, ka viņi ir komunistiskās partijas biedri. Tomēr arī šos cilvēkus poļi gatavojās atdot Latvijas iestādēm. P.Strods lūdza Ārlietu ministriju parūpēties, lai izturēšanās pret poļu bēgļiem, kuri caur Latviju atgriezās Polijā, būtu laba, jo no tās lielā mērā bija atkarīga attieksme pret latviešu bēgļiem un gūstekņiem - "aizmirstot tās poļu rupjības un spīdzināšanas, kas tika darītas attiecībā pret latviešu gūstekņiem, daudzi no kuriem tika nošauti bez kaut kādas vainas un šausmīgi spīdzināti - tas jau ir pierādījies un es pats par to pārliecinājos".¹⁴⁵

Par apstākļiem Polijas gūstekņu nometnēs liecināja arī viņi paši pēc atgriešanās Latvijā. Piemēram, 5 bijušie Stšalkovas nometnes iemītnieki ziņoja, ka sevišķi nežēlīgi ar latviešiem apgājās 1919. gada vasarā, kad viņi visi tika regulāri pērti ar no "telefona drātīm savītiem sitamiem". Izvairīties no tā varēja, vienīgi uzdodoties par krieviem. Latvietis Arnolds Lācis tika nošauts "par biedinājumu pārējiem", tāpēc, ka sācis kliegt, nespēdams izturēt sitienus. Nometnē valdījis bads un aukstums, jo krāsnis kurināt nav atļauts. Līdzīgas liecības sniedza arī citi gūstekņi.¹⁴⁶

Janvārī Rīgā ieradās vairākas bijušo gūstekņu grupas no Polijas. Parasti viņi bija pilnīgi bez līdzekļiem, nogājuši kājām vairākus desmitus kilometru no Čarnibrudas līdz Jēkabpils. ¹⁴⁷ Pie Iekšlietu ministrijas pastāvošā Kara gūstekņu un bēgļu atbrīvošanas komisija iespēju robežās noskaidroja viņu personības un parasti nosūtīja uz dzīves vietām. ¹⁴⁸

Turpmākajos mēnešos bijušo sarkanās armijas kara gūstekņu - latviešu skaits, kas atgriezās Latvijā no Polijas, pakāpeniski samazinājās. Marta vidū pilnvarotais bēgļu un gūstekņu lietās Polijā Puiks, kuru valdība bija komandējusi uz turieni janvārī, ziņoja, ka gandrīz visi - ap 1300 Latvijas pavalstniecības gūstekņi atgriezušies dzimtenē, taču pie viņa pēc palīdzības griežas bēgļi no Krievijas. Tie tika apgādāti ar dokumentiem un nosūtīti uz Daugavpili. Sūtniecība Varševā bija izsludinājusi visu Latvijas pavalstnieku reģistrāciju. Starp viņiem bija ap 200 cilvēku, kuri vēl kādu laiku plānoja uzturēties Polijā, un kuriem bija attiecīgas atļaujas uz to. Ap Luņiņecu dzīvoja apmēram 10 latviešu kolonisti ar ģimenēm, kas grasījās pārdot zemi un ar visu iedzīvi (arī lopiem) pārcelties uz Latviju. Kopā tika lēsts, ka Polijā un tās ieņemtajos apgabalos ir ap 1000 latviešu. Pats Puiks atgriezās Latvijā marta beigās. ¹⁴⁹

Polijas varas iestāžu attieksme pret latviešu bēgļiem kopumā bija pretīmnākoša, tos "ilgi neturēja etapu punktos, deva iespēju braukt tālāk, nemocīja ar veltīgām naudas konfiskācijām un mantu caurskatīšanu". ¹⁵⁰

Cauri Polijai no Krievijas Latvijā atgriezās arī ievē-

rojams skaits bijušo krievu balto armiju karavīru, kuri bija dzimuši Latvijā. Poļu iestādes viņus atšķirībā no pārējiem, neinternēja, bet uzreiz izdeva caurbraukšanas atļaujas. Šo apstākli izmantoja arī daudzi cilvēki, kuriem ar Latviju nebija nekāda sakara. Tāpēc aprīlī tika ieviesta kārtība, saskaņā ar kuru Latvijā ielaida tikai tos, kuru piederību apstiprināja sūtniecība vai militārais atašejis.¹⁵¹ Pēdējā rīcībā turpmāk tika nodoti arī latviešu izcelsmes sarkanarmieši, kuri poļu gūstā nokļuva vēlāk.¹⁵²

* * *

Kopumā ar Varšavas konferences neveiksmi 1920. gada martā noslēdzās noteikts posms Latvijas un Polijas attiecībās, kurā bija aizsācies 1919. gada rudenī ar Polijas atbalstu Latvijai Bermonta krīzes laikā. Tam bija raksturīga lielākā tuvināšanās abu valstu attiecību vēsturē, ko noteica īpatnējā politiskā un militārā situācija reģionā.

Galvenais un redzamākais notikums minētajā laika posmā neapšaubāmi bija kopīgā militārā operācija Letgalē, taču tās politiskajā fonā izpaudās visas tās tendences, kuras izraisīja Latvijas-Lietuvas-Polijas savstarpējās attiecības no vienas puses, un šo valstu attieksmi pret Padomju Krieviju, kā arī saistību ar Antantes lielvalstīm no otras.

1920. gada 3 pirmajos mēnešos ļoti skaidri iezīmējās politiskās attiecības un pretrunas starp plānotās Baltijas valstu savienības locekļiem - Somiju, Igauniju, Latviju, Lietuvu un Poliju. Starp abām pēdējām tās bija īpaši asas, turpretī abas pirmās piekopa salīdzinoši nošķirtu politiku. Sa-

vukārt Latvija atradās it kā centrā ne tikai ģeogrāfiski, bet arī politiski, spēlējot noteiktu lomu Polijas un Lietuvas konfliktā.

Konkrēti Latvijas attiecībās ar Poliju turpināja pastāvēt zināmas tuvināšanās tendences. Galvenokārt tās izpaudās abu pušu cerībās panākt sev izdevīgus politiskus apstākļus ar otras puses atbalstu. Tiesa, atšķirās mērķi un līdzekļi. Polija turpināja uzstājīgi mēģināt panākt Latvijas piekrišanu militāri-politiskai savienībai ar to, kas, neapšaubāmi, sniegtu tai politiskas priekšrocības attiecībās ar Lietuvu. Turpretī Latvijas interesēs nebūt nebija pārlietu cieša saistīšanās ar Poliju, kuras mērķi un intereses ievērojami atšķirās no nelielo Baltijas valstu mērķiem. Tāpēc šajā situācijā Latvijas valdība izturējās ļoti piesardzīgi. Tūlīt pēc Helsinku konferences, kurā kārtējo reizi izpaudās iemesli, kas traucēja vienoties Baltijas valstīm, Maskavā tika noslēgts Latvijas un Padomju Krievijas pamiera līgums, kurš pēc Latvijas puses lūguma pagaidām bija slepens un netika izpausts pat karaspēka daļu komandieriem frontē. Sākās vairākus mēnešus ilgstoša diplomātiska spēle, no vienas puses - pastāvīgi rādot Polijai, ka Latvija iespēju robežās (pēc etnogrāfisko robežu sasniegšanas) vēl cīnās ar Padomju Krieviju, no otras - cenšoties ierobežot karaspēka darbību frontē līdz izlūkdarbībai, kuras pāraugšanu vietēja rakstura sadursmēs, dabīgi, pilnīgi novērst neizdevās.

Polijas attieksmē šajā periodā iezīmējās kāda iezīme, kas bija raksturīga zināmām Polijas aprindām faktiski visu starpkaru periodu, un kura līdz šim nebija izpaudusies ak-

tualitātes trūkuma dēļ, gandrīz vispārējā poļu sabiedrības atbalsta atmosfērā Latvijai tās cīņā pret reakcionārajiem vācu-krievu spēkiem, pret kuriem vismaz neuzticību izjuta praktiski visi Polijas politiskie spēki. Turpretī pēc Letgales atbrīvošanas poļu nacionāldemokrāti un citi šovinistiski noskaņotie spēki (ar Letgales muižniecību priekšgalā) izvirzīja domu par šī novada nestdošanas verbūtību Latvijai, kura, kaut arī pilnīgi neatbilda un nesaskanēja ar Polijas valdības oficiālo politiku pret Latviju, tomēr atrada zināmu auglīgu augsni poļu oficiālajās aprindās. Tipisks piemērs tam bija pirmā Polijas sūtņa B. Boufala attieksme pret Latviju, kura, protams, ārēji nepauda tieši savas valdības nostājai pretējus viedokļus, tomēr lika noprast šī cilvēka nevisai labvēlīgās domas par valsti, kurā viņš bija akreditēts. Arī oficiālajā politikā bija vērojamas zināmas pārmaiņas nostājā pret Letgali, kas spilgti izpaudās Varšavas konferences laikā, Polijas delegācijai pēkšņi atmetot iepriekš deklarētās nostādnes un mēģinot panākt piekrišanu formulai: Latvija saņem Letgali no Polijas, kas brīvprātīgi atsakās no šīs savas bijušās provinces tās labā (protams, ar izdevīgiem politiskiem nosacījumiem).

Šajā laikā aktualizējās arī teritoriālais strīds starp abām valstīm par 6 bijušās Kurzemes guberņas pagastiem Daugavas kreisajā krastā, kuru faktiskajai iekļaušanai Polijas Braslavas apriņķī jau 1919. gadā līdz šim Latvijas valdība nepievērsa īpašu uzmanību citu, aktuālāku problēmu dēļ. Turpretī 1920. gada martā, kad Latvijā beidzot tika nolemts uzstāt uz šīs teritorijas atgriešanu, Polijas nostāja bija pil-

nīgi noraidoša, un šī pretruna kļuva par vienu no galvenajiem Varšavas konferences neveiksmju iemesliem.

Tādējādi 1920. gada martā, aktualizējoties Polijas kara spēka izvešanas nepieciešamībai no Latvijas, stāvoklis tās attiecībās ar Poliju ievērojami atšķīrās no gada sākumā esošā. Tomēr ārējie un zināmā mērā arī iekšējie (Latvijas gadījumā - Polijas armijas okupācija Dienvidlatgalē) apstākļi turpmākai sadarbībai starp abām valstīm saglabājās.

5. n o d a ļ a. **POLITISKĀ SITUĀCIJA PĒC VARŠAVAS
KONFERENCES (1920. G. MARTS -
JŪLIJS)**

1920. gada 8. martā E.Ridzs-Smiglijs sakarā ar "poļu frontes likvidāciju" izveidoja "Poļu likvidācijas komisiju" un deva rīkojumus par daļu nomaiņas kārtību.¹ Tūlīt pēc tam Latvijas armija sāka pakāpenisku poļu nomaiņu frontē, tomēr 12. martā poļu puse pirmo reizi mēģināja politiski ietekmēt Latvijas valdību, uz laiku apturot 3. Leģionu divīzijas nomaiņu. 13. martā E.Ridzs-Smiglijs pavēstīja J.Balodim, ka J.Pilsudskis pavēlējis viņam atturēties no aktīvas darbības līdz attiecīgam rīkojumam, kurš tiks izdots pēc "konvencijas noslēgšanas Varšavā ar Latviju, kas notiks tuvākās dienās". Sakarā ar to tika lūgts pagaidām neizsūtīt Latvijas armijas daļas nomaiņai, jo piefrontes joslā esot tik "maz vietas karaspēkam, ka ierodoties latviešu daļām, tās nebūs iespējams izvietot, vienlaicīgi aizbraucot 3. divīzijas daļām". E.Ridzs-Smiglijs, laikam apzinoties minētā samākslotību, izteica pārliecību, ka arī Polijas armijas vadība ir ieinteresēta ātrāk izvest karaspēku, un starpība starp abu pušu piedāvātajiem termiņiem "būs ļoti maza". Vienlaicīgi viņš informēja, ka poļu štābs sāk darbu pie frontes iecirkņa likvidēšanas Daugavas labajā krastā.² Kā zināms Varšavā sarunas beidzās bez rezultātiem un 16. martā nomaiņa frontē atsākās. Šajā laikā fronti līdz Osvejas ezera ziemeļu krastam joprojām ieņēma poļu 3. Leģionu divīzija. Tā kontrolēja arī aizmuguri līdz līnijai Dubnes stacija-Dagdas ezera ziemeļu

krasts-Osvejas ezers³ (līdz pat marta beigām Latvijas prese ievietoja poļu grupas štāba priekšnieka T.Kučebas sagatavotos frontes štāvokļa ziņojumus, kas parasti vēstīja par izlūkvienību sadursmēm⁴).

Tūlīt pēc nomaiņas ienaidnieks vairākās vietās mēģināja uzbrukt bijušajām poļu pozīcijām, kurās tagad atradās latvieši. 19. martā 150 sarkanarmieši uzbruka 3. Jelgavas pulka vienībām Poļeščinā (poļi bija to atstājuši 9. martā), taču tika atsisti, sagūstot 56 no tiem.

Šajā laikā tika sagatavota Latvijas armijas virspavēlnieka slepena vēstule J.Pilsudskim ar lūgumu pilnīgi izvest karaspēku no Latvijas (sakarā ar to, ka Latvijas armija ir pietiekoši spēcīga, lai veiktu nomaiņu. Vēstule bija ļoti pieklājīga, un tās beigās J.Balodis izteica cerību, ka J.Pilsudskis dos attiecīgus rīkojumus). 20. martā Ārlietu ministrija saskaņoja uzskatus šajā jautājumā ar virspavēlniecību, jo arī gatavojās iesniegt Polijas valdībai līdzīgu memorandu. 20. martā sākās dažu poļu karaspēka daļu pāriešana uz Daugavas kreiso krastu (sakarā ar gatavošanos akcijai pret Lietuvas armiju), bet 22. martā - dienā, kad tika nosūtīts minētais memorands J.Pilsudskim, apgabala priekšnieks A.Bērziņš ziņoja Iekšlietu ministrijai, ka "poļu pārgrupēšanās turpinās, bet viņu galīgie nodomi vēl nav noteikti zināmi".⁵

Polijas armijas Ģenerāļštābs jau 21. martā izdeva pavēli nekavējoties atdot frontes iecirkni ziemeļos no Daugavas Latvijas armijai, bet lūgums par to bija jānoslēdz E.Ridzams-Smiglijam ar Latvijas armijas vadību. 24. martā A.Miškovskis ziņoja pēdējam, ka panācis piekrišanu nomainītā poļu kara-

spēka novietošanai Balbinovas-Krāslavas-Baltinas rajonā un ir izdota pavēle Latvijas armijai sākt galīgu poļu nomaiņu frontē 27. martā.⁶

Kā tā norisinājās, redzams no 2. Ventspils pulka piemēra. 26. martā tas pa sliktiem ceļiem nonāca Mušinā, kur atradās poļu 23. pulka štābs un 1 rota. Pēc telefoniskas sazināšanās ar poļu 25. pulka štābu Drīses stacijā, latviešu 1. un 2. bataljons devās uz Ustji, bet 3. bataljons palika Mušinā, jo tam bija jāieņem iecirknis aiz Zarjankas upes. Ar poļu palīdzību tika uzcelts tilts pāri tai (uz "šžiem"), un 26. marta vakarā vienības pārgāja upi. 27. martā poļu 3. bataljonu nomainīja latviešu 3. bataljons, bet 28.-29. martā tika nomainīti arī pārējās 23. poļu pulka vienības. Pulks un artilērijas baterija nomainīja poļus 25 kilometru iecirknī, kur tiem bija ievērojami spēki (23., 9. Leģionu un 7. Leģionu pulks rezervē, kā arī 3 artilērijas baterijas), tādēļ poļi pēc nomaiņas, neticot, ka latvieši varēs noturēt fronti, kādu laiku palika 2. Ventspils pulka aizmugurē.⁷ 30. marta rītā ieņaidnieks artilērijas atbalstā tiešām pārgāja uzbrukumā agrākajā 23. pulka iecirknī, taču tika atsists. Tam bija 10 kritušie, bet 2. Ventspils pulkam - tikai 1 ievainotais. Savukārt poļu 23. pulks 4 transportos līdz 3. aprīlim ieradās Daugavpilī, kur palika kā pilsētas poļu garnizons.⁸

Z.Meierovics paredzēja, ka līdz 1. aprīlim karaspēka izvešana būs pabeigta.⁹ 28. martā poļu komandantūras noteicošajām funkcijām Daugavpilī bija jāpāriet pie Latvijas militārīestādēm.¹⁰ 29. martā tika paziņots, ka Latvijas armijas virspavēlniecība "pārņem savā atbildībā visu fronti līdz Dauga-

vai un līdz ar to visas karaspēka daļas un iestādes, kas agrāk bija padotas apvienotās Latvijas-Polijas karaspēka grupas pavēlniekam ģenerālim Ridzam-Smiglijam, pāriet viņas zināšanā un rīcībā padotības kārtībā". Savukārt Ridzs-Smiglijs 29. martā, "atbilstoši Latvijas armijas virspavēlniecības vēlmei, kā arī sakarā ar 3. Leģionu divīzijas nomaiņu", paziņoja, ka 30. martā nodos pakļautās Latvijas armijas daļas tās virspavēlnieka rīcībā. Poļu sakaru virsniekam pie Kurzemes divīzijas štāba gan vēl kādu laiku bija jāpaliek. Tajā pašā dienā E. Ridzs-Smiglijs informēja Latvijas armijas vadību, ka kapteinis V. Bortnovskis¹¹ ir pilnvarots vest sarunas ar Latvijas armijas pārstāvjiem par "poļu frontes likvidāciju".¹² Savukārt 31. martā plkst. 18.00 poļu 1. armijas vadība pārņēma arī Latvijā esošos spēkus, tādējādi pildot 8. marta virspavēlniecības pavēli par fronšu (arī Lietuvas-Baltkrievijas) likvidāciju.¹³ Taču situāciju Latvijā tas praktiski neietekmēja.

1. aprīlī plkst. 11.00 Latvijas armijas Galvenās apgādības pārvaldes priekšnieks K. Švīders nodeva V. Bortnovskim Latvijas puses poļu karaspēka izvešanas projektu. Tajā pašā dienā Ridza-Smiglija štāba pārstāvis iesniedza poļu projektu, kas balstījās uz 16. janvāra līguma noteikumiem, paredzot Daugavpils Cietokšņa, dzelzceļa stacijas un līnijas (ar tiltu), kā arī Drīsas tilta un Drūjes prāmja palikšanu poļu kontrolē. Bez tam Daugavpils stacijā paliktu poļu komandants, likvidācijas komisija (Alejas ielā 7), kura pildītu komandantūras funkcijas ārpus Cietokšņa stacionētajām poļu daļām, hospitālis un zirgu hospitālis, municijas noliktavas (līdz

Vilņas-Daugavpils dzelzceļa atklāšanai), Latgales civilpārvaldei būtu jānorēķinās par izdarītajiem remontdarbiem u.t.t.¹⁴ Latvijas puses projekts noraidīja svarīgākās poļu prasības, prasot izvest Polijas karaspēku no Daugavpils un militārās varas pāriešanu latviešu komandantūras rokās.¹⁵ E.Ridzs-Smiglijs reaģēja, 1. aprīlī apturot karaspēka izvešanu līdz laikam, kamēr Latvijas pārstāvji piekritīs sarunās balstīties uz 16. janvāra līguma noteikumiem. Vienlaicīgi gan tika pavēlēts turpināt atlikušo 1. Leģionu divīzijas daļu un 7. ulānu pulka evakuāciju (1. Leģionu pulks no Grīvas-Kalkūnu rajona uz Poliju aizbrauca 29.-30. martā, 5. pulks - 1.-3. aprīlī, bet 6. pulks no Kalkūniem un Turmantiem 1. aprīlī¹⁶), kā arī ēku nodošanu Latvijas armijas Kara ēku un būvju pārvaldei. Vienīgi 1. Lauka artilērijas pulkam tika pavēlēts līdz līguma parakstīšanai ar Latviju palikt Daugavpilī 3. Leģionu divīzijas rīcībā. Par situācijas nopietnību liecina Polijas Ģenerālštāba 3. aprīļa instrukcija. Tā paredzēja līguma nenoslēgšanas gadījumā 3. Leģionu divīzijas sakoncentrēšanos Daugavpils rajonā tā, lai "vajadzības gadījumā varētu izveidot diezgan plašu priekšlauku ofensīvai".¹⁷ Polijas Ģenerālštāba priekšnieks pavēlēja 1. armijai uzsvēra, ka Latgalē būs jāuztur situācija, ar kuras palīdzību varētu izdarīt spiedienu uz latviešiem. Viņš neizslēdza iespēju, ka evakuētās 1. Leģionu divīzijas daļas varētu atgriezties Daugavpilī.¹⁸

Pašā pilsētā situācija bija īpaši kritiska. Saskaņā ar A.Veisa rīkojumiem 29. martā varai vajadzēja pāriet latviešu komandantūras rokās.¹⁹ Tomēr aprīļa sākumā, kad virsleit-

nants Punks ieradās pārņemt stacijas komandantūru, poļu komandants paziņoja, ka ar Ridza-Smiglija rīkojumu "nekas nedots netikšot", poļi Daugavpili neatstās un viss paliek "pa vecam". Karaspēku vairs neizveda, bet tikai ievēda (6. aprīlī no frontes ieradās artilērija un pagaidām novietojās Cietoksnī). Vienlaicīgi poļi steidzās nobeigt pontona tilta būvi augšpus dzelzceļa tilta (tas tika nobeigts 7. aprīlī²⁰). Latviešu komandantūras un apgabala priekšnieka rīkojumi vairs vispār netika ņemti vērā.²¹ 3. aprīlī plkst. 10.00 no rīta pie latviešu komandanta un garnizona priekšnieka E.Graudiņa ieradās poļu štāba majors un paziņoja, ka karaspēka izvešana tiek apturēta, un saglabājas iepriekšējā kārtība. Komandants atbildēja, ka šādus rīkojumus viņam var dot vienīgi Latvijas armijas Virspavēlnieka štābs. Pastiprinājās poļu patruļu kustība.²² Tajā pašā dienā E.Graudiņš sūdzējās E.Ridzam-Smiglijam, ka "poļu karavīru patvaļības pārsniedz jebkādas robežas". Tie aizturot latviešu karavīrus un pat virsniekus ar ieganstu pārbaudīt dokumentus. E.Graudiņš lūdza izbeigt to, informējot, ka devis pavēli patruļām pārbaudīt savas armijas karavīru, bet dežūrējošajam virsniekam - virsnieku dokumentus, un brīdināja, ka gadījumā, ja poļu patruļas turpinās rīkoties kā līdz šim, viņš būs spiests pavēlēt apcietināt poļu karavīrus un nodot tos poļu komandantūrā. Ridzs-Smiglijs atbildēja, ka jebkura "uzstāšanās" pret patruļām vai žandarmēriju (kas pilda pavēli, pārbaudot arī latviešu dokumentus) tiks vērtēta pēc Polijas likumiem, saskaņā ar kuriem pienāksies Kara sodu likumā noteiktais sods.²³

Situācija seasinājās vēl vairāk 3. aprīļa vakarā. Plkst.

22.20 E.Graudiņš Muižnieku ielā sastapās ar poļu žandarmiem, kuri bija aizturējuši 5 3. Jelgavas pulka kareivjus (2 - ejot dienesta darīšanās, bet 3 - ar rotas komandiera atļauju atgriežoties no teātra izrādes) par poļu izdotā rīkojuma (tas aizliedza kareivjiem pēc plkst. 21.00 atrasties ielās bez speciālām atļaujām) neievērošanu. Patrūlas vecāko - virsnieku neietekmēja E.Graudiņa paskaidrojumi, ka viņš ir atbildīgs par latviešu karavīriem pilsētā, tādēļ komandants deva pavēli kareivjiem doties uz kazarmām. Pēc šīs rīcības žandarms sagrāba E.Graudiņu aiz pleca un pavēstīja, ka viņš ir arestēts. Komandants sita žandarmam, taču tas paspēja atlēkt, pēc kā poļi, draudot ar ieročiem, piespieda E.Graudiņu un kareivjus sekot viņiem. Ejot garām Muižnieku ielas 101. numuram, kurā atradās latviešu garnizona 1. rota, no ēkas izskrēja kareivji, kas apturēja gājieni. Šajā brīdī ieradās poļu virsnieks un pavēlēja saviem kareivjiem izklīst. Kā ziņoja E.Graudiņš, starpgadījums atstāja "sliktu" iespaidu uz pilsētas iedzīvotājiem.²⁴

Ar to sasprindzinājums neatslāba. 4. aprīlī plkst. 16.00 poļu karavīru grupa kapteiņa vadībā, draudot ar ieročiem, padzina latviešu posteni no Daugavmalas dambja pie poļu būvētā pontonu tilta. E.Graudiņš nekavējoties stājās sakaros ar grupas štāba priekšnieku T.Kučebu, kurš skaidroja incidentu ar "lielu pārpratumu" un solīja pavēlēt netraucēt latviešu postenim ieņemt vietu pie tilta. Tomēr poļu karavīri atkal to nestāvēja. Analogiska rīcība pret latviešu posteni tika pieļauta 5. aprīlī pie prāmja piestātnes Petrogradas ielas galā (pēc E.Graudiņa domām, postenis tur traucētu poļiem iz-

vest no Latvijas preces). Latviešu komandants ziņoja uz Rīgu, ka poļu izturēšanās pēdējo 3 dienu laikā ir izaicinoša - Latvijas karavīri tiek pastāvīgi aizskarti un izzoboti. Uz ielām bez iemesla notiek šaudīšanās, kuras rezultātā vairāki civiliedzīvotāji ievainoti, bet naktīs poļi piekopjot "atklātas laupīšanas". E.Graudiņš uzsvēra, ka viņa karavīri ir ļoti uztraukti par "varmācīģajiem kaimiņiem", un "kuru katru brīdi var izcelties lielas nepatikšanas", tādēļ viņš aizliedzis bez īpašas vajadzības iziet ielās. Savukārt E.Ridzam-Smiglijam E.Graudiņš paziņoja, ka devis savam garnizonam pavēli uzbrukuma gadījumā rīkoties saskaņā ar sardžu dienesta nolikumu - atklājot uguni pret uzbrucējiem.²⁵

6. aprīļa naktī poļi sarīkoja ielās tādu šaudīšanos, ka apgabala priekšniekam A.Bērziņam šķita, ka "mums draudzīgā armija likās traka palikusi".²⁶

8. aprīlī E.Graudiņš kārtējo reizi lūdza Virspavēlnieka štābu dot norādījumus, kā rīkoties, jo nevar uzskatīt par saistošu Rīdza-Smiglija pavēli, kura "dod patvarību darītājiem tik pamatīgas garantijas par viņu neaizskaramību pat tad, ja patvarības vērstas pret Latvijas karavīriem".²⁷ No Rīgas norādījumu joprojām nebija un vajadzēja turpināt rīkoties, vadoties no apstākļiem un uz paša atbildību. Konflikts atrisinājās bez asins izliešanas, taču varēja būt savādāk, ja nebūtu panākta vienošanās Polijas armijas izvešanas lietā Rīgā.

Poļu pārstāvis V.Bortnovskis, kuram bija nopelni konflikta noregulēšanā viņa latviešiem labvēlīgās nostājas dēļ,²⁸ 3. aprīlī diplomātiski uzsvēra, ka karaspēka evakuācija ir

apturēta "no grupas virspavēlnieka neatkarīgu iemeslu dēļ", un sarunas var tikt turpinātas (Bortnovskis informēja latviešus par karaspēka izvešanas apturēšanu tikai 2. aprīlī, pēc atkārtotas pavēles no grupas štāba. 1. aprīlī A.Miškovskim izdevās viņu pārliecināt, ka šāds solis ir pārags, un tas sabojās attiecības). Sekoja piebilde, ka tam jānotiek, balstoties uz 16. janvāra līgumu, pretējā gadījumā sarunas nav iespējamas, jo tas pārsniegtu viņa pilnvaras.²⁹ Šajā pašā dienā J.Balodis lūdza A.Miškovskim panākt karaspēka izvešanu un skaidroja sarežģīto iekšpolitisko situāciju, ko veicina problēmas ar poļu apgādi un "pretvalstisko elementu" aģitāciju (ar to J.Balodis, šķiet domāja sociāldemokrātus, kuri uzstājās pret Latvijas sakariem ar Poliju - Ē.J.). A.Miškovskis atbildēja, ka darīs visu, lai līgumu izpildītu un izteica cerību, ka "ar evakuāciju saistītās tehniskās grūtības drīz izdosies pārvarēt".³⁰

NeNOTEIKTS bija stāvoklis poļu kontrolētajos rajonos. 7. aprīlī Krāslavas komandants P.Maksimovs ziņoja apriņķa komendantam, ka pēc "privātām ziņām un baumām" Latvijas armija pilnībā nomainījusi poļus no Osvejas ezera līdz Daugavai (tās tiešām bija), lūdzot paziņot, kā rokās atrodas militārā vara austrumos no Indricas upes, un vai Krāslavas un Izebelīnes pagasti vēl ir poļu operatīvais rajons. Komandants nezināja, vai viņam, tāpat kā līdz šim, visos jautājumos jāgriežas 3. Leģionu divīzijas štābā.³¹

Ar abpusēju piekāpšanos sarunas Rīgā atjaunojās un tika izstrādāts līguma projekts. Polijas armijas virspavēlniecība deva norādījumus, ka gadījumā, ja latvieši piekritīs prasībām

par Cietokšņa un dzelzceļa tilta palikšanu viņu kontrolē, var piekāpties norēķināšanās jautājumos³² (tieši tāpēc V. Bortnovskis atteicās no kompensācijas par līdz 10. februārim nepiegādātajiem pārtikas produktiem un lopbarību apmēram 20 miljonu Polijas marķu vērtībā³³). 11. aprīlī pulkveži - leitnanti A. Veiss un K. Švīders no Latvijas un kapteinis V. Bortnovskis, poručņiks S. Vojevudzkis no Polijas puses parakstīja līgumu par poļu karaspēka evakuāciju uz Daugavas kreiso krastu. Tajā tika konstatēta nomaiņa frontē un saskaņoti izvešanas noteikumi, kas paredzēja, ka pagaidām Daugavpilī paliks vienīgi poļu nodaļa dzelzceļa apsardzībai no tilta līdz stacijai, to izslēdzot (poļu rīcībā paliekot Cietokšnim), 400 vīru liela tehniskā vienība, kura strādās pie tiltu būves, kā arī 350 vīru liels etapu bataljons noliktavu un iestāžu apsardzībai līdz tiltu nobeigšanai un visu iestāžu evakuācijai; Daugavpils poļu komandantūras darbība izbeigsies pēc 7 dienām, un poļu vienībām būs jāpakļaujas latviešu komandantūrai (18. aprīlī plkst. 18.00 E. Rīdze-Smigļis izpildīja šo punktu³⁴); Daugavpilī paliks "Poļu likvidācijas komisija" visu jautājumu nokārtošanai, kura vienlaicīgi pildīs komandiera funkcijas attiecībā uz poļu daļām pilsētā; pie stacijas komandanta tiks piekomandēts poļu sēkeru virsnieks, kurš atbildēs par īpašuma evakuāciju; Daugavpilī paliks hospitāļi (arī zirgu); munīcijas noliktavas tiks evakuētas pēc plāna, bet neiespējamības gadījumā - pa dzelzceļu pēc tilta sabrukšanas; galīgiem norēķiniem tiks sastādīta kopīga komisija, kurai jāaprēķina pārtikas daudzums, kas bija jāpiegādā Latvijas pusei no 10. janvāra līdz 10. feb-

ruārim, miltu un auzu (vai to aizvietojošu graudu) - no 11. februāra līdz 20. martam, kā arī jāizskata citi norēķinu jautājumi.³⁵

11. aprīlī E.Ridzs-Smiglijs atcēla 2. aprīļa pavēli par karaspēka izvešanas apturēšanu un apstiprināja virspavēlniecības 21. marta pavēles (par evakuāciju) stāšanos spēkā, kā arī aiziešanas kārtību. Tūlīt pēc tam pāri Daugavai pārgāja artilērija un 7. ulānu pulks, bet 18. aprīlī uz Baranovičiem, kur strādās jau aizbraukušās 1. Leģionu divīzijas daļas, devās E.Ridzs-Smiglijs ar štābu.³⁶ Arī 3. Leģionu divīzija gatavojās aiziešanai. 15. aprīlī, sakarā ar poļu strēlnieku - jātnieku posteņu noņemšanu divīzijas štābs no Krāslavas policijas pieprasīja ik dienas piegādāt 5 šķūtniekus (līdz tam ziņnešu lomu pildīja minētie strēlnieki-jātnieki).³⁷ 20. aprīlī Drūjā pāri tikko uzceltajam tiltam³⁸ pārgāja sapieru daļas, 7., 8. un 9. Leģionu, 3. lauka artilērijas un 3. smagās artilērijas pulka divīzions (divīzijas transports un 602. lauka hospitālis jau 18.-19. aprīlī pa dzelzceļu devās uz Daugavpili).³⁹ 21. aprīlī plkst. 9.00 latviešu komandantūras iecirkņa robežu pārgāja pēdējā poļu vienība, bet plkst. 13.00 Krāslavu atstāja divīzijas štābs, dodoties uz Glubokijas rajonu. Krāslavā palika sapieru rota (120-150 vīru) ar 2 virsniekiem, lai nodotu Latvijas komisijai tilta būvi un materiālus (komisija nebija ieradusies vēl 24. aprīlī, un poļi to ar nepacietību gaidīja). Latviešu komandants pieņēma miestu, runājot viņa vārdiem, pilnā kārtībā. Arī pati aiziešana notikusi samērā kārtīgi, ja neskaita dažas izdemolētas ēkas, no kurām bija aizvestas klavieres, veirākas

gleznas. Poļu komandantūra gan vēl apmetās Krāslavas dzelzceļa stacijā un, atkal runājot komandanta P.Maksimova vārdiem, poļu komandants turpināja "radīt nekārtību - aizturēt vilcienus, izdarīt kratīšanas un rekvizīcijas". 23. aprīlī, pēc P.Maksimova pieprasījuma, poļu komandantūra aizbrauca, atstājot atlikušo īpašumu apsardzībai 3 karavīrus. 20. aprīlī Ārlietu ministrs Z.Meierovics paziņoja, ka poļi Latgali atstājuši, bet 22. aprīlī to apstiprināja arī Latvijas preses birojs.⁴⁰

Aizejot poļu daļām, iestādes sadūrās ar vēl kādu nepatīkamu parādību - vērtību izvešanu uz Poliju. 29. martā no Daugavpils pilsētas Rīgas teātra izveda 3 plīša mēbeļu komplektus, 2. aprīlī tika izrautas no rāmjiem un iesaiņotas kastēs skatuves dekorācijas, bet latviešu komandanta atsūtīto virsnieku pat neieleida telpās. 10. aprīlī ziņa par to caur Ārlietu ministriju sasniedza sūtniecību Varšavā un sekretārs P.Oliņš izklāstīja par notikumiem Daugavpilī (konfliktu starp abu armiju karavīriem) Ārlietu ministram S.Petekam. Pēdējais nosūtīja ierēdni uz Ģenerālštābu ar rīkojumu nekārtības izbeigt, izmeklēt un vainīgos sodīt. Bez tam S.Pateks apsūtīja personīgi nosūtīt telegrammu E.Ridzam-Smiglijam, bet 13. aprīlī informēja sūtniecību, ka ar viņu jautājums nokārtots - aizvestās dekorācijas un mēbeles "tikšot visā drīzumā atsūtītas atpakaļ".⁴¹

Tā arī neizdevās atgūt tūlīt pēc Daugavpils atbrīvošanas uz Viļņu aizvesto pilsētas centrālās bibliotēkas daļu. Aprīlī no Izglītības ministrijas atsūtītais kultūras vērtību pilnvarotais V.Melderis konstatēja, ka aizvesti apmē-

ram 4500 sējumi, starp tiem arī ļoti reti izdevumi, bet palikusī bija bibliotēkas mežāķē un mazvērtīgākē daļa. Spriežot pēc poļu karavīru teiktā, grāmatas tika izmantotas Viļņas universitātes bibliotēkas veidošanai.⁴² Bez tam vērtīgas grāmatas un dokumentus izveda arī no Daugavpils un Rēzeknes apriņķu poļu muižnieku bibliotēkām⁴³ (jādomā, ka daudzos gadījumos tas notika ar īpašnieku piekrišanu).

24. aprīlī Daugavpils Cietokšņa ugunsdzēsēju priekšnieks ziņoja, ka poļu likvidācijas komisijas priekšnieks (visu palikušo poļu vienību komandieris) majors Kerkovskis mutiski pavēlējis sagatavot ugunsdzēsamās mašīnas un piederumus izvešanai uz Molodečno līdz 1. maijam, piedraudot ar cietumu nepaklausības gadījumā. Taču komandants E.Graudiņš neko izdarīt nevarēja, jo poļi atteicās ielaist Cietoksnī Latvijas amatpersonas.⁴⁴ Turpmākajās dienās mašīnas un piederumi tika izvesti. 8. maijā Cietoksnī tiešām izcēlās ugunsgrēks, kuru dzēsa pilsētas ugunsdzēsēju komanda (tā stāvēja tālu no Cietokšņa). Uguni ar grūtībām apdzēst izdevās (Cietoksnī visu laiku bija stāvējuši artilērijas zirgi, kuru mēsli netika izvesti. Iestājoties sausam laikam, tie pārvērtās viegli uzliesmojošā materiālā).⁴⁵ Tikai laimīgas sagādīšanās dēļ nenotika lielāka ugunsnelaime. Jautājuma risināšanā tika iesaistīts pat militārais pārstāvis Latvijā A.Miškovskis, kurš 2. jūnijā rakstīja savam Ģenerālštābam, ka ņemot vērā "nepieciešamību uzturēt ar latviešiem iespējami labas attiecības" jau mēģinājis pie Kerkovska panākt ierīču atdošanu, taču viņš atsaucās uz marta beigās doto E.Ridza-Smiglija pavēli.⁴⁶ Nešķiet, ka A.Miškovska darbībai būtu bijuši rezultāti, tā-

pat kā to nebija vēl 1928. gadā uzsāktajiem Latvijas varas iestāžu centieniem atgūt 1920. gadā pazudušo Daugavpils Vladimira pareizticīgo baznīcas Dievmātes ikonu.⁴⁷

Vēl maijā Cietoksnī izvietojās 23. kājnieku pulks majora Rīgela vadībā (sakarā ar padomju pretuzbrukumu 14. maijā, tas 16. maijā no Daugavpils izgāja uz Skrudalienu, kādu laiku atradās pie Drisvjatu ezera, bet 20. maijā devās uz Jodiem⁴⁸), 1. sapieru bataljona 1. rota (150 vīri) aizbrauca uz Kijevu 22. maijā,⁴⁹ bet pilsētas centrā - Krakovas Etapu bataljons (300 vīru) un dažādas nodaļas (vēl 300).⁵⁰ Tomēr poļu karavīru skaits Daugavpilī nebija pastāvīgs. Piemēram, 11. maijā no Grīvas ievēda un Cietoksnī novietoja 5 lielgabalus, bet 12. maijā - apmēram 15 Cietoksnī esošajām rotām pievienojās vēl 1000 karavīru no Daugavas kreisā krasta.⁵¹

Saskaņā ar 11. aprīļa līgumu bija jāizveido jaukta komisija galīgiem norēķiniem. Jau 12. aprīlī tika nolemts, ka Latviju pārstāvēs 2 pārstāvji no Armijas Seimniecības pārvaldes, 1 vai 2 - no Apgādības ministrijas, 1 - no Apsardzības ministrijas Kara būvju un ēku valdes, 1 - no Armijas kontroles un 1 - no Galvenās armijas apgādības pārvaldes. Par vecāko un komisijas līdzpriekšsēdētāju kļuva Galvenās armijas apgādības pārvaldes vecākais sevišķu uzdevumu virsnieks pulkvedis - leitnants P. Skrepce, kuru izsauca no etvaļinājuma (oficiāli viņa darbs komisijā ilga no 5. maija līdz 7. jūnijam).⁵² No Apgādības ministrijas 23. aprīlī tika nozīmēts bijušais tās pārstāvis pie Polijas armijas K. Līkums, kurš joprojām uzturējās Daugavpilī, un Kara ēku un būvju valdei tika pieprasīts nozīmēt savu pārstāvi. Bez tam no Galve-

nās armijas apgādības pārvaldes komisijā darbojās pulkvedis - leitnants F. Jēkabsons, kurš Daugavpilī ieradās tūlīt pēc 11. aprīļa.⁵³ 22. aprīlī J. Balodis pavēlēja komisijai sākt darbu 24. aprīlī. Poļu puses līdzpriekšsēdētājs bija majors Kerkovskis, ar kuru sakaros 25. aprīlī stājās F. Jēkabsons. 26. aprīlī tā sāka poļu atstāto ēku pieņemšanu.⁵⁴

Darba apjoms bija milzīgs. Tika aprēķināts Latvijas pārāds poļu apgādes lietās, vēlreiz analizējot poļu daļu skaitlisko sastāvu un uzturdevas, pieņemtas ēkas un piestādīts rēķins par nodarītajiem materiālajiem zaudējumiem. Bez tam bija jāizskata iedzīvotāju sūdzības par poļu nodarījumiem (tādu 18. maijā bija 7000). Tādēļ P. Skrapce 13. maijā secināja: "Tā kā darbība jābeidz 1. jūnijā un šajā laikā īsā laika dēļ nav iespējams ievēkt un pārbaudīt sūdzību materiālus caur liecinieku nopretināšanu uz vietām u. t. t., komisijai nākas grūti par vienu otru lietu dot galīgu spriedumu". Viņš ieteica šīs lietas nodot civiliestādēm (tas nenotika, un daudzas sūdzības vispār neizskatīja). 2. jūnijā komisijas locekļi, pēc darba nobeigšanas, atgriezās Rīgā.⁵⁵

Vēl komisijas darbības laikā tās sekretāram - kara laika ierēdnim Ābolam poļu pārstāvis - podporučņiks A. Ružickis no 1. Leģionu divīzijas intendantūras piedāvāja 5000 Latvijas rubļus par palīdzību, nogādājot uz Drisu 62 kilogramus saharīna. Ābols ziņoja P. Skrapcem, ka "nācis uz pēdām organizācijai, kas ved aizliegtu tirgošanos ar Poliju un Krieviju caur Drisas rajona fronti". Par to tika informēta arī Iekšējās izlūkošanas daļa, kura deva tālākos norādījumus. Ābols kopā ar spekulantu S. Golmani un poļu kareivi devās

uz Drisu, bet viņiem sekoja 2 aģenti. Drisā Golmenis un līdzzinātājs - vietējais iedzīvotājs I.Sorkins tika apcietināti, bet saharīns konfiscēts. Pie Golmaņa atrada apliecību, ka viņš ir 1. Leģionu divīzijas sagādnieks un eksperts, kuram uz Krāslavu un Drisu jābraukā divīzijas evakuācijas lietās. Lietā bija iejaukti arī vairāki 2. Ventspils pulka kareivji, kuri palīdzēja spekulantiem nogādāt preces pāri fronteī.⁵⁶

1. maijā Daugavpilī ieradās speciāla poļu dzelzceļu komisija, lai nokārtotu dzelzceļa materiālu jautājumu. 11. maijā tā iebruca Rīgā un nākošā dienā noslēdza attiecīgu līgumu ar Latvijas dzelzceļu valdi.⁵⁷ Latvijas puse ieguva nomas tiesības uz 20 IV klases vagoniem.⁵⁸

Kamēr norisinājās norēķināšanās, Daugavpilī atradās poļu karaspēks, kuram gan nebija agrākās ietekmes. Latviešu komandantūra kontrolēja pilsētu, izņemot Cietoksni. Aprīļa beigās un maija sākumā vairāki poļu kareivji par pārkāpumiem tika apcietināti (vēlāk notika sarakste par aizturēto šaujāmieroču atdošanu).⁵⁹ Tomēr poļu karaspēka klātbūtne bija jūtama, un tas joprojām ietekmēja situāciju Daugavpilī. Pilsētas komandantūra nespēja panākt vairāku latviešu tautības poļu kara gūstekņu palikšanu Latvijā. Viņus, neskatoties uz iesniegtajiem lūgumiem, ap 15. aprīli aizveda uz Viļņu, bet uz visiem pieprasījumiem poļu vadība atbildēja, ka šādu gūstekņu tās rīcībā nav.⁶⁰ Attiecības bija sliktas. Maija sākumā starp latviešu un poļu komandantūrām notika sarakste par to, kādā valodā tai vispār jānotiek. Vispirms komandants E.Graudiņš 3 reizes nosūtīja poļu dokumentus at-

pakaļ tikai tāpēc, ka tie nebija latviešu vai krievu valodā, poļu komandantūra 6. maijā paziņoja, ka saskaņā ar E. Ridza-Smiglija agrāk doto rīkojumu, Daugavpilī pagaidām iestādēs galvenā ir poļu valoda, un turpmāk uz vēstulēm citā valodā atbildes netiks dotas. Sekoja piebilde, ka poļu komandantūra nodarbina 3 tulkus, ko varētu darīt arī latviešu komandantūra. Par pēdējās atbildi liecināja E. Graudiņa rezolūcija uz poļu vēstules: "Nesaprotu, nosūtīt atpakaļ".⁶¹ Šī piezīme ir sevišķi daiļrunīga, ņemot vērā, ka E. Graudiņš lieliski pārvaldīja poļu valodu (acīmredzot, jau no bērnības, jo bija dzimis Bornes pagastā, kur bija liels poļu tautības iedzīvotāju skaits).⁶²

No marta Daugavas labo krastu apsargāja Robežsargu 3. un 4. distance. Visai bieži bija konflikti ar poļu posteņiem, kuri arī izvietojās Daugavmalā. Pēc robežsargu 3. rajona priekšnieka sarakstes ar Daugavpils poļu garnizona komandantu, pēdējais 5. maijā informēja, ka devis instrukcijas, lai novērstu turpmāku nesaprašanos starp posteņiem. Tomēr jau 12. maija vakarā latviešu postenis pie pontonu tilta aizturēja poļu bēgļus no Igaunijas, kuri centās izvest 7 vezumus ar personīgajām mantām. Viņiem bija tikai Polijas pārstāvja Latvijā atļauja izbraukšanai, taču trūka Latvijas vīzas (jau 20. aprīlī tika aizturēti 3 poļu tautības bijušie Judeņiča armijas karavīri vienīgi ar Polijas sūtniecības atļauju atgriezties šajā valstī. Toreiz apgabala priekšnieks par to ziņoja Ārlietu ministrijai). Kad karavīri gribēja aizvest bēgļus uz distances štābu, poļu postenis to nepieļāva, un izbraucēji 20 poļu karavīru apsardzībā mierīgi devās pāri

tiltam.⁶³

Turpinājās gadījumi, kad Polijas vai Latvijas armijas formas tērpos ģērbušies cilvēki izdarīja laupīšanas un pat slepkavības (pirms tam iekļūstot dzīvokļos ar ieganstu veikt pārmeklēšanu vai rekvizīju). Šajā sakarā E.Graudiņš 6. maijā izdeva pavēli, kurā uzsvēra, ka nevienam nav tiesību izdarīt rekvizīcijas bez Apsardzības ministrijas atļaujas.⁶⁴

Vēl maija beigās poļu karavīri Daugavpilī atļāvās aizturēt uz ielām iedzīvotājus un nodarbināt tos izkraušanas darbos Kalkūnu dzelzceļa stacijā Daugavas kreisajā krastā.⁶⁵

Situācija saasinājās vēl vairāk, kad 7. maijā pilsētā ieradās poļu poručņiks un Petrogradas ielas 24. namā ierīkoja "Frontes kontroles staciju" (mērķis bija "cīņa pret spiegošanu un nevēlamu personu nokļūšanu valstī un frontē"⁶⁶). Viņš bija pilnvarots izdot atļaujas iebraukšanai Polijā, un 7. maijā lūdza E.Graudiņu nelikt šķēršļus tiem, kuri dodas uz viņa iestādi. Faktiski tādā veidā tika atvērta robeža, tomēr stacija turpināja darboties, neskatoties uz Latvijas iestāžu neapmierinātību. Jūnija sākumā tās priekšnieks skaitījās arī Polijas pārstāvis Daugavpilī poļu lietās. Sakarā ar to viņš 2. jūnijā lūdza Latvijas muitas priekšnieku visas Polijas pavalstnieku lietas un pašus aizturētos poļus nosūtīt viņa rīcībā, savukārt solot visus poļu abos Daugavas krastos aizturētos Latvijas pavalstniekus nosūtīt Latvijas iestādēm. 4. jūnijā E.Graudiņš ziņoja Ārlietu ministrijai, ka kontroles stacija atņem latviešiem, kuri atgriežas Latvijā, naudu (piemēram, 13 virsniekiem no Dienvidkrievijas 3. jūnijā). Uz iebildumu, ka Daugavas labajā krastā šāda rīcība nav pie-

ļaujama un prasību izdarīt noteiktas naudas summas iekasēšanu "poļu krastā", stacijas pārstāvji atbildēja, ka arī Latgales apgabala priekšnieks ievācot naudu no poļiem, kuri dodas uz dzimteni (Istenībā ar Finanšu ministrijas rīkojumu katrs izbraucējs drīkstēja izvest naudas summu, kas nepārsniedza 3000 Latvijas rubļus, pārējo konfiscēja robežsargi). No stacijas darbības, kā vēl 30. jūnijā uzsvēra apgabala priekšnieks, "stipri cieta valdības prestižs".⁶⁷

Minētie apstākļi saglabāja sasprindzinātās attiecības pilsētā starp poļu un latviešu iestādēm. Pat Latgales muižnieks, Polijas armijas Tiesu korpusa apakšpulkvedis M. Svežbiņskis, kurš iebruca Daugavpilī 3. maijā (Polijas Konstitūcijas dienā) guva "nepatīkamu, šausmīgu" iespaidu, jo poļu garnizona sarīkotajā svētku parādē pilsētas centrā bijusi vienīgi "neliela poļu nodaļa, nedaudzi virsnieki un daži vietējie poļi", bet nebijis neviena Latvijas iestāžu pārstāvja, apkārtne - pilnīgi izmirusi.⁶⁸ Šajā situācijā pat šķietami nevainīga rīcība varēja izraisīt neadekvātu otras puses reakciju, neiedziļinoties lietas būtībā. Piemēram, 18. maijā Daugavpilī izlīmētie poļu virspavēlniecības "atgādinājumi karavīriem", kas saturēja vienīgi humāna rakstura pamācības poļupadomju karā iesaistītajiem karavīriem.⁶⁹ Apgabala priekšnieks nekavējoties deva rīkojumu prefektam tos noplēst un caur pilsētas komandantu lūdza poļu militāro vadību turpmāk atturēties no "tamlīdzīgiem sludinājumiem", kā arī ziņoja par notikumu Ārlietu ministrijai, pievienojot 2 daļās seplēstu satraukuma "cēloni".⁷⁰

17. maija vakarā pie E. Graudiņa ieradās Cietokšņa koman-

dants poručņiks Boguslavskis un uztraukti pavēstīja, ka padomju karaspēks pārrāvis Latvijas armijas fronti, ieņemot Krāslavu, bet latvieši panikā atkāpjoties. Sakarā ar to viņš pieprasīja paziņot poļu sapieru vienībai Drūjā, ka tai steidzami jāatkāpjas. Virsnieks skaidroja, ka poļu daļas ir gatavas iziet no Daugavpils pretī Sarkanajai armijai un būtu labi, ja to darītu arī latviešu garnizons. E.Graudiņš atbildēja, ka viņš šādu pavēli nedos un sazinājās ar priekšniecību, noskaidrojot, ka frontē viss ir mierīgi (padomju pretuzbrukums īstenībā notika tikai Polijas armijas frontē - E.J.). Vēlāk E.Graudiņš ziņoja, ka "šādas panikas poļi ceturto reizi atkārtu, kas atstāj sliktu iespaidu uz iedzīvotājiem" (sarunā viņš esot sarkastiski ieteicis poļiem aiziet, ja viņi Daugavpili jūtas nedroši).⁷¹

Politiskās situācijas rezultātā izplatījās pat baumas par Latvijas un Polijas armiju sadursmēm Daugavpili. P.Ra-
dziņš uzskatīja, ka tas lielā mērā ir Padomju spēcīgu dienestu darbības rezultāts, jo to mērķis bija saņaidot abas valstis. Pavasarī Virspavēlnieka štābā ieradās Francijas militārās misijas vadītājs E. di Parkē un lūdza informāciju par poļu-latviešu bruņotajām sadursmēm Daugavpili. Anglijas pārstāvja D.Kenana aģents pat redzējis, ka poļi izšāvuši uz Daugavpili 28 lielgabala šāvienus un sprādzienu bedres pilsētā.⁷²

25. maijā Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas priekšnieks, sakarā ar to, ka "pēc ienākušām ziņām nedēļu atpakaļ poļi esot apšaudījuši ar artilēriju Daugavpili", lūdza E.Graudiņam apstiprinājumu.⁷³ Protams, nekas tam līdzīgs noticis nebija, un drīz par to varēja pārliecināties pats D.Kenans, ko-

pā ar Latvijas Armijas Ētapu un rajonu komandantu priekšnieku P.Silenieku cauri Daugavpiliļ braucot uz Lietuvas armijas ieņemto Subati, Eglaini un Lašiem. D.Kenans Daugavpilī apmeklēja arī poļu garnizona priekšnieku un komandantu, kā arī lūdzta izsniegt poļu kontrolētās teritorijas caurbreukšanas atļauju, uz ko nācās vairākas stundas gaidīt (tas ļoti saniknoja D.Kenanu).⁷⁴

Izklāstītās norises neapšaubāmi bija sarežģītās starptautiskās situācijas atspoguļojums. Kā jau minēts, Polijā ziņa par Latvijas iesaistīšanos miera sarunās izraisīja negatīvu reakciju. Attieksme pret Latviju kļuva ievērojami vēsāka. 10. aprīlī ārlietu ministrs S.Pateks sūtniecības sekretāram P.Oliņam⁷⁵ izteica sarūgtinājumu par Latvijas delegācijas "atturīgo un vēso" toni Varšavas konferencē, kas "gandrīz devis iespaidu", ka sarunājas 2 naidīgas puses" un Pateku īpaši sarūgtinājusi neuzticība pret viņu, kurš esot "latviešu-poļu apvienošanās karsts piekritējs un tagadējā kabineta visradikālākais loceklis, kam jau tā nācies lauzt daudz šķēpu Latvijas labā un tad tāda attieksme". Ministrs žēlojās, ka noticējis delegācijas solījumam aizbraukt uz Rīgu, lai atgrieztos, bet tā devusies "taisni uz Maskevu". Uz P.Oliņa aizrādījumu, ka "arī dažu Polijas delegācijas locekļu tonis bijis ļoti augstprātīgs un pat draudīgs", pirmkārt domājot ar to S.Gutovska uzvešanos, ministrs ļoti kritiski izteicās par pēdējo un uzsvēra, ka vajadzējis tikai dot mējienu, un S.Gutovskis tiktu izslēgts no sarunām. Vienā no militārās komisijas sēdēm abas puses bija vienojušās, ka separāta miera noslēgšana ar Krieviju uz kopīgi pārrunāto principu pame-

ta nelabvēlīgi neietekmēs Latvijas un Polijas attiecības⁷⁶ (šo faktu arī minēja P.Oliņš kā attaisnojumu). Tomēr tas notika cerībā, ka Latvija darīs to saskaņā ar Poliju vai vismaz saziņā ar to. Tādēļ reālā situācija izraisīja pārmetumu virkni, pirmkārt jau pašam S.Patekam (tas izskaidro viņa emocionālo sarunu ar P.Oliņu). Pat samērā liberālās prese runāja par pilnīgu Pateka "taktisko plānu sabrukumu", un Polijas diplomātijas sakāvi⁷⁷ (kāda tā neapšaubāmi bija). Savukārt kāds Seima sociālistu (PPS) deputāts sūtnim A.Ķeniņam izteicās, ka S.Pateku daudzi neuzskata par labu diplomātu, jo viņš nav spējis panākt vienošanos ar Latviju.⁷⁸ Visasāk notikušo novērtēja nacionāldemokrātu prese, kas apgalvoja, ka S.Pateks un valdība atdevuši Latgali un Daugavpili Latvijai, nenodrošinot "kopdarbību" nākotnē (pat ne Polijas "taisnīgo robežprasību" atzīšanu). Rezultātā Varšavā vienkārši nav bijis, ko piedāvāt, jo viss bijis atdots ("pat vairāk, nekā taisnīgi pienāktos") un Latvija, neinformējot Poliju, tūlīt pēc Varšavas konferences sākusi sarunas ar Padomju Krieviju.⁷⁹ Raksturīga bija laikraksta "Kurjer Lwowski" nostāja (līdz nesenam laikam tā redaktors bija aktuālais Ārlietu viceministrs J.Dombskis), kurš rakstīja, ka "Latvija, ar kuru attiecības sāka veidoties labi, pašlaik sāk traucēt un kaitēt Polijai". Tā gan saņēmusi Latgali no Polijas armijas, taču politiski jautājums vēl neesot atrisināts, jo Polijai šķita, ka tā ir jāatgriežas tajā esot jārevidē.⁸⁰

Atsevišķi Seima pārstāvji pat iesniedza projektu par robežas slēgšanu un preču eksporta pārtraukšanu uz Latviju, jo tā esot "redzami atsvešinājusies no Polijas". P.Oliņš sa-

runā ar S.Pateku 15. aprīlī izteica cerību, ka projekts netiks pieņemts, jo Latvija "nebūt nedomā un negrib atsvešināties no Polijas". Ministrs atbildēja "draudzīgā un siltā tonī", izsakot cerību, ka "nervozie bērni" (ar to domājot S.Gutovski un citus viņa domubiedrus) turpmāk "vairs neizjauks mūsu tuvināšanās lietu".⁸¹ Kopumā, kā 16. aprīlī ziņoja M.Hartmanis, diplomātiskajās un militārajās aprindās valdīja zināms rūgtums un neapmierinātība.⁸²

Tomēr Polijā bija arī politiķi, kas centās piemēroties reālajai situācijai, ņemot vērā nepieciešamību par katru cenu vienoties ar Latviju. Zināmā mērā viņu domas atspoguļoja laikraksts "Kurjer Poranny". 16. aprīlī tas apgalvoja, ka abu pušu vēlme un veiktie sagatavošanās darbi vēl arvien ļauj uzlabot Polijas attiecības ar Latviju, bet Polijas prasības pēc "maza Ilūkstes aprinča stūrīša" nosaka vienīgi Baltkrievijas zemju drošības apsvērumi, un nav pamata apgalvojumam, ka Latvijas sarunas ar Krieviju kaut kādā veidā nelabvēlīgi ietekmētu abu pušu labo gribu panākt savstarpēju vienošanos.⁸³ Kaut arī minētais politiskais virziens pakāpeniski guva pārsvaru valdošo aprindu nostājā, saspīlējums izpaudās arī sūtņa B.Boufala⁸⁴ intervijā Latvju demokrātu laikrakstam "Republikas Sargs" 14. aprīlī, kas izvērtēs attiecībām nelabvēlīgā politiskā skandālā. Pēc komandējuma Varšavā, kas ilga no 24. marta līdz 4. aprīlim,⁸⁵ un kura laikā viņš iepazinās ar sarūgtinājumu par Latvijas - Padomju Krievijas sarunām, B.Boufals uzsvēra, ka Polijas un Latvijas attiecības kļuvušas daudz vēsākas, uz ko norāda arī Latvijas miera sarunas ar Krieviju. Jautāts par iemesliem, Boufals tieši neat-

bildēja, bet norādīja uz "dažiem sīkiem pārpratumiem" Latgalē un Liepājā (ar to domājot dažu desmitu poļu tautības dzelzceļnieku atlaišanu no darba un incidentu ar Polijas karogu 1919. gada decembrī - Ē.J.), kā arī uz poļu interešu neievērošanu (tiekot atlaisti valsts valodas nepratēji u.t.t.). Uz jautājumu, kas notiks, ja Latvija noslēgs mieru ar Padomju Krieviju, bet Polija turpinās atrasties kara stāvoklī ar to, sūtnis atbildēja, ka, kaut arī Polija prasīs no Krievijas atteikšanos no visām 1772. gadā Polijā ietilpstošajām zemēm (arī Latgales), tā visas tās neiekļaus savā sastāvā. Iedzīvotājiem tikšot dota iespēja "pašnoteikties". Latvijai jākārto Latgales jautājums ar Poliju, nevis Krieviju, bet gadījumā, ja Latvija pirmā noslēgs mieru, Polija nevarēs atzīt šo līgumu, un savu karaspēku no Latgales neizvedīs, jo Daugavpils tai vajadzīga kā "stratēģisks atbalsta punkts". Vienīgi attiecībā par iespējamo radikālo zemes reformu Latvijā, B.Boufals uzsvēra, ka tā ir katras valsts iekšēja lieta, un Polija neizstāvēs muižnieku intereses Latgalē.⁸⁶

15. aprīlī "Latvijas Kareivī" Simsons asi vērsās pret izteikumiem par to, ka Polija nevarēsot atzīt par Latgali slēgtos līgumus. Pēc viņa domām, B.Boufals paudis Polijas ārpolitikas patiesos nolūkus, kas būtu jāņem vērā valdībai (vēl jo vairāk tāpēc, ka "angļu pārstāvji ir nopietni brīdinājuši poļus Latgalē nelaist, nedz ciest, ka viņi ieņemtu Daugavpili"). Tālāk - "Latgale - Latvijas zeme un nebūtu tās cienīgi, ja tā nedarītu visu, lai atbrīvotu to no sveša jūga". Gadījumā, ja Boufals pārteicies, Polijas valdībai vienalga būtu jāsaprot, ka šis pārstāvis "diez vai spēš vei-

cināt labu saprašanos" un jāmaina viņš uz tādu, "kas prot cienīt Latvijas nacionālo apziņu un tiesisko sajūtu".⁸⁷ Arī "Sociāldemokrāts" atreferēja interviju, uzsvaru liekot uz LSDSP vēl 1919. gadā aizstāvēto tēzi, ka Padomju Krievija būtu atdevusi Latgali bez bruņotas cīņas, un problēmas cēlušās valdības neapdomības dēļ, noslēdzot līgumu par novada kopīgu atbrīvošanu ar poļiem.⁸⁸ Par šo viedokli savukārt "Latvijas Kareivis" asi uzbruka "Sociāldemokrātam", cenšoties pierādīt, ka Padomju Krievija nebūtu labprātīgi atdevusi Latgali, bet gadījumā, ja poļi bez līguma ar Latviju ieņemt Daugavpili, atgūt to būtu ļoti grūti.⁸⁹

Pēc šīs reakcijas Poļu Preses birojs skaidroja, ka intervija atstāstīta nepareizi ("Republikas Sargs" gan apgalvoja, ka "saruna atreferēta bez pārgrozījumiem"⁹⁰). Sagrozīts esot posms par iespējamo mieru ar Padomju Krieviju. B.Boufals teicis, ka "ciktāl Latvijas un Padomju Krievijas nodomātā miera līguma noteikumi šādā vai tādā virzienā tieši aizskartu Polijas intereses, Polijas Republika būs spiesta paturēt sev rīcības brīvību". Polijai neesot nekādu citu pretenziju uz Latgali, kurā dzīvo zināms daudzums poļu, kā vien - "lai viņu intereses tiktu pienācīgi nodrošinātas, un tā nekad nepieļaus, ka Padomju Krievija padara Latgali par "tirgošanās objektu". Vienlaicīgi B.Boufals mēģināja mazināt intervijas iespaidu, laikrakstā "Latvijas Sargs" skaidrojot, ka Latgale viennozīmīgi pieder Latvijai, taču gadījumā, ja tā tiktu atdota lieliniekiem (vai Latvija un Padomju Krievija noslēgtu savienību pret Poliju), Polija būtu spiesta to ieņemt, lai nodrošinātu savu kreiso spārnu. Sūtnis uzsvēra, ka

labvēlības izpausme pret Latviju ir karaspēka izvešana no Latgales, kā arī tas, ka "neviens poļu ierēdnis tur netiek iecelts".⁹¹ Sekoja Simsona atbilde "Latvijas Kareivī", kurā viņš atgādināja, ka Latgale nevis pieder Latvijai, bet ir tās sastāvdaļa, un šādi izteicieni ir apvainojoši; poļu nācija, kura "tik lepna uz nacionālo godu", sapratīs, ko tās pārstāvis atļāvis, izsakot aizdomas, ka Latvija varētu atdot Latgali Krievijai un pat noslēgt savienību ar to.⁹² Turpmākajās dienās tika publicēti vēl vairāki Polijai neidīgi Simsona raksti, vienu no tiem viņš noslēdza ar secinājumu, ka "Boufala kunga tiesiska saprašana un izturēšanās pret Latvijas suverenitāti ir tādas, ka tās ļoti kavē viņa lietderīgu darbu Latvijā".⁹³

Pats B.Boufals 18. aprīlī ziņoja savai Ārlietu ministrijai, ka intervijā teikto balstījis uz baumām par Latvijas valdības gatavību apspriest iespēju atdot daļu Latgales Padomju Krievijai apmaiņā pret "ekonomiskām priekšrocībām". B.Boufals izskaidroja sagrozīto interviju ar "Republikas Sarga" neidīgo nostāju pret Ārlietu ministru Z.Meierovicu, kā arī kārtējo reizi atklāja savas domas par Latviju, atzīmējot, ka "latviešu sabiedriskā doma beidzot parādījusi savu īsto nostāju pret Poliju" un "vienīgi ar konsekventu noteiktību varam atgūt mums šeit pienākošos ietekmi, kuru neguvām, pārāk ātri sniedzot Latvijai bruņotu palīdzību bez garantijām".⁹⁴

Pēc dažām nedēļām presē parādījās intervija ar B.Boufalu, kurā viņš uzsvēra, ka Polijai nav nekādu pretenziju pret Latviju par palīdzību Latgales atbrīvošanā, un Latvijas - Polijas attiecību pamatprincipi nav mainījušies. Polija nelik-

Šot šķēršļus Latvijas sarunām ar Padomju Krieviju. Runājot par ārzemju preses izplatīto ziņu par varbūtējo Polijas sūtņa nomaiņu Latvijā, B.Boufals atzīmēja, ka tā ir bez pamata un Latvijas - Polijas attiecības "pašlaik ir vislabākās, kādas vien var būt divu valstu starpā" (acīmredzot sūtnis tā runāja zināmā mērā pēc vizītes Varšavā pie J.Pilsudska, kurš kārtējo reizi uzdeva darīt visu, lai Latvija nenoslēgtu "pāragru" mieru, nesaprustos ar Lietuvu un cīnīties ar angļu iespaidu Latvijā, bet to visu varēja paveikt vienīgi normalizējot attiecības ar oficiālajām iestādēm un sabiedrību).⁹⁵

Tas bija acīmredzams pārspīlējums, kas šķita sevišķi uzkrītošs pēc nesenajiem sūtņa izteicieniem. Pamats bija arī ziņai par gaidāmo sūtņa maiņu. Sūtniecības sekretārs P.Oliņš Polijas Ārlietu ministrijas darbiniekiem vēl pirms 20. aprīļa pauda neizpratni par interviju: "Ja Boufals Latvijas Satversmes Sapulces priekšvakarā izteic tādā formā patiesības, kuras poļi paši lūdza uzskatīt par Varšavas konferences noslēpumu, tad var iedomāties, cik nelabvēlīgi tas atsauksies uz attiecībām". Teiktais izraisīja satraukumu un P.Oliņš tika lūgts piesūtīt intervijas tulkojumu. 20. aprīlī PPS preses orgāns "Robotnik" asi uzbruka B.Boufalam, kā "konservatīvi un inertī domājošam cilvēkam", izsekot izbrīnu, ka Ārlietu ministrija nosūtījusi viņu darbā uz Latviju. Arī šīs ministrijas Baltijas valstu nodaļas darbinieki privātā sarunā ar P.Oliņu izteica pārliecību, ka B.Boufals drīz tiks atsaukts.⁹⁶ Protams, intervija bija tikai ieganstis sūtņa atcelšanai, jo neapmierinātas ar viņa darbu bija gandrīz visas Polijas politiskās sprindas, ieskaitot Latgales muižniecību, kas pārmeta

B.Boufalam pārlicēju nenoteiktību "poļu minoritātes" tiesību aizstāvēšanā un piekāpību (!) Latvijas iestādēm, kā arī (kopā ar L.Vasiļevski) - "Latgales poliskuma pazudināšanu". Viļņas laikraksts "Nasz Kraj" viņu nodēvēja par "pilnīgi nepiemērotu vienību jebkādiem diplomātiskiem sočiem savas neapbrēķināmības dēļ".⁹⁷

Arī Latvijas sūtņis A.Ķeniņš nonāca zināmā konfliktā ar Polijas Ārlietu ministriju, pirmkārt, uzturot sakarus ar Baltkrievijas un Ukrainas Republiku pārstāvjiem, ar kuriem poļiem bija teritoriālas un politiskas domstarpības. 26. martā A.Ķeniņš iesniedza Ukrainas S.Petļuras valdības pārstāvim šis valsts atzīšanas aktu un pārrunāja turpmākās sadarbības iespējas. Bez tam pirms atgriešanās Varševā (tur viņš ieradās 29. aprīlī) A.Ķeniņš Rīgā tikās ar B.Boufalu, kurš ziņoja uz Varšavu par Latvijas sūtņa stingro apņemšanos pieprasīt 6 Ilūkstes apriņķa pagastu atdošanu Latvijai (vienlaicīgi atzīmējot, ka Z.Meierovics bijis "pielaidīgāks un pielāvis šis teritorijas palikšanu Polijā vai plebiscītu tajā"), pārmetumiem par Polijas agresivitāti austrumos, kuras dēļ izjukušas sarunas Varševā un pārlicību, ka Latgalē etnisku poļu vispār neesot - vienīgi poļu muižnieki, kas ir naidīgi tautai. B.Boufals secināja, ka A.Ķeniņš pieder pie inteliģences daļas, kas "gatava pilnīgi nerēķināties ar mums". Pēc tā visa P.Oliņam Polijas Ārlietu ministrijā tika atklāti norādīts uz sūtņa maiņas vēlamību. Vēlāk A.Ķeniņš ilgākus laika periodus pavadīja Rīgā un viņa pienākumus pildīja P.Oliņš, bet pēdējā prombūtnes laikā - darbvedis F.Doness, taču arī A.Ķeniņš laiku pa laikam atradās Varševā. Tikai 1921. gadā par

sūtni Polijā tika iecelts F. Ņukša.⁹⁸

Neraugoties uz domstarpībām, vēl bija iespējama Polijas un Latvijas militāras konvencijas noslēgšana. 15. aprīlī P. Oliņš iesniedza Polijas ārlietu ministram Latvijas Ārlietu ministrijas oficiālu uzaicinājumu piedalīties Baltijas valstu konferencē Rīgā (tās sākums bija paredzēts 15. maijā), kas apspriestu turpmākās sadarbības galvenos aspektus.⁹⁹

M. Hartmanis 19. aprīlī no Varšavas ziņoja, ka mēneša beigās gaidāms poļu uzbrukums padomju frontē (viņš bija sīki informēts par tā detaļām) ar mērķi ieņemt Gomeļas-Kijevas-Čerkasu līniju. Poļu militārās aprindas izteica nožēlu, ka ar Latviju nav panākta vienošanās "miera slēgšanas jautājumā". Savukārt Hartmanis izteica pārliecību, ka "nogaidot poļu uzbrukumu, vai pat sēkot to kopā, mēs būtu izkaulējuši izdevīgākus noteikumus". Viņš uzskatīja, ka miera sarunu dalībniekiem nevajadzētu sevišķi steigties - "Polijas panākumi frontē var būt stipri sajūtami pie Maskavas konferences galdiem".¹⁰⁰

25. aprīlī Ukrainā sākās Kijevas operācija, un poļi sākotnēji guva ievērojamus panākumus. Daļēji tieši tāpēc viņi diezgan vienaldzīgi izturējās pret Latvijas 15. aprīļa piedāvājumu, kaut tagad arī P. Oliņš ieteica izrādīt pretīmnākšanu Polijai, lai "nostādītu mūs daudz labvēlīgākā un izdevīgākā laikā, ja poļiem patiešām izdodas satriekt lieliniekus".¹⁰¹

Zināmā mērā poļu panākumi Ukrainā ietekmēja Latvijas delegācijas uzvedību Maskavā, kas turpināja uzstāties ar prasību atzīt Latvijai arī Drisas apriņķa pagastus līdz Zarjankas upei (janvārī-februārī šo teritoriju bija atbrīvojuši poļi un Polija bija ieinteresēta, lai tā piederētu Latvijai). Ie-

dzīvotāju nacionālais sastāvs tajos bija strīdīgs. Vēsturiski tās bija seno latgaļu zemes un vēl 20. gados šeit bija daudz latviešu tautības iedzīvotāju. Maijā tika izlemts, ka tur tiks sarīkots iedzīvotāju referendums par valstisko piederību, kurš tā arī nenotika (jau pirms tam daudzi, arī nelatvieši, izteicās par piederību Latvijai vai Polijai).¹⁰² Sarunās Maskavā Latvijas delegācijai tika pastāvīgi pārņemta militārā sadarbība ar Poliju frontē. Maija beigās padomju pārstāvji paziņoja, ka pārtverta poļu pavēle, kas paredz poļu daļu pārvietošanos Daugavas labajā krastā (pārceļoties pie Drūjas). Latvijas pusē šādu varbūtību kategoriski noliedza, atzīstot, ka sakari ar poļiem tiek uzturēti, kas nenozīmē kopdarbību.¹⁰³ Reāli militāra sadarbība notika, kaut arī poļi Daugavas labajā krastā neatradās. Kad maija vidū Sarkanās armijas pretuzbrukuma rezultātā poļi atkāpās (ienaidnieks aiz Dzisnas pārgāja Daugavu). 2. Ventspils pulka 10. rota prāmi šķērsoja Daugavu un ieradās Trudos - poļu bataljons rezervē. Turpmākajās dienās, kamēr poļi veda aktīvu kaujas darbību, rota atradās pozīcijās kreisajā krastā, uzturot sakarus ar poļu 21. kājnieku un 7. ulānu pulka daļām. 28. maijā poļi pārgāja uzbrukumā, un tos ar kauju atbalstīja 2. Ventspils pulka 3. bataljons, ieņemot Usmeņu muižu. Uz poļu lūgumu latvieši nosūtīja tiem vairākas kastes ar ložmetēju lentām. Kopīgās kaujas turpinājās līdz 13. jūnijam, kad 3. bataljons atgriezās Drisē, jo poļi atkal pārņēma savā kontrolē visu Daugavas kreiso krastu.¹⁰⁴ Pastāvēja arī reāli kaujas sakari starp Zemgales divīzijas atsevišķo eskadronu un poļu 18. ulānu pulku. 19. jūnijā no Ļavonpoles rajona

Daugavas kreisajā krastā Gorbuļu rajonā atgriezās eskadrons puse, kura poļu-padomju kauju laikā nodrošināja poļu spārnu.¹⁰⁵ Maijā un jūnijā pie Kurzemes divīzijas kā poļu sakaru virsnieks darbojās poručņiks Švejcers, kurš regulāri informēja savu virspavēlniecību par latviešu daļu stāvokli un uzturēja sakarus starp poļu un latviešu vienībām, bet 12. jūnijā uz Polijas armiju kā sakaru virsnieks no Armijas Virspavēlnieka štāba Operatīvās daļas tika komandēts virsleitnants E.Klūge (20. jūnijā viņš ieradās frontes štābā Minskā, kur to laipni uzņēma virspavēlnieks S.Šeptickis, bet no turienes - 1. armijas štābā Daņilovičos, kopā ar kuru palika frontē gandrīz mēnesi). Turpinājās regulāra izlūkdienesta datu piegāde poļu militārajam pārstāvim Rīgā (gan par padomju karaspēka kustību, gan padomju spiegiem, kas devās uz Poliju). A.Miškovskis saņēma pat tiešas ziņas no pulkveža - leitnanta K.Ramata, kurš maijā atgriezās no sarunām Maskavā, kā arī par tur notiekošo regulāri konsultējās ar armijas Virspavēlnieka štāba vadību (J.Balodis un P.Radziņš viņam apgalvoja, ka štābs ir pret miera noslēgšanu ar Krieviju).¹⁰⁶

Protams, tas viss nepalika noslēpts padomju pusei. 21. jūnijā Latvijas delegācijas loceklis Maskavā J.Vesmanis telegrafēja, ka Latvijai atkal pārmet pamiera neievērošanu. No kaujā kritušie poļu 21. pulka virsnieka dokumentiem redzams, ka viņš bijis sakaru virsnieks pie 3. Jelgavas pulka un uz tiem ir 2. Ventspils pulka vīze no 14. jūnija un 12. Bauskas pulka - no 18. maija. Bez tam Latvijas armijas lidmašīna esot nometusi 3 bumbas uz Ostrovas pilsētu.¹⁰⁷ Arī Polijas prese ar apmierinājumu atzīmēja Latvijas vēlmi Polijas uzvaru ie-

tekmē saskaņot ar to savu austrumu politiku un "milzīgo rezervi", ar kādu Latvijas delegācija Maskavā uzņem padomju priekšlikumus.¹⁰⁸

Maija sākumā Rīgā ieradās Polijas Seima ārlietu komisijas loceklis V.Kameņeckis un Ārlietu ministrijas referents, Baltijas valstu nodaļas priekšnieks A.Tarnovskis (viņus pavadīja konsuls A.Lutze-Birka, kurš atgriezās no Varšavas Rīgā),¹⁰⁹ lai apsveiktu Satversmes Sapulci, nodibinātu ciešākus ekonomiskos sakarus un sagatavotu augsni plašākai politiskai sadarbībai. 9. maijā, pēc A.Lutzes-Birka iniciatīvas notika valdības, preses un tirdzniecības organizāciju apspriede ar poļiem, kurā pārrunāja kopīgas tirdzniecības sabiedrības dibināšanas iespējas. Būdam Latvijā nedēļu, V.Kameņeckis sniedza preseī vairākus pārskatus par abu valstu attiecībām, kuras īpaši uzsvēra, ka Polija nekādā gadījumā nepretendē ne uz vienu Latvijas daļu.¹¹⁰

A.Miškovskis šādi vērtēja situāciju: "No vienas puses bruņote palīdzība un Latgales atzīšana latviešiem, no otras - ģenerāļa Smiglija draudi neizvest karaspēku no Latgales, un, kas bija nesalīdzināmi sliktāks - Polijas sūtniecības preses karš ar Latvijas valdību. Bet tad, kad beidzot viss bija noregulēts un latviešu, poļu Ukrainas uzvaru iespaidā, piedāvāja 9. maijā /acīmredzot kļūda, jo konferenci bija paredzēts sākt 15. maijā - Ē.J./ Rīgā konferenci, kurā būtu jānoslēdz militāra, politiska un ekonomiska konvencija, ar atbildi līdz pēdējam vilcinājāmiem". Sūtnis A.Ķeniņš šajā laikā Varšavā izteicies: "Sakarā ar lielajiem panākumiem Ukrainā Jūs, kungi, vairs neesat ieinteresēti sakaros ar Latviju, kuras

priekšlikumi paliek bez atbildes".¹¹¹ Tikai 4. jūnijā Polijas sūtniecība paziņoja, ka Polijas valdība piekrīt atjaunot poļu-latviešu sarunas ap 15. jūniju un delegācija drīz ieradīsies Rīgā. Latvijas puse bija iecerējusi tajās koncentrēt uzmanību uz saimnieciska rakstura jautājumiem un vēlreiz censties noskaidrot Augškurzemes piederības problēmu.¹¹² Polijas armijas virspavēlniecības 13. jūnija ziņojumā teikts, ka konferencei jābūtu Rīgā 16. jūnijā, bet šajā dienā atzīmēts, ka sarunas ar latviešiem vēl nav sākušās Polijas valdības kabineta krīzes dēļ, kaut arī no Latvijas puses nekādas "svārstības" attieksmē nav vērojamas. Vēl jūnija beigās Polijas prese uzsvēra, ka "Baltijas valstu konference Rīgā tiek aktīvi gatavota un notiks jūlija sākumā", bet 5. jūlijā Polijas Telegrāfa aģentūra no Helsinkiem vēstīja, ka saskaņā ar Latvijas Ārlietu ministriju konference sāks darbu Rīgā 20. jūlijā. Taču bija jau par vēlu.¹¹³ Polijas iekšpolitisko problēmu dēļ atliktās sarunas poļu-padomju kara rezultātā pagaidām kļuva neiespējamas, un Bulduru konference sanāca tikai augusta sākumā jau pilnīgi citā politiskā situācijā.

Neraugoties uz B.Boufala optimistiskajiem paziņojumiem presē, jūnija pirmajā dekādē Latvijā izplatījās vēsts, ka viņš izsaukts uz Varšavu, lai nozīmētu citā darbā. Tika minēti iespējamie kandidāti sūtņa amatam Rīgā, starp kuriem bija arī profesors V.Kameņeckis.¹¹⁴ Šī kandidatūra Latvijas politikajās aprindās izraisīja pozitīvu reakciju, jo viņš radīja Latvijai labvēlīga politika iespaidu. Jūnija vidū tika paziņots, ka Polijas pārstāvja pienākumus līdz jaunā sūtņa atbraukšanai pildīs konsuls A.Lutze-Birke,¹¹⁵ un B.Boufals at-

stāja Latviju. Jūlijā viņš vēl atgriezās, oficiāli atvadījās no valdības un 10. augustā aizbrauca pavisam. Pirms tam laikraksta "Latvijas Kareivis" līdzstrādnieks mēģināja iegūt no viņa interviju, taču bijušais sūtnis kategoriski atteicās runāt ar šīs avīzes pārstāvi.¹¹⁶

Savukārt sūtniecības sekretārs P.Oliņš sarunā ar "Latvijas Kareivja" korespondentu uzsvēra, ka Latvijas un Polijas attiecības, "neraugoties uz tām nekārtībām un sarūgtinājumu Latgalē un Daugavpilī, ko nodarīja aizejošās poļu karaspēka daļas" ir "samērā labas" un atzīmēja, ka "dažas no minētām nepatīkšanām nebūtu notikušas, ja poļi būtu plešāk un tuvāk informēti par Latviju". Pēc P.Oliņa domām, daudzi poļi neatšķīra Latviju no Lietuvas nosaukuma līdzības dēļ, "tādēļ bieži naidis pret Lietuvu aiz pārpratuma tiek pārnesta arī uz Latviju".¹¹⁷

Tomēr tas, protams, bija tikai aizbildinājums. Īstenībā tika uzkurināta naidīga attieksme arī pret Latviju, un 1 no galvenajiem līdzekļiem bija runas par poļu tautības iedzīvotāju tiesību ierobežošanu Latvijā.

Ļoti lielā mērā šāda saturs informāciju izplatīja Polijā esošā Latgales muižniecības aktīvākā daļa. Pirms J.Pilsudske brauciena uz Daugavpili M.Kosakovskis (Austrumzemju civilās pārvaldes ierēdnis) atzīmēja dienasgrāmatā, ka Latvijas draudzība nopirkta par dārgu cenu - tai atdota Latgale, taču "Latgales poļu pārstāvji", kaut arī "sirdij esiņojot, sapratuši, ka Polijas valstiskā politika ir svarīgāka nekā apgabala problemātiskais izdevīgums". Tādēļ savu mekoriālu "tikai" ar prasību, lai Latgali pārvaldītu Latgales

latvietis - katolis, viņi piekrituši iesniegt Pilsudskim nevis Daugavpili, bet Viļņi.¹¹⁸ Īstenībā Latgales muižnieku prasības nebija tik niecīgas, kas redzams no Baltkrievijas un Latgales zemju poļu nacionālās padomes 9. martā Ārlietu ministrijā iesniegtajiem priekšlikumiem par prasībām, kādas, pēc iesniedzēju (šīs organizācijas prezidija locekļu V.Dovgjalo, V.Vasiļevska u.c.) domām, vajadzētu izvirzīt Latvijas valdībai: Latgalei jābūt autonomai, ar savu Seimu; poļiem saglabājas tiesības ieņemt valsts amatus, poļu ievēlēta komiteja sadala piešķirto proporcionālo budžeta daļu, poļu valoda līdztiesīga latviešu valodai, poļu zemes īpašuma tiesības neaizskaramas, poļu skolas uztur valsts, Latvijas valdībā poļu lietu ministra amats (tajā - poļis no Latgales), Latgales poļi drīkst brīvi izvēlēties pavalstniecību u.t.t.¹¹⁹ Prasības bija tik pārspīlētas, ka tās Ārlietu ministrija neņēma nopietni, tomēr šīs aktivitātes nepalika apslēptas Latvijas valdībai, jo daudzi no muižniekiem atradās augstos amatos Polijas armijā un iestādēs.¹²⁰ M.Hartmanis marta beigās ziņoja, ka ir pretenzijas par izturēšanos pret poļu muižniekiem Latgalē, kas nepelnīti tiek "jaukti" ar vāciešiem. Ziņojuma autors tomēr uzskatīja, ka līdzība ir liela: poļu muižnieki tāpat kalpināja latviešu tautu un nav viņu nopelns, ka Latvija ir labākās attiecībās ar Poliju, nekā ar Vāciju. Viņš raksta: "Visi ļoti mīl savu mazo dzimteni - Latgali, jeb pareizāk sakot - savus neizsmeļamos bagātību avotus. Viņi grib paturēt savas lielās muižas un nevienam nenāk ne prātā pāriet mūsu pavalstniecībā. Labprāt grib braukt turp un uzsākt darbu kā sabiedriski darbinieki, paliekot poļu dienes-

tā. Viņi cer, ka priekš viņiem, poļiem būs sevišķas privilēģijas, un, ka viņu privātais īpašums netiks ne aizskarts, ne dalīts - ka par to rūpēsies poļu valdība... Latgales muižniecība tiek Polijā oficiāli uzskatīta kā avangards priekš Latgales iegūšanas Polijas pilnam un nedalītam iespaidam".¹²¹

Jāpiezīmē, ka Latvijas valdība izdeva rīkojumu, ka visiem zemes īpašniekiem jāatgriežas savos īpašumos līdz 10. martam, bet Latgalē - līdz 15. martam. Pēc tam pamestos īpašumus pārņēma savā rīcībā valsts (sākotnēji šo rīcību dažī poļu preses izdevumi vērtēja pozitīvi). Martā Polijas sūtniecība gan lūdza atlikt "muižu sekvestrēšanu" Latgalē līdz 15. aprīlim, bet saņēma atbildi, ka sekvestrēšana nenotiek, muižas tiek pārņemtas valsts īpašumā tikai tad, ja tām nav īpašnieku vai pārvaldnieku, kas notiek stingrā saskaņā ar 1919. gada 9. septembra likumu un 1920. gada 30. janvāra noteikumiem.¹²²

Reālais poļu stāvoklis bija apmierinošs, kaut arī Latgalē notika atsevišķi ierēdņu neiecietības gadījumi pret daudzajiem minoritāšu pārstāvjiem, tajā skaitā - poļiem. Jau 1919./1920. mācību gadā atbrīvotajā valsts daļā darbojās 17 poļu pamatskolas ar 3600 skolniekiem un 120 skolotājiem (nākošajā mācību gadā bija jau 19 pamatskolas un 1 vidusskola ar 4558 skolniekiem un 163 skolotājiem).¹²³ 1920. gadā atjaunoja darbību poļu izglītības biedrība "Oświata" Rīgā,¹²⁴ un nodibinājās Liepājas poļu labdarības biedrība,¹²⁵ vēlāk - vēl vairākas sabiedriskās organizācijas. Rīgā no 1920. gada rudens un Daugavpilī no 1920. gada janvāra dar-

bojās poļu skautu (harceru) vienības, kuras vēlāk iekļāvās Latvijas Skautu Centrālajā organizācijā.¹²⁶ 1920. gada 3. maijā Rīgā vietējie poļi aizsāka Polijas nacionālo svētku (konstitūcijas dienas) atzīmēšanas tradīciju Latvijā, piedaloties sūtnim B. Boufalam un sūtnim Igaunijā L. Vasilevskim.¹²⁷ Rīgā vispār savu stāvokli par labu atzina paši poļi, uzsverot, ka līdz šim poļu sabiedrība šeit dalījusi 2 daļās: nelielā bagātas poļu inteliģences daļā, kas "krievu" laikos ieņēmusi augstus amatus un arī tagad ir noskaņota vai nu ruso- vai ģermanofiliski, neizprotot jauno Latvijas valsti, neticot tās pastāvēšanai, ^{un} politiski diezgan neapzinīgā ... poļu strādnieku - amatnieku masā (vispār no pirmskara 35 000 poļu Rīgā bija palikuši apmēram 3000 cilvēku).¹²⁸ Bija vērojama zināmas poļu daļas atgriešanās Polijā, ko, cita starpā, izraisīja jaunie apstākļi (latviešu valodas prasmes nepieciešamība, lai ieņemtu amatus u. t. t.). Viens no reālāk domājošajiem un pret Latviju labvēlīgāk noskaņotajiem Polijas publicistiem J. Cinarskis atzina par pe-reizu Latvijas valdības valodas politiku, uzsverot, ka abas puses neizrādīja īpašu vēlmi tuvināties, kaut arī tas bija nepieciešams, ņemot vērā to, ka "Polijai Rīgā un Latvijā Polijai vienmēr būs savas intereses". Viņš uzsvēra nepieciešamību atšķirīgajās vēsturiskajās tradīcijās augušajai poļu inteliģencei pārvarēt aizspriedumus un tuvināties "strādīgajai, morāli veselajai latviešu tautai, kurai šo īpašību dēļ paredzama skaista nākotne".¹²⁹

1920. gada jūnijā Latvijā, saskaņā ar tautas skaitīšanas datiem, bija 52 244 poļu tautības iedzīvotāji (Rīgā -

3321, Vidzemē - 1314, Kurzemē - 3749, Zemgalē - 11 256, Latgalē - 27 990), no kuriem 40 872 bija Latvijas pavalstnieki. Starp pārējiem 4254 bija Polijas, 3533 - Lietuvas, 1101 - Krievijas, 519 - Baltkrievijas, 44 - Vācijas, 14 - Igaunijas un 68 citu valstu pavalstnieki. Lauksaimniecībā bija nodarbināti 72,71%, bet rūpniecībā - 10,39%.¹³⁰

Kā redzams, lielākais poļu daudzums bija Latgalē un tieši šeit visbiežāk radās konfliktsituācijas starp valsts iestādēm un poļu mazākumtautības pārstāvjiem. No vienas puses to izraisīja pirms tam privileģētās poļu zemes īpašnieku un inteliģences¹³¹ nevēlēšanās samierināties ar jauno kārtību, kurā tiem draudēja īpašumu zaudēšana un bija jāmācās latviešu valoda, no otras - jauno latviešu ierēdņu dažkārt pārspīlētā cenšanās pēc iespējas ātrāk šīs bijušās privilēģijas likvidēt. Pēdējais notika apstākļos, kad Latgales jautājums politiski vēl tika pārrunāts Latvijai neļāvīgajās poļu politiskajās aprindās, kuras kā galveno argumentu parasti minēja Latgales poliskumu un poļu kultūras dominanti tur. Tas izraisīja iestāžu papildu neuzticību pret vietējiem poļiem un cenšanos neitralizēt verbūtējos mēģinājumus panākt Latgales valstiskās piederības maiņu. Polijas puse pārmeta latviešiem poļu tautības dzelzceļnieku atļaušanu Daugavpilī (kā jau minēts, netaisnīgi), vienīgā Daugavpils poļu mācītāja F.Hordzejeviča pārceļšanu uz citu vietu, rupju karavīru izturēšanos pret poļu zemes īpašniekiem viņu tautības dēļ, poļu skolu nepietiekamu atbalstīšanu u.t.t.¹³² Sevišķi asi Latvijai poļu minoritātes tiesību ierobežošana tika pārņemta pēc Satversmes sapulces

un pašvaldību vēlēšanām.

Par savu faktisko neveiksmi pirmajās poļiem gan bija jāvaino sevi. Neilgi pirms vēlēšanām tika izveidota Poļu Centrālā vēlēšanu komiteja ar Tautas Padomes locekli un Polijas konsulu J.Salceviču priekšgalā. Tā nolēma Latgalē sastādīt sarakstu (ar 14 kandidātiem) kopīgi ar latviešu mazgruntnieku savienību, tādējādi, ka poļu pārstāvji ieņēma tajā 2. (J.Salcevičs), 4., 5. un dažas tālākās vietas. Saraksta galvenā prasība bija panākt zināmu Latgales autonomiju (Rīgā poļi savu sarakstu neizvirzīja, bet balsoja par K.Ulmaņa Zemnieku savienības sarakstu, jo šīs partijas pārstāvji bija visai cerīgi izteikušies par Latgales autonomijas tiesībām).¹³³ Interesanti, ka 8. aprīlī Daugavpilī iebrauca Latgales muižnieks un Polijas armijas Tiesu korpusa apakšpulkvedis M.Svežbiņskis (faktiski - dienesta komandējumā), lai vadītu poļu priekšvēlēšanu kampaņu. Viņš konstatēja, ka sarakstam iegūt paredzētās 4-5 vietas izredzes ir vājas, jo daudzi poļu iedzīvotāji par vēlēšanām neinteresējās, bet vienīgais aģitācijas veids bija "bezkrāsaini uzsaukumi krievu valodā". Tomēr viņš organizēja Daugavpilī poļu sepulci, iesaistīja aģitācijas darbā 27 poļu skolotājas, par savākte naudu organizēja aģitācijas plakātu iespiešanu Viļņā.¹³⁴ Taču latviešu un it īpaši latgaliešu prese uzsāka ārkārtīgi asu kampaņu pret "poļu un kārklū poļaku" listi, apgalvojot, ka tā pārstāv muižnieku intereses.¹³⁵ Tas bija viens no iemesliem, kāpēc "12. liste" 18. un 19. aprīlī Latgalē ieguva tikai 5525 balsis: Daugavpilī - 1590 (pilsētā ebreji saņēma 1097, krievi - 791, bet 5 latviešu saraksti -

320 balsis), Daugavpils apriņķī - vēl 2782 (Krāslavas pagastā - 486, Kapiņu - 504), Rēzeknes apriņķī - 959 un Ludzas - 407 balsis.¹³⁶ Tas deva iespēju ieiet sapulcē tikai 1 kandidātam no listes, un šis deputāts bija mazgruntnieku savienības 1. numurs - ar polieti precētais un pārpolotais N. Skangelis. Kaut arī pirms vēlēšanām viņš M. Svežbiņskim apsoliya ievēlēšanas gadījumā aizstāvēt poļu intereses,¹³⁷ pēc tās N. Skangelis deklarēja, ka tomēr jūtas kā latvietis un apsolās vienīgi risināt atsevišķus ar poļiem saistītus jautājumus, publiski poļu tiesības neaizstāvēt.¹³⁸ Polijas sūtniecība faktiski neveiksmi izskaidroja ar iedzīvotāju apātiju, poļu inteliģences lielākās daļas prombūtni, varas iestāžu spiedienu, latviešu garīdznieku naidīgumu, pretaģitāciju, nevajadzīgu sabiedrošanos ar mazgruntnieku savienību, atsevišķu poļu muižnieku pārlieku augstajām prasībām nomniekiem, kā arī Latvijas un Polijas armiju okupāciju (un tās sekām).¹³⁹

Savukārt jūnijā notika pilsētu pašvaldību vēlēšanas. Daugavpilī domes vēlēšanām tika izvirzīti 14 saraksti (3 latviešu, 5 ebreju, 3 krievu, 2 krievu-ebreju un 1 poļu). 20. jūnijā tajās piedalījās pāri par 7000 vēlētāju (72,6% balsstiesīgo), domē ievēlot 21 poli (poļu saraksts saņēma 2560 balsis), 20 ebrejus, 10 krievus (no tiem 7 vecticībniekus) un 9 latviešus.¹⁴⁰ Tūlīt pēc rezultātu pasludināšanas apgabala priekšnieks A. Bērziņš mēģināja panākt to izsludināšanu par nederīgiem, jo daudzi ievēlētie neesot Latvijas pavalstnieki (viņi nebija iespējuši apmaiņā izņemt Latvijas pases. Ņemot vērā to, ka bija dots rīkojums apmaiņu izdarīt līdz 1. augustam, jāatzīst to vienīgi par ieganstu vēlmei

nepieļaut pārāk "sveštautisku" domes sastāvu). Savukārt Polijas pārstāvniecība uzsāka aktīvu pretdarbību A. Bērziņa centieniem. 23. jūnijā Z. Meierovics sarunā ar ģenerālkonsulu A. Lutzi-Birku pat apsūdzēja, ka A. Bērziņš tiks atcelts no amata¹⁴¹ (acīmredzot tas bija vienkārši mēģinājums nomierināt Polijas pārstāvjus, jo tas nenotika). Pirmā domes sēde notika 27. jūnijā, bet 28. jūnijā apgabala priekšnieks apturēja 16 domnieku (starp viņiem 10 poļu) pilnvaras uz kara stāvokļa laiku. Poļu frakcija, protestējot pret to, atstāja sēdi. Pēc ilgām strīdām domē aizliedza strādāt pavisam 10 domniekiem - 3 ebrejiem un 7 poļiem. Par tās priekšsēdētāju ievēlēja Leconu, pilsētas galvas amatā palika Zinkels, bet valdē iegāja Kopilovskis, Čālītis, Ravgins un Predtečenskis.¹⁴² Savukārt Rēzeknes domes vēlēšanās no poļu iesniegtā 6 kandidātu saraksta ar 34 vēlētāju parakstiem formālu iemeslu dēļ izsvītvoja vispirms 2 kandidātus un anulēja 18 vēlētāju parakstus (to īpašniekiem nebija Latvijas pasu), bet pirms pašām vēlēšanām - vēl 2, tādējādi palika tikai 14 vēlētāju paraksti, un saraksts tika anulēts (vajadzēja vismaz 15). Ludzā pilsētas domē ievēlēja 3 poļus (no 20 domniekiem).¹⁴³

Notiekošais pašvaldību vēlēšanās un citi apstākļi bija iegansts jaunam Latvijai naidīgu rakstu vilnim Polijas presē, kas bija vērojams jūnijā un jūlija sākumā. Galvenā apsūdzība tajos - poļu vajāšanā Latvijā (Latgalē). Kādā Polijas Telegrāfa aģentūras ziņojumā bija pat teikts, ka Latvijas valdība gatavojas pārvietot Letgales centrālo administrāciju no Daugavpils, kur ir liels poļu iedzīvotāju skaits,

uz Rēzekni, tādējādi mazinot pirmās nozīmi.¹⁴⁴ Laikraksts "Naród", kurš līdz šim bija aizstāvējis J.Pilsudska Latvijai labvēlīgo politisko kursu, publicēja anonīma "Polijas pašvalstnieka" vērojumu Latgalē, kuros tas, pēc gariem un plašiem nekārtības, postažas un latgaliešu nepatikas pret luterāņiem aprakstiem, secināja, ka lielākā iedzīvotāju daļa (arī latviešu katoļi un krievu vecticībnieki) "labprāt sagaidītu poļu okupāciju".¹⁴⁵ Nacionāldemokrātu "Gazeta Warszawska" turpināja žēloties par "poliskās" Daugavpils atdošanu Latvijai pret politiskiem "labumiem", kuri neesot saņemti, kā arī aicināja valdību beidzot iejaukties (protestējot Latvijas valdībai) un aizstāvēt Latgales poļus, kuri tiek ierobežoti tiesībās.¹⁴⁶ Presē ievietoto rakstu virsraksti liecināja par to saturu: "Latvija pret Poliju", "Poļu Inflantijas pezaudēšana", "Poļu vajāšana Inflantijā" u.t.t.¹⁴⁷ Laikraksts "Rzeczpospolita" 5. jūlijā aplūkoja poļu vēsturi Latgalē sākot ar I pasaules karu, lielinieku laika represijas un poļu karaspēka atnākšanu, ko iedzīvotāju vairākums sveicis cerībā, ka "poļu vara paliks Inflantijā un beidzot vajātie, nomocītie iedzīvotāji atgūsies tās aizsardzībā". Tomēr noticis savādāk un poļiem tīkot aizliegtas sapulces (kara stāvokļa laikā tās bija aizliegtas visiem - Ē.J.), ierēdņus atbrīvo no darba latviešu valodas nezināšanas dēļ, muižniekiem atņemti vairāki zemes īpašumi, kas sadalīti latviešu (ne poļu) zemnieku starpā. Visu šo "vajāšanu" rezultātā "arvien biežāk redzami mantu vezumi, kas dodas uz Daugavas kreiso krastu".¹⁴⁸ Pēdējais apgalvojums bija īpaši absurds, jo nekāda masveida poļu bēgšana no

Latvijas nenotika. M.Svežbiņskis atzīst, ka laikā no 1917. līdz 1920. gadam Latgali kopumā atstāja apmēram 120 poļu muižnieku ģimenes (viņu lielākā daļa - 1918. gada beigās, ienākot Sarkanajai armijai).¹⁴⁹ Bez tam Polijā atgriezās neliels skaits Latgalē patvērumu radušo I pasaules kara bēgļu un dažādu sabiedrisko šķiru pārstāvju no Rīgas (vēl februārī poļu štābs Daugavpilī izdeva rīkojumu, kas pieļāva tikai bēgļu un no darba atbrīvoto dzelzceļnieku atgriešanos Polijā, pārējiem tas bija atļauts vienīgi "ārkārtējos gadījumos",¹⁵⁰ tātad viņu nebija daudz). Minētais apgalvojums varēja attiekties vienīgi uz poļu tautības bēgļiem, kuri cauri Igaunijai un Latvijai atgriezās dzimtenē no Krievijas. Šādu bēgļu grupas (parasti 100-300 cilvēku lielas) no Igaunijas ieradās regulāri, ar Latvijas armijas Virspavēlnieka štāba Satiksmes daļas līdzekļiem tika pa dzelzceļu nogādātas Rīgā, no kurienes devās cauri Daugavpilij uz Poliju.¹⁵¹ Daļa no bēgļiem, parasti īslaicīgi, Rīgā apmetās Iekšlietu ministrijas Gūstekņu un bēgļu nodaļas patversmē Kazaku ielā 3/5 (laikā no 1919. gada augusta līdz 1920. gada 30. aprīlim tur bija dzīvojuši 94 poļu bēgļi).¹⁵²

Tādējādi varbūtējais Baltijas valstu konferences saaukšanas laiks nebija īpaši labvēlīgs, jo Latvijas - Polijas attiecībās vērojams zināms saasinājums. Sasprindzinātas tās bija arī ar Lietuvu. Aprīļa beigās lietuvieši padzina latviešu komandantu no Mažeiku dzelzceļa stacijas,¹⁵³ bet 2. maijā Rīgā tika šauts uz Lietuvas miera sarunu delegāciju, kas atradās ceļā uz Maskavu.¹⁵⁴ Polijas Ģenerālštābs 1. jūnijā novērtēja situāciju sekojoši: "Kaut arī latviešus

spēcīgi ietekmē lietuviešu šovinistiskie uzskati un teritorālās prasības, kā arī biežie uzbrukumi latviešu posteņiem uz robežas, nevar būt ne runas par Latvijas palīdzību Polijai gadījumā, ja lietuvieši uzbrukt Viļņai".¹⁵⁵ Savukārt Latvijas armijas Virspavēlnieka štābs 1. jūnijā izdeva pavēli, kurā izsludināja vairāku Lietuvas armijas latviešu tautības virsnieku vārdus, nosaucot viņus par dezertieriem, kuri "šajā, Latvijai tik grūtajā laikā, kad tās jaun-
uzbūves darbā nepieciešams ikviens pilsonis ..., patīgu nolūku vadīti, atgriezuši savai dzimtenei muguru un kļūst par savas tautas un valsts noliedzējiem".¹⁵⁶

Kaut arī šajā laikā Latvijas valdība nopietni rēķinājās ar iespēju, ka 6 Daugavas kreisās krasta pagasti paliks Polijas sastāvā, tomēr iestādes Latgalē turpināja izrādīt interesi par šo apgabalu. 13. jūnijā Daugavpils komendantam E.Graudiņam izdevās panākt poļu komandantūras piekrišanu Kurzemes divīzijas luterāņu mācītāja E.Stanges braucienam uz turieni, lai noturētu dievkalpojumu un izdarītu iesvētīšanu Sīķeles baznīcā. Tajā pašā dienā E.Stange, kuru pavadīja arī apgabala priekšnieks A.Bērziņš un E.Graudiņš, izbrauca uz Bornes pagastu (tas bija E.Graudiņa dzimtais pagasts). 14. jūnijā no rīta izpostītajā Bornes luterāņu dievnāmā notika kupli apmeklēts dievkalpojums. Kamēr mācītājs aizpildīja baznīcas grāmatu, A.Bērziņš pie dievnama vairāk par stundu skaidroja iedzīvotājiem Latvijas valsts iekārtu un uzbūvi, bet dievkalpojumā mācītājs aicināja lūgt dievu par "brīvu, neatkerīgu Latviju, mūsu dzimtenes visiem novadiem - arī tiem, kas vēl nav atbrīvoti, kā arī par Satversmes

Sapulci". No Bornes mācītājs ar pavadītājiem devās uz Siķeli, kur atkārtojās tas pats. E.Stange palika Siķelē, bet E.Greudiņš un A.Bērziņš "pēc iespējas ātri devās uz Daugavas labo krastu", kur nonāca "bez kādiem incidentiem un traucējumiem". Tajā pašā dienā A.Bērziņš lūdza Zemgales divīzijas štābu nokārtot latviešu preses nosūtīšanu poļu ieņemto pagastu latviešu tautības iedzīvotājiem.¹⁵⁷

Pēc Latvijas tautas skaitīšanas datiem strīdīgajā, apmēram 1500 kvadrātkilometru lielajā teritorijā, kas aptvēra Bornes, Demenes, Kalkūnu, Skrudalienas, Sālienā un Borovkas (no 1925. gada - Silenes) pagastus, kā arī Grīvas pilsētu, 1921. gada februārī¹⁵⁸ bija (pagastos) 18 571 iedzīvotājs, no tiem 1702 latvieši, 6116 poļi, 758 lietuvieši, 3015 baltkrievi, 6612 krievi, 45 vācieši un 323 ebreji. Poļu puses 1919. gada decembrī izdarītā skaitīšana pagastos konstatēja 9207 poļus, 1273 baltkrievus, 251 lietuvieti, 5068 krievus, 1396 latviešus, 134 ebrejus un 131 citu tautību pārstāvi.¹⁵⁹ Savukārt Grīvas pilsētā, saskaņā ar latviešu datiem, bija 2458 iedzīvotāji: 332 krievi (54,2%), 855 poļi (34,8%), 161 ebrejs, 49 latvieši, 42 lietuvieši un 19 vācieši, bet poļu - 1673 iedzīvotāji, no kuriem poļu 38,7%, krievu - 52,4%, ebreju - 5,3%, baltkrievu - 1,1%, latviešu un citu tautību pārstāvju - 2,5%.¹⁶⁰

Tādējādi abu pušu dati, kaut arī atšķirīgi, liecināja, ka minētajā teritorijā ir ļoti maz latviešu. Tam bija vairāki iemesli. Vēl nesēnā pagātnē šis Kurzemes guberņas nostūrī bija neapšaubāmi latvisks novads, par ko liecināja gan draudžu konfesionālais sastāvs, gan vietvārdi.¹⁶¹ Tomēr vai-

rākus gadsimtus apgabalā ieplūda salīdzinoši daudz poļu, krievu un citu tautību iedzīvotāju, zemes īpašums atradās galvenokārt poļu rokās, pakāpeniski izzuda luterāņu draudzes, bet latviešu iedzīvotāji zaudēja nacionālo identitāti. Vēl mūsdienās apgabalā dzīvo salīdzinoši daudz cilvēku, kuri nav līdz galam pārliecināti par savu tautību. Tādi bija arī 30. gados, un viņi bija viegli ietekmējami tautas skaitīšanās uzrādīt kādam vēlamo tautību. Ar to izskaidrojamas nedabiskās izmaiņas nacionālajā sastāvā 20. un 30. gados.¹⁶²

1920. gada vasarā, pilnīgi negaidot, Daugavas kreisā krasta teritorijas liktenis izšķīrās poļu-pačomju kara notikumu rezultātā. 25. aprīlī Ukrainā sāktais poļu un Petļuras spēku kopīgais uzbrukums attīstījās līdz 26. maijam, kad Sarkanā armija pārgāja pretuzbrukumā pie Kijevas. Šajā laikā frontes ziemeļos darbība bija nenozīmīga. 4. jūlijā no rīta, pēc miglas izklišanas, uzbrukumā pārgāja arī Rietumu frontes daļas Baltkrievijā (veicot stundu ilgu artilērijas sagatavošanos, kas iznīcināja drēšu aizžogojumus). Poļu karaspēka apakšgrupe "Dźwina" (33. kājnieku pulks, 155. pulka bataljons un 18. ulāņu pulka 1. divīzions, artilērija), kuras uzdevums bija segt frontes spārnu un uzturēt sakarus ar Latvijas armiju, neraugoties uz ienaidnieka 5-kārtīgo pārsvaru artilērijā, noturējās līdz plkst. 15.00, tad nekārtībā atkāpās.¹⁶³ Tas pats notika arī citos frontes sektoros.

Daugavpili un Ilūkstes apriņķi dislocētajam poļu karaspēkam līdz ar to draudēja atšķelšana. Bija skaidrs, ka

neizdosies apturēt uzbrukumu. Savukārt Sarkanās armijas 3. kavalērijas korpuss Gaja vadībā virzījās gar Dzisnas upi, un tā komandieris, nebūdam drošs par Latvijas armijas atliekumiem pret notikumiem (neraugoties uz notiekošajām miera sarunām), pavēlēja palēlināt marša tempu un 1 kavalērijas divīziju nozīmēja labā spārna nodrošināšanai pret varbūtēju uzbrukumu no ziemeļiem.¹⁶⁴

Jau maijā, saskaņā ar 25. aprīļa pavēli, bija sākusies Latvijas armijas Zemgales divīzijas daļu pārvietošana uz Austrumu frontes dienvidu sektoru. 29. maijā visas daļas rajonā no Osvejas ezera līdz Daugavai, kas līdz šim bija pakļautas Kurzemes divīzijai, pārgāja Zemgales divīzijas komandiera vietas izpildītāja pakļautībā. 31. maijā Krāslavas rajonā ieradās arī Tanku divīzions, bet 4. jūnijā Krāslavā no Liepājas - Zemgales divīzijas štābs pulkveža O. Dankera vadībā, transports, lauka un veterinārās lazaretas.¹⁶⁵

4. jūlijā divīzijas komandieris O. Dankers pavēlēja rezervē esošajam 11. Dobeles kājnieku pulka 3. bataljonam izdalīt 1 rotu, kurai līdz plkst. 22.00 bija jāstājas 12. Bauskas kājnieku pulka rīcībā un tajā pašā vakarā jāieņem pozīcijas Daugavas kreisajā krastā no Marinkiem līdz Ļavonopolei,¹⁶⁶ aizsargājot šo līniju "visiem spēkiem".¹⁶⁷

5. jūlijā plkst. 17.30 divīzijas komandieris pavēlēja Daugavpils garnizona priekšniekam gadījumā, ja poļi atstātu pilsētu, ar viņa rīcībā esošajiem spēkiem organizēt Daugavpils aizsardzību, 1 rotu novietojot Daugavas kreisajā krastā Briģenes muižā (uz Daugavpils-Demenes ceļa), pusrotu - Skrudalienā un vadu - Milčeriškos ziemeļos no Skru-

dalienes, izveidojot aizsardzības līniju vecajās pasaules kara pozīcijās ar dzeloņdrāšu aizžogojumiem. Tā bija jāaizstāv visiem spēkiem, sakaru līdzekļus "iegādājot uz vietas".¹⁶⁸

Daugavpils garnizona priekšnieks atradās izbraukumā apriņķa pagastos, bet viņa aizvietotājs virsleitnants J. Budovskis izseuca apgabala priekšnieka pārvaldei piekomandēto virsleitnantu J. Preisbergu ar automobili, jo "būšot jābrauc lielāku gabalu". Kad pēdējais ieradās, Budovskis paskaidroja, ka poļi atstāj Cietoksni un ir pavēle ieņemt minēto līniju kreisajā krastā. Ar apriņķa priekšnieka M. Kadaša palīdzību iziešanai tika sagatavota komandantūras rota. J. Preisbergs, būdams pārliecināts, ka Sarkanās armijas daļas nespēs tuvākā laikā aizkavēt Latvijas armijas daļas ieņemt paredzēto līniju, nodeva garnizona priekšnieka rīcībā arī apgabala priekšnieka kancelejas vadītāju virsleitnantu J. Misiņu, kurš ar 27 karavīriem no pilsētas apsardzības rotas nekavējoties devās pāri Daugavai uz Elernes muižu. Situācijas sarežģītību apliecina tas, ka par poļu atstātā Cietokšņa komandantu tika nozīmēts kapteinis P. Maksimovs (viņš Daugavpilī atradās caurbraucot uz Ludzu, jo tikko bija iecelts par Ludzas apriņķa priekšnieka palīgu¹⁶⁹), kas ar 80 apsardzības rotas vīriem devās uz turieni (komandanta amatā viņš palika līdz 15. jūlijam). J. Budovskis un J. Preisbergs automašīnā sekoja. Ceļā viņi sastapa poļu rotu, kura devās pāri Daugavai un no tās komandiera uzzināja, ka poļi atstāj visu "Daugavas fronti", kā arī bijušās Kurzemes guberņas pagastus. Preisbergs automašīnā devās pāri tiltam, uz kura

vairs nestāvēja poļu sargpostenis un poļu štābā Grīvā no kāda virsnieka uzzināja, ka tiek noņemti poļu posteņi pret lietuviešiem vērstajās pozīcijās, un visas daļas gatavojas aiziešansi. Preisbergs devās atpakaļ un Cietoksnī uzrunāja tur esošos P.Maksimova karavīrus, aicinot ieņemt Kalkūnu dzelzceļa staciju pirms lietuviešiem. 70 karavīri (Cietoksnī palika 10) skriešus pakaļ automobīlim devās uz Kalkūniem. 15 minūtes pēc tam, kad viņi tos ieņēma, tur parādījās arī lietuviešu priekšposteņi, kuri, redzot, ka ir apsteigti, atgriezās. Lietuvieši, zinādami, ka spēki Daugavpilī ir ļoti nelieli, ar jātnieku priekšposteņiem mēģināja arī Skrudalienas virzienā, ap Grīvas pilsētu ieņemt pakavveidīgas pozīcijas. Kāda Lietuvas armijas jātnieku patruļa uzdūrās latviešu karavīru nodaļai un pēc īsas apšaudes ar to atkāpās. Arī tad, kad 70 apsardzības rotas karavīri (runājot apgabala priekšnieka vārdiem - "pa lielākai daļai Daugavpils kurpnieki un skroderi") ieņēma fronti pret Lietuvas karaspēka daļām, tos dažviet sagaidīja ar šauteņu uguni, taču pēc tam, kad viņi uz to atbildēja, nesaprašanās ar lietuviešiem vairs neesot bijusi.¹⁷⁰

5. jūlijā plkst. 23.00 Zemgales divīzijas štābs pavēlēja 3. Jelgavas pulka komandierim J.Dombrovskim pārņemt visas karaspēka daļas Daugavpilī (viņš no garnizona priekšnieka E.Graudiņa Daugavpils kaujas rajonu pārņēma 7. jūlijā¹⁷¹) un ar 1. rotu nekavējoties ieņemt Kalkūnu staciju (kas jau bija izdarīts - E.J.), Daugavas kreisajā krastā vest izlūkdarbību un, nepieciešamības gadījumā aizstāvēt Daugavpili "līdz pēdējam, kamēr mums pienāks papildspēki",

kā arī nepieļaut ienaidnieka pārcelšanos pāri Daugavai (tāpēc vajadzēja visas laivas pārvietot uz labo krastu).¹⁷² Bez tam bija jānodibina sakari ar Turmantu staciju, kur, pēc Latvijas armijas daļu vadības domām, vēl vajadzēja at- rasties poļu karaspēkam (īstenībā tas jau bija aizgājis - Ē.J.).¹⁷³

Šajā dienā notika vairākas telegrāfa sarunas starp ar- mijas Virspavēlnieka štāba priekšnieku P.Radziņu, Operatīvās daļas priekšnieka vietas izpildītāju J.Ceplīti un Zemgales divīzijas vadību. Tika konstatēts, ka poļi atkāpjas Viļņas virzienā caur Slobodku un Jodi. Zemgales divīzijas rīcībā tika nodots 10. Aizputes pulka bataljons¹⁷⁴ un Kurzemes di- vīzijas atsevišķais eskadrons (izņemot 1 vadu, kas palika divīzijas štāba rīcībā). Bez tam tika dota pavēle 6. jūlijā pārvietot 3. Jelgavas pulka bataljonu un štābu no Bigosovas uz Daugavpili, kur jau atradās dažas pulka rotas. Pēc pulk- veža K.Goppera domām, Daugavpils rajons būtu jāpastiprina vismaz ar 2 kājnieku pulkiem. Jāpiezīmē, ka šajā laikā ar- mijas vadībai nebija gandrīz nekāda priekšstata par Sarkanās armijas kustību, un tikai tuvākajās dienās tika plānots pie- gādāt Daugavpilī degvielu lidmašīnām, lai ar to palīdzību "noskaidrotu ienaidnieka grupēšanos". Pagaidām P.Radziņš pavēlēja "pēc iespējas ieņemt mūsu etnogrāfiskās robežas" un "uzņemt uz uztura" pāri Daugavai pārnēkušos poļu kara- vīrus.¹⁷⁵

Pirmām kārtām, tas attiecās uz 18. ulānu pulka 1. di- vizionu, kurš bija spiests meklēt patvērumu Latvijā. 4. jū- lija vakarā tas, pēc kaujām pie Daugavas, atkāpās līdz Vja-

tas upei, bet 5. jūlijā no rīta izrādījās, ka divīzions ir sarkano kavalērijas daļu ielenkts. Tādēļ, pēc vairākkārtējiem nesekmīgiem izlaušanās mēģinājumiem divīziona komandieris poručņiks Tščinskis nolēma pārcelties uz Daugavas labo krastu, lai mēģinātu nokļūt Daugavpilī un savienotos ar dienvidos no tās esošajām poļu daļām. Kamēr vads aizturēja ienaidnieku Drūjā, divīzions peldus šķērsoja Daugavu. Upē noslika 1 ulāns (B. Stšeleckis) un, šāvienu izbiedēti aizbēga vairāki zirgi.¹⁷⁶ Noslika arī 2 Latvijas armijas Zemgales divīzijas Atsevišķā eskadrona kaprāļi (K. Enģelis un E. Blumfelds), kas 6 cilvēku patruļas sastāvā bija aizkomandēti pie Ļavonopoles nodibināt sakarus ar poļu kreiso spārnu. Sakarus viņi nodibināja, taču vēlāk bija spiesti steigā atkāpties kopā ar poļiem.¹⁷⁷ 7. jūlijā divīzions no Piedrūjas cauri Krāslavai ieradās Daugavpilī, kur savienojās ar savu saimniecības komandu un nometni, kas 6. jūlijā bija nokļuvusi līdz Kalkūniem, bet no turienes pārgājusi uz Daugavpili. Divīzions sākotnēji palika šajā pilsētā Latvijas armijas apgādībā un uz to regulāri tika nosūtīti citu Polijas armijas daļu karavīri, kas bija patvērušies Latvijā. Tādējādi pakāpeniski pie divīziona izveidojās kājnieku vienība virsnieka vadībā. Divīzionā bija ap 100 karavīru ar 76 zirgiem, bet kopā ar kājnieku vienības zirgiem pavisam bija 105.¹⁷⁸ Savukārt kājnieku vienībā līdz izbraukšanai no Latvijas bija 64 karavīri. Gan divīzions, gan kājnieki bija labi bruņoti.¹⁷⁹

Jau 6. jūlijā Zemgales divīzijas komandieris, ņemot vērā to, ka "ceļš pievienoties pie savas daļas viņiem ir at-

griezts", piedāvāja ar poļu militārā pārstāvja piekrišanu nosūtīt karavīrus uz Rīgu un vēlāk pa jūras ceļu uz Gdaņsku, bet zirgus atstāt Zemgales divīzijas rīcībā, jo tie "pie tagadējā stāvokļa man nepieciešami".¹⁸⁰ Faktiski no šī laika sākās Latvijas militāriestāžu centieni panākt poļu karavīru zirgu nodošanu tēm un Polijas militārā pārstāvja A.Miškovska pretestība šim nolūkam. Pēdējais 15. jūlijā nosūtīja uz Daugavpili poručīku Plāteru izdarīt divizona apskati, 19. jūlijā iecēla par sakaru virsnieku Daugavpilī bijušo sakaru virsnieku pie Kurzemes divīzijas poručīku Švejceru, liekot organizēt karavīru transportu uz Rīgu. Tajā pašā dienā viņš deva rīkojumu divizona komandierim Tščiņskim ierobežot līdz minimumam caurlaides uz pilsētu karavīriem un "cieši uzmanīt zirgus".¹⁸¹ 20. jūlijā Daugavpilī tiešām ieradās komisija, lai pieņemtu poļu zirgus, taču pēdējiem dažādiem līdzekļiem izdevās tos neatdot. Šajā laikā Zemgales divīzijas vadība īpaši uzsvēra, ka atstāt poļu karavīrus pilsētā nav vēlams.¹⁸² 22. jūlijā tos vilcienā nogādāja Rīgā, no kurienes 26. jūlijā viņi ieradās Liepājā un tika novietoti Kara ostas rajonā, gaidot kuģus uz Poliju. 30. jūlijā ar kuģi "Pomorzanin" aizbrauca kājnieku vienība. 11. augustā divizona komandieris uzzināja, ka noslēgts Latvijas - Padomju Krievijas miera līgums, un, lai izvairītos no atbrūšanas, nolēma mēģināt izlauzties cauri Lietuvas teritorijai līdz Kleipēdai, kur atrodās Francijas karaspēks. 12. augustā no rīta divizons apmetās Palangas apkārtnē un konstatēja, ka Lietuvas robežsargu stipri apsargāto robežu nevarēs pāriet. Tāpēc Tščiņskis ar karavīru daļu nodeva ieročus un le-

gāli ieradās Liepājā, no kuras izbrauca tvaikonī "Saratovs" (A.Miškovskis jau iepriekš to bija nofraktējis par 120 000 vācu markām¹⁸³). Pārējos, kopā ar zirgiem, slepus uzņēma tvaikonis "Pomorzenin" pie Palangas un 15. augustā no rīta izbrauca jūrā. Pēc pārciestas vētras abi kuģi sekmīgi sasniedza Gdiņu 18. augustā un no 22. septembra piedalījās kaujās ar Sarkanu armiju Polijā.¹⁸⁴

Bez tam jūlijā Latvijā patvērumu rada vēl vairāki Polijas pavalstnieki. Vēl 17. septembrī Tabores muižā Skrudalienas pagastā uzturējās 7 poļu policijas ierēdņi (lielākā daļa no Drūjas) ar ģimenēm un 10 lauksaimnieki - bēgļi. Ņemot vērā lielās ģimenes (piemēram, Drūjas policijas priekšnieks B.Lutiņskis bija ar sievu un 5 bērniem), Iekšlietu ministrija atļāva uzturēties Tabores muižā "līdz laikam, kad būs iespējams atgriezties dzimtenē".¹⁸⁵

Tomēr Zemgales divīzijas komandieris 8. jūlijā norādīja, ka "pēdējā laikā lielinieki no Pārdaugavas sūta pāri pie mums privātus un pārgērbtus poļu formās spieģus", pavēlot pārbēdzējus noprotināt divīzijas štābā Krāslavā vai 3. Jelgavas pulka štābā Daugavpils Cietoksnī. Protams, ka ne visi bija "spieģi", ko pierāda arī pavēle kaujās ievainotos poļu karavīrus ievietot Daugavpils lazaretē.¹⁸⁶

Katrā ziņā sākoties padomju uzbrukumam, Latvijas armijas vadība iespēju robežās darīja visu, lai nodrošinātos pret varbūtējām Sarkanās armijas akcijām Latvijas teritorijā. 6. jūlijā O.Dankers ziņoja, ka bez iepriekšējā dienā ieņemtajām pozīcijām kreisajā krastā, Kurzemes divīzijas eskadrons ieņems līniju no Milčerišķiem līdz Krāslavai Daugavas

labajā krastā (tas tika izdarīts 7. jūlijā), bet no Krāslavas līdz Drīsei upes līniju apsargā atsevišķi posteņi no Tanku divīziona, Zemgales divīzijas eskadrona, 11. Dobeles un 12. Bauskas pulka. Vēl 6. jūlijā Krāslavā ieradās 4. bruņotais vilciens.¹⁸⁷

5. jūlijā izlūki dienvidos no Krāslavas uzdūrās Sarkanās armijas jētniekiem, un 1 karšcivis krita viņu gūstā. 6. jūlijā viņš atgriezās sevā vienībā ar vēstuli no padomju pulka komandiera, kurā tas norādījis, ka Sarkanās armijas daļām dota pavēle nešaut uz Latvijas armiju un lūdzis nešaut uz tām. Arī pie Briģenes ar ieročiem un 6 zirgiem sagūstītie sarkanarmiešu izlūki liecināja, ka 88. un 90. kavalērijas pulkam, kura izlūknodeļas operēja Latvijā (tās pienākušas pie Skrudēlienas, kur uz tām atklājušas uguni Latvijas armijas vienības), dota pavēle latviešiem neuzbrukt, bet virzīties uz Viļņu un Varšavu. Arī ar Lietuvas armiju Sarkanajai armijai sadursmju nebija, ko pierāda fakts, ka 1 eskadrons pārlanda nakti Turmantu stacijā, kur vienlaicīgi atradās lietuviešu daļas un no rīta mierīgi devās tālāk. O. Dankers atzina, ka pietrūkst karaspēka, lai ieņemtu visu Daugavas kreisē krasta teritoriju "etnogrāfiskajās robežās", ko atstājusi Polijas armija un līdz šim neviena šēviens no Sarkanās armijas puses neesot bijis.¹⁸⁸

Acīmredzot abas puses uzskatīja šo apstākli par spēkā esošu vienīgi bijušajā Kurzemes guberņas teritorijā. Turpretī Drīses apriņķī, par kuru joprojām miera sarunās risinājās strīdi, un kuru Krievija uzskatīja par savu, sadursmes notika. Zemgales divīzijas štāba priekšnieks K. Olekšs zi-

ņoja, ka Latvijas armijas vienībai pie Ļavonopoles 5. jūlija vakarā uzbruka ievērojami spēcīgāki Sarkanās armijas spēki un piespieda atkāpties uz labo krastu. Pēc citām, iespējams precīzākām ziņām, ienaidnieks uzbruka 11. Dobeles pulka 7. rotai pie Ļavonopoles 6. jūlijā plkst. 14.00, pēc kā tā atkāpās. Nākošajā naktī ienaidnieka ķēdes, šaujot tuvumā 12. Bauskas pulka pozīcijām pie Šmulkovas, taču tika atstātas. Uz kreiso krastu, lai palīdzētu sakautajai Dobeles pulka 7. rotai sakārtoties un atkāpties, devās arī Zemgales divīzijas Atsevišķā eskadrons vadā.¹⁸⁹

Katrā ziņā šķiet pārspīlēts Sarkanās armijas 3. kavalerijas korpusa štāba ziņojums par 7. jūlija notikumiem, kuru pārtvēra poļi, un kas izraisīja zināmas nesaskaņas attiecībās ar Latviju. Tajā bija fragments: "... no sarunām ar latviešu karavīriem noskaidrots, ka pastāv pavēle nešaut uz Sarkanā armiju. Tikšanās bija priecīga, latvieši novēlēja sarkanarmiešiem veiksmi. Lai noskaidrotu situāciju Daugavpils rajonā un segtu korpusa labo spārnu, bija pavēle ieņemt Skrudalienu, ko bija ieņēmuši latviešu kājnieki. Eskadrons pie Skrudalienas sastapās ar latviešiem, kas uzņēma to draudzīgi".¹⁹⁰ Nav izslēdzama varbūtība, ka tā bija vienkārši provokācija, ar mērķi panākt Latvijas un Polijas attiecību pasliktināšanos, kaut arī nav noliedzama atsevišķu karavīru draudzīga izturēšanās pret sarkanarmiešiem.¹⁹¹ Skaidrs, ka bija norādījums izvairīties no sadursmēm ar Sarkanā armiju. 7. jūlijā Z.Meierovics deva rīkojumu delegācijai Maskavā paziņot padomju valdībai, ka gadījumā, ja Polijas armija atstās Daugavas kreiso krastu (kas jau bija noticis - Ē.J.),

Latvijas armija ieņems Kurzemes administratīvo robežu, un lūgt neuzskatīt to par militāru operāciju pret Padomju Krieviju.¹⁹²

Problēmas bija arī ar Lietuvas armiju. Tās 1. divīzijas 2 kājnieku pulki pēc poļu aiziešanas ievērojami izvirzījās uz austrumiem, pārņemot dzelzceļa līniju no Kalkūniem līdz Turmantiem un atradās gar Grīvas-Drīsvjatu ceļa rietumu malu līdz Demenes ezeram un tālāk līdz Turmantiem, vietām ievērojami izvirzoties un ieņemot atsevišķas vietas Demenes un pat Borovkas pagastā (piemēram, Šenbergas un Belmontes muižas, kuras 2. Ventspils pulks pārņēma tikai septembrī).

3. Jelgavas pulka vadība (šī pulka bataljona štābs atradās Dervaniškos pie minētā ceļa) piedāvāja lietuviešiem atkāpties uz dienvidiem, jo tagad viņu priekšā atrodas Latvijas armija, taču viņi atteicās to darīt.¹⁹³ Lietuvieši, kas kontrolēja dzelzceļu līdz Lauceses upītes tiltam, pat pieprasīja atdot viņiem Kalkūnu staciju, kura "viņiem nepieciešama".¹⁹⁴ Strīds tika pagaidām noregulēts ar Anglijas militārās misijas starpniecību, kura panāca, ka dzelzceļa līnija no Kalkūniem līdz Turmantiem atradās Latvijas armijas kontrolē, taču lietuviešiem bija tranzīttiesības.¹⁹⁵ To 8. jūlijā apstiprināja arī armijas Virspavēlnieka štāba priekšnieks P.Redziņš, 8. jūlijā informējot militāro atašeju Kauņā, ka dzelzceļš līdz Turmantiem (tos izslēdzot), kā esošs Latvijas etnogrāfiskās robežās, pilnībā pieder tai, taču militārām vajadzībām to var izmantot arī Lietuvas armija.

P.Redziņš īpaši norādīja, ka visiem ar izmantošanu saistītajiem jautājumiem jābūt izlemtiem "mierīgā ceļā". Līdzīga

sature rīkojumus 9. jūlijā saņēma Zemgales divīzijas komandieris un Daugavpils garnizona priekšnieks.¹⁹⁶ Arī Operatīvās daļas priekšnieks A. Veiss tajā pašā dienā deva pavēli Zemgales divīzijas štāba priekšniekam rūpēties, "lai dzelzceļlīnija Kalkūni un tālāk līdz mūsu etnogrāfiskai robežai paliktos mūsu rokās". Uz Daugavpili izbrauca armijas Virspavēlnieka štāba komisija, lai nokārtotu ar lietuviešiem neskaidros jautājumus.¹⁹⁷

Minētā komisija 11. jūlijā Daugavpilī parakstīja vienošanos ar Lietuvas armijas pārstāvjiem par turpmāko militāro sadarbību, saskaņā ar kuru Lietuvas karaspēka daļas pagaidām palika Latvijā un tika apstiprināti dzelzceļa koplietošanas noteikumi.¹⁹⁸ 12. jūlijā Maskavā tika noslēgts Lietuvas - Padomju Krievijas miera līgums, bet Latvijas un Lietuvas savstarpējās attiecībās turpināja dominēt teritoriālo un politisko domstarpību izraisītās tendences.

Pirmās, ļoti vispārīgās ziņas Latvijas presē par notikumiem Augškurzemē parādījās tikai 10. un 11. jūlijā. Tajās bija vienīgi vēsts, ka Latvijas armija iegājusi šajā teritorijā, kā arī Lietuvas un Polijas militārās pārstāvja situācijas vērtējums.¹⁹⁹

Tomēr vēl 15. jūlijā Latvijas armija bija ieņēmusi vienīgi Grīvas pilsētu, Kalkūnu un Skrudalienas pagastu. Pārējo pagastu iedzīvotājiem vēl nebija skaidra viņu valstiskā piederība. Latgales apgabala priekšnieks ziņoja, ka Salienas pagasta iedzīvotāji atsūtījuši pie Latvijas armijas vienībām delegāciju, kura lūgusi paštrināt pagasta ieņemšanu, solot attiecīgo karaspēka daļu atgādāt ar pārtiku un lop-

barību. 5 šī pagasta zemnieki pat bija sagūstījuši 11 Sarkanās armijas kavalēristus ar zirgiem un ieročiem, kurus nodeva Latvijas armijai²⁰⁰ (skaidrs, ka šādu rīcību izraisīja iedzīvotāju bažas par jebkādas varas trūkumu un pastāvīgiem militāru laupītāju bandu sirojumiem). 15. jūlijā Polijas armijas virspavēlniecības informatīvais ziņojums vēstīja, ka Latvijas armija, lai nodrošinātu labo spārnu un uzsvērtu savas valsts tiesības uz Ilūkstes apriņķi, ieņēmusi Kalkūnu-Skrudalienas līniju. Par tālāku izvirzīšanu poļiem ziņu nebija, toties viņi secināja, ka "lielinieki izvairās no sadursmēm ar Latvijas karaspēku".²⁰¹ Tikai vairākas nedēļas pēc poļu aiziešanas Zemgales divīzijai tika dots rīkojums ieņemt "Latvijas etnogrāfiskās robežas", atstājot rezervē 2-3 bataljonus.²⁰² 16. jūlijā 3. Jelgavas pulkam padotās daļas, 10. Aizputes pulks un citas vienības "pēc iespējas" ieņēma robežu²⁰³ (vēl tomēr pilnībā nesasniedzot nākamo valsts robežu).

24. jūlijā 2. Ventspils pulks pabeidza 21. jūlijā sākto 3. Jelgavas pulka nomaiņu līnijā Grīva-Kalkūni-Briģene-Kumbuļi-Borovka-Matuliški.²⁰⁴ No Matulišķiem līdz Indricas upei stāvēja 10. Aizputes pulks, kura štābs un 1. bataljons no Liepājas bija ieradies pēc 11. jūlija, 16. jūlijā nomaiņot 11. Dobeles pulka 8. rotu, Tanku divizionu rotu (tā devās uz Drīsu) un 1. Atsevišķo eskadronu; no Indricas upei līdz Osvejas ezeram - 11. Dobeles pulks un Tanku divizionu 3 rotas. Līdz 21. augustam Drīsas rajonā atradās arī 12. Bauskas pulks. Katram no šiem pulkiem 1 bataljons bija rezervē. Bez tam Daugavpilī atradās Tanku divizionu 4. rota

un 11. artilērijas divizionu.²⁰⁵

Atgūtajos apgabalos situācija bija sarežģīta. Grīvā nebija ne skolu, ne slimnīcu (ja neskaita poļu infekcijas slimību lazareti, kuras darbinieks P. Salmiņš izglāba inventāru no izlaupīšanas un 7. jūlijā nodeva to Daugavpils komandanta rīcībā²⁰⁶). Grīvas valde, kurā darbojās arī 1 latvietis, bija ievēlēta saskaņā ar cara laiku pašvaldību likumu, bet darbvedība notika poļu valodā. Arī kancelejas ierēdņi bija vienīgi poļu tautības. Līdzīgs stāvoklis valdīja Skrudalienas (apmēram 2500 iedzīvotāju) un Kalkūnu (3000) pagastos, kur arī nebija ne skolu, ne aprūpes iestāžu.²⁰⁷

Jau 6. jūlijā par Grīvas un apkārtnes komandantu tika iecelts Daugavpils apriņķa komandantūras leitnants Ozoliņš, kura rīcībā tika iedalīti 15 kareivji un vietējo apstākļu pazinējs - Daugavpils kriminālpolicijas ierēdnis Timšāns.²⁰⁸ Poļi atstāja Grīvā un Kalkūnu stacijā vairākas tonnas akmeņogļu, dzelzceļa materiālus, ratus, kabelus, ragavas u.t.t. Bija uzsākta kāda dzelzceļa pievedceļa būve un sagatavoti tai materiāli.²⁰⁹ Lielā mērā tos bija izlaupījuši iedzīvotāji, tāpēc 5. augustā Kalkūnu stacijas komandants pavēlēja 5 dienu laikā nodot izvezātos "ratus, ragavas, drāti, dzelžus, ieročus, dzelzceļa materiālus, kara piederumus, telefonus u.t.t.". Neizpildīšanas gadījumā tika piedraudēts ar lauka kara tiesu vai naudas sodu līdz 10 000 Latvijas rubļu. Rīkojums bija jāizlasa un ar parakstu izlasīšana jāapliecina visiem Kalkūnu un Niderkūnu iedzīvotājiem. Pēc 10. augusta Latvijas iestādes savā rīcībā pārņēma Kalkūnos poļu atstāto malku, ogles un dzelzceļa pieder-

rumus.²¹⁰ Sākās smagais Latvijas valsts pašvaldību un robežapsardzības organizācijas darbs novadā, kura nacionālais sastāvs vēl ilgus gadus palika par iemeslu robežu jautājuma nenoregulēšanai starp Poliju un Latviju.²¹¹ (Jau jūlijā Ilūkstes apriņķa priekšnieka kanceleja pārcēlās uz Grīvu, kur tā palika vairākus gadus.²¹²)

* * *

Ar Ilūkstes apriņķa līdz šim un arī vēlāk strīdīgās daļas ieņemšanu beidzās pilnīga Polijas armijas izvešana no Latvijas (tas gan vēl nenozīmēja Polijas puses piekāpšanos šīs teritorijas lietā).

Laika posmā no šīs izvešanas sākuma abu valstu attiecības bija pārdzīvojušas vairākas, zināmā mērā pat nedaudz lēcienveidīgas pārmaiņas, kas tām bija raksturīgas praktiski visus 20.--30. gadus (vienīgi vēlāk - miera laika apstākļos, tās nebija tik straujas un parasti norisinājās daudz ilgākos laika posmos).

Polijas karaspēka nomaiņas brīdī frontē Polijas valdība izdarīja soli, kuru var uzskatīt par vienu no kļūmīgākajiem attiecībās ar Latviju. Visai neveikli tika mēģināts ietekmēt Latvijas pusi politiskas sadarbības (pareizāk - Polijas nodomu izpildīšanas) virzienā, uz laiku apturot armijas izvešanu no Letgales teritorijas. Tas izraisīja ļoti asu konfliktu starp abu valstu armijas daļām Daugavpilī, kas gandrīz pārgāja bruņotās sadursmēs. Protams, dziļākie cēloņi konfliktam bija jāmeklē minētajās starpvalstu attiecībās, taču ne

bez nozīmes bija arī iepriekšējos mēnešos pakāpeniski bries-
tošais sasprindzinājums starp Polijas un Latvijas militār-
iestādēm, pirmajām nevēloties zaudēt iepriekšējo ietekmi
Latgalē, bet otrajām pamazām nostiprinoties un pretendējot
uz lielākām pilnvarām zemē, kura likumīgi tika uzskatīta
par savu.

Cita starpā, minēto apliecināja arī nesaskaņas ar pali-
kušajām poļu karaspēka vienībām un militāriestādēm pēc poļu
armijas lielākās daļas izvešanas no Latvijas, kuras bija
spiestas izskatīt gan kopīgā likvidācijas komisija, gan Lat-
vijas Ārlietu ministrija.

Politiskajās attiecībās starp abām valstīm dotā laika
sākumā dominēja Varšavas konferences neveiksmes un Latvijas
uzsākto sarunu ar Padomju Krieviju izraisītās noskaņas, kas
izraisīja sarūgtinājumu Polijas oficiālajās aprindās un ie-
vērojami aktivizēja poļu nacionālšovinistisko aprindu akti-
vitātes, cenšoties kārtējo reizi aktualizēt Latgales vals-
tiskās piederības jautājumu un apšaubot Latvijas vēsturiskās
tiesības uz to (apelējot pie poļu minoritātes šķietami slik-
tā stāvokļa, kas īstenībā bija pilnīgi apmierinošs). Pirmām
kārtām, būtu jāmin potenciālo Latvijas pavalstnieku - Lat-
gales poļu lielo zemes īpašnieku organizāciju un nacionāl-
demokrātu atbalstīto Polijas preses izdevumu agresivitātes
izpausmes pret Latviju. Ja pie pirmo darbošanās Latvijas
varas iestādes jau bija zināmā mērā pieradušas, tad nacio-
nāldemokrātu ideju paušana no oficiālu Polijas amatpersonu
puses (piemēram, sūtņa B. Boufela izteikumi), ievērojami pa-
lielināja Latvijas valdības un attiecīgo iestāžu piesardzi-

bu, bet galvenais - mazināja uzticību Polijai latviešu sabiedriskajā domā un pat armijā, kuras augstākā virsniecība līdz šim bija viens no galvenajiem piekritējiem sadarbībai un pat militārai savienībai ar Poliju. Šādos apstākļos Polijā nepopulārs kļuva arī Latvijas sūtnis A. Ķeniņš, kurš no poļu ārpolitiskā resora viedokļa raugoties, pārāk stingri aizstāvēja savas valsts intereses, izrādot nepiekāpību tur, kur pats ārlietu ministrs Z. Meierovics, acīmredzot, diplomātisku apsvērumu vadīts, izturējās izvairīgi.

Tomēr abu valstu intereses starptautiski sarežģītajā situācijā kārtējo reizi piespieda valdības meklēt tuvināšanās ceļus. Tiesa, šoreiz tas nenotika vienlaicīgi un arī motīvi saglabājās atšķirīgi. Polijas sekmīgā uzbrukuma iespaidu padomju frontē Latvija centās izmantot savās sarunās ar Padomju Krieviju, kā arī izrādīja zināmu vēlmi tuvināties Polijai. Savukārt pēdējā šajā laikā, cerot uz ātriem panākumiem cīņā ar padomju varu Ukrainā (līdz ar to - uz Pilsudska federālistisko principu realizāciju noteiktā pakāpē), uz to gandrīz nereaģēja. Pozitīva reakcija nāca vēlāk, kad stāvoklis poļu-padomju frontē mainījās, un radās nepieciešamība meklēt sabiedrotos varbūtējam ilgstošam karam. Šajā laika posmā Latvijas valdība turpināja no vienas puses nesekmīgus mēģinājumus organizēt Rīgā kārtējo Baltijas valstu konferenci ar Polijas piedalīšanos un pat bruņoti atbalstīja poļu karaspēka daļas Drīses sprinķī padomju pretuzbrukuma laikā, no otras - oficiāli Maskavas sarunās noliedza šo atbalstu un nebūt nevēlējās bez ierunām noslēgt militāri-politisku savienību ar Poliju apstākļos, kad tās ar-

mijas uzbrukums bija apturēts un militāri-politiskais stāvoklis vairs nebija tik spožs, kā pirms 2 mēnešiem. Kad jūlijā tas kļuva katastrofāls, Polija bija gatava pat atzīt Latviju "de jure" apmaiņā pret militāru atbalstu, taču Latvijas valdība dotajā situācijā nevēlējās un no valstiskās neatkarības viedokļa nevarēja to darīt.

Polija jūlijā bija gatava atteikties arī no 6 bijušās Kurzemes guberņas pagastiem Ilūkstes apriņķī, uz kuriem līdz šim un arī vēlāk tā izteica savas pretenzijas. Šī gatavība skaidri apliecina Polijas valsts sarežģīto stāvokli.

Neraugoties uz vēlākajos gados notiekošajiem strīdiem, minētie 6 pagasti Latvijā "de facto" tika iekļauti tieši 1920. gada jūlijā, un no Latvijas viedokļa raugoties, vēsturiski Latvijai piederīgo zemju iekļaušana Latvijā bija pilnīgi likumīga. Tomēr augstais poļu tautības iedzīvotāju skaits un noteiktu Polijas aprindu uzskati šajās jautājumā vēl samērā ilgu laiku bija par iemeslu deklaratīvām apmaiņām ar notām turpmākajos gados. Tomēr Polijas diplomātija jautājumu izmantoja vairāk kā ieganstu mēģinājumiem iespaidot Latvijas politiku pret sevi un iekšpolitiku pret poļu minoritāti. Polijas arhīvu materiāli ļauj mums secināt, ka arī 1920. gadā minētā teritorija tika iekļauta Polijā galvenokārt vadoties no militāri-stratēģiskiem, nevis demogrāfiskiem apsvērumiem, kuri, politisku iemeslu dēļ, parasti tika sludināti par noteicošajiem. Tādēļ Latvijas rīcība 1920. gadā un vēlāk, ieņemot un neatstājot vēsturiski un ģeogrāfiski latviskās zemes, ir jāuzskata par pamatotu un dotajos vēsturiskajos apstākļos - par pareizu. Apgabals

nacionālā sastāva ziņā bija ļoti daudz nacionāls, un latviešu īpatsvars tajā bija viens no zemākajiem, kas Latvijas administrācijas organizēšanu šajā pierobežas novadā padarīja sevišķi grūtu. Tomēr ar saprātīgu saimniecisko un nacionālo politiku dažos gados izdevās panākt lielākās nelatviešu daļas pilnīgu lojalitāti Latvijas valstij un ievērojamu latviešu īpatsvara palielināšanos šeit.

